

Miskolci Keresztény Szemle

A KÉSZ ökumenikus kulturális folyóirata

6. szám, II. évfolyam

2006/2. szám

Berkes László
Bodolóczki Emil
Bölcskei Gusztáv
Buda Péter
Csomós József
Fabiny Tamás
Gulybán Tiborné
Mikolai Vince
Mózes Huba
Orbán Viktor
Papp András
Szóke Ágnes
Telenkó Miklós

Kerekasztal-beszélgetés
az egyházi műemlékek védelméről

A szerkesztőbizottság:
*Demjén Péter, Kozslikné Szabó Mariann, Mezei István,
Papp András, Rivasz-Tóth Gyula, Sasvári István,
Táraczközi Gerzson, Zsugyel János, Várbelyi Krisztina*

Felelős szerkesztő: *Gróf Lajos*

Tördelés: *Keglovics János*, Miskolc

Szerkesztőség (levélcím):
3535 Miskolc, Puskás Tivadar u. 1.
Telefon: (46) 337-598
E-mail: lajos.grof@freemail.hu

Kiadja a Keresztény Értelmiségiek Szövetsége
miskolci csoportja,
az Eszmék és Értékek Alapítvány támogatásával
Felelős kiadó: *dr. Rivasz-Tóth Gyula*

BERZSENYI DÁNIEL
Fohászkodás

*Isten! kit a bölcs lángesze fel nem ér,
Csak titkon érző lelke ohajtva sejt:
Léted világít, mint az égő
Nap, de szemünk bele nem tekinthet.*

*A legmagasb menny s aether Uránjai,
Mellyek körülted rendre keringenek,
A láthatatlan férgék a te
Bölcs kezeid remekelt csudái.*

*Te hoztad e nagy Minden ezer nemét
A semmiségből, a te szemöldöked
Ronthat, s teremthet száz világot,
S a nagy idők folyamit kiméri.*

*Téged dicsőít a Zenith és Nadir,
A szélvészek bús harca, az égi láng
Villáma, harmatcsepp, virágszál
Hirdeti nagy kezed alkotását.*

*Buzgón leomlom színed előtt, Dicső!
Majdan, ha lelkem záraiból kikél,
S hozzád közelb járulhat, akkor
Ami után eped, ott eléri.*

*Addig letörölöm könnyeimet, s megyek
Rendeltetésem pályafutásain,
A jobb s nemesb lelkeknek útján,
Merre erőm s inaim vihetnek.*

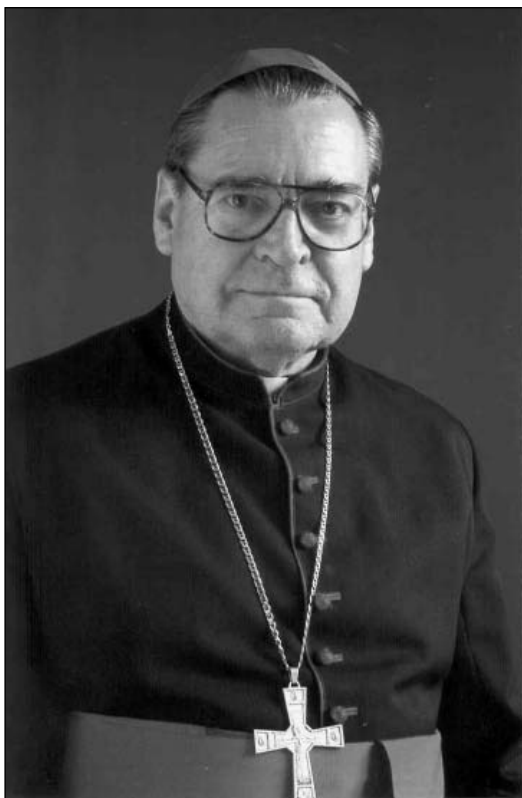
*Bizton tekintem mély sírom éjjelét!
Zordon, de oh nem, nem lehet az gonosz,
Mert a te munkád: ott is elszórt
Csontjaimat kezeid takarják.*

(1810)

(Május 7-én emlékeztünk meg a költő születésének 230., február 23-án pedig halálának 170. évfordulójáról)

Seregély Istvánt köszöntjük 75. születésnapján

Tavaly ünnepeltük aranymiséjét, ebben az esztendőben pedig tisztelettel köszöntjük dr. Seregély István egri érseket 75. születésnapja alkalmából. Az egyházi rendelkezések alapján ebben a korban a püspököknek fel kell ajánlaniuk lemondásukat a Szentatyának. Seregély érsek úr kapott egy újabb esztendőt feladatai elvégzésére, így jövő év márciusáig az egyházmegye élén marad. Mikor vele együtt hálát adunk Istennek a 75 esztendő minden kegyelméért, az aranymiséje alkalmából kiadott Emlékkönyv önéletírásából vett részletekkel köszöntjük.

„1931-ben, fatimai napon, március 13-án, Szombathelyen születtem. Március 29-én keresztelt meg Jeney Rafael domonkos atya. Kispapként találkoztam vele, emlékszem, örömmel köszöntem meg, hogy – mármint véleményem szerint – nagyon jól megkeresztelt. Hitemet eddig semmi ki nem kezdte... 1940-ben kerültünk Miskolcra. Egy bérházban laktunk, melynek lakói közül akkor csak a mi családunk járt minden vasárnap szent-

misére. Igaz, nagyon vegyes vallású társaság lakott az itt-ott komfortos öreg házban. Szerencsénk volt az is, hogy mindössze a harmadik épület volt mellettünk a Mindszenti plébániatemplom. Hozzá kötődik Istenet kereső életem növekedése. A templomban jártunk a kórusra énekelni és ministráltunk az oltárnál.

(...) Miskolcon végeztem a gimnáziumot, nyolc éven át a Fráter György nevét viselő, akkor is, ma is országos rangú, nagy létszámú, saját egyenruhás, jó iskolában. Sokszor nézem – ma már általában autóból – az útvonalat, amit nyolc éven át gyalog tettünk meg. Tanítóimra és tanáraimra név szerint emlékszem. Úgy érzem és állítom, hogy hivatásuknak élő pedagógusok voltak. Ma már csak Sághe Dániel tanár úr él közülük, vele sem találkoztam már két éve. Nemcsak tanítottak, de a nagy létszámú osztályokban megalkuvást nem ismerő fegyvellemel formálták emberségünket. Szerettem a matematikát. Ebből voltak mindig a legjobb jegyeim. De fölébredt bennem az idegen nyelvek iránti érdeklődés is. Jó alapot adott a középiskola, mert az akkor megkóstolt nyelvek segítségével – noha külföldre eleinte csak kirándulni jártam, most pedig már csak hivatalosan jutok el – szorgalommal elegendő nyelvtudásra tettem szert.

1955. június 19-én szentelt áldozópappá a Szombathelyi Egyházmegye szolgálatára Kovács Sándor szombathelyi megyéspüspök. Első szentmisémet Miskolcon, a Mindszenti templomban mutattam be. (...) Teljes odaadással álltam munkába. Egy kis szimplablakos, nedves szobám volt, berendezése olyan, mint a szemináriumban. Jövedelmem az ellátás mellett havi 200–300 forint volt. De nem éreztem semmiben hiányt. Ekkor volt az 1956-os forradalom. Leverése nagyon elkésérített. Volt spirituálisom mondta vigasztalásul: emlékezzék rá, ez lesz a bolsevizmus első halálos sebe. Utána, ott a nyugati határon vonult az 56-os menekültek sokasága. Eszembe sem jutott, hogy én is elmenjek. (...)

1987. június 25-én szenteltek püspökké és kaptam meg az érseki palliumot. Az akkor óriási (egri) egyházmegye megismerése éveket vett igénybe. Közben 1990-ben Rómában jóváhagyták a Magyar Katolikus Püspöki Konferencia szabályzatát. (...) Erre az időre esik II. János Pál pápa két magyarországi látogatása. Mi püspökök három quinquennális, úgynevezett „ad limina” látogatáson voltunk Rómában. A harmadiknál, 2001-ben láttam először, hogy már teljes értékű püspöki karnak tekintenek a római hivatalok, amelyet sem nyugatról, sem keletről nem aposztrofálnak. A pápa származásánál fogva tudta, hogy honnan jövünk, de a csak kint élők erről semmit sem tudtak.

Létrejött az új magyar egyházmegyei beosztás (1993). Aláírták a Vatikán és a Magyar Köztársaság nemzetközi érvényű egyezményét (1997). Létrejött a Pázmány Péter Katolikus Egyetem (1992). Volt magyar milicentenárium (1996), nagy jubileum és millennium (2000). Nemzetközi zárándoklatokat szerveztünk többször is Rómába, Lourdes-ba, Szentföldre, gyerekekkel Fatimába, ahonnan hozzánk érkezett a Szűzanya vándorszobra (1993). Boldoggáavatások, szenttéavatások, pápai évfordulók. Krakkóban magyar kápolna készült. Megszólalt a Magyar Katolikus Rádió. Immár öt éve Egerben, és már az országos is, Budapestről.

Most, hogy ezeket leírtam, merem állítani, hogy a jó Isten a tenyerén hordott. Tudom, hogy jogilag biztosan, de az élet-időben is lejárában van szolgálatom ideje... Hitem alapján az Úristen irgalmából bizonyosan remélem az örök életet. Ez mindig erőt adott és fölemelt elesetségeimből.”

Evangélikus püspök avatása Miskolcon

2006. március 25-én a belvárosi evangélikus templomban ünnepi istentisztelet keretében avatták az Északi Evangélikus Egyházkerület püspökévé dr. Fabiny Tamást, a budapesti Evangélikus Hittudományi Egyetem újszövetségi teológiai professzorát.

Dr. Fabiny Tamás a Magyarországi Evangélikus Egyház nyugalomba vonuló elnök-püspökét, D. Szebik Imrét váltja az Északi Evangélikus Egyházkerület püspöki székében.

A huzamosabb ideje Miskolcon élő keresztények többsége számára mindkét név ismerősen csenghet, hiszen D. Szebik Imre 1967-től 1985-ig lelkésze volt a belvárosi evangélikus gyülekezetnek, dr. Fabiny Tamás pedig édesapja, dr. Fabiny Tibor miskolci lelkészi szolgálatának néhány évét (1966–69) töltötte gyermekként Miskolcon. Tehát mind a nyugalomba vonuló, mind a szolgálatát kezdő püspök kötődéssel rendelkezik városunkhoz, így az ünnepi alkalom Miskolcra helyezése érthető. Az Északi Evangélikus Egyházkerület püspökének székhelye egyébként Budapest, s a hivatalban lévő mindenkori püspök a Budavári Evangélikus Egyházközség beiktatott lelkészeként gyülekezeti szolgálatot is végez. Mivel az Északi Evangélikus Egyházkerület az északkelet-magyarországi megyék evangélikusságát tömöríti, ezért a város jó közlekedési kapcsolatai, a miskolci templom ezer főt meghaladó befogadóképessége, valamint a kedvező parkolási lehetőségek indokolták az esemény városunkban történő megrendezését.

Kevesen tudják azonban – hiszen a legidősebb miskolciak sem emlékezhetnek erre –, hogy az evangélikus püspökavatás nem előzmény nélküli városunkban. Miskolc város 1860-tól 1865-ig, majd 1890-től 1910-ig egyházkerületi székhely is volt, ahol *Máday Károly* az akkori szóhasználatnak megfelelően szuperintendensként, illetve *Zelenka Pál* püspökként szolgált a Tiszai Egyházkerület evangélikus híveit. Mindkettőjük avatására a belvárosi evangélikus templomban került sor, s a püspöki hivatal a Hunyadi utcai, a városlakók által mindmáig Luther-udvarként ismert épületegyüttesben volt.

Az evangélikus egyházban a püspök és az egyházkerületi felügyelő az egyházkerület területén lévő gyülekezetek bizalmából és választásuk alapján tölti be hivatalát. A püspökök megválasztásuktól nyugdíjba vonulásukig szolgálnak, míg a világi személy felügyelőket 6 éves ciklusra választják meg. Bár az egyházkerület vezetésében az evangélikus egyházi hagyomány alapján a paritás, tehát az egyházi és világi vezetés együttes felelőssége érvényesül, a szolgálati ciklusok eltérése miatt (a püspökök életkorhoz kötött nyugdíjba vonulása nem szükségképpen esik egybe a felügyelők 6 éves szolgálati ciklusával) a püspök és a felügyelő avatása nem egyidejűleg történik. A püspök beiktatása ünnepi istentisztelet és egyházkerületi közgyűlés keretében történik, akkor hangzott el dr. Fabiny Tamás püspök előadása, melyben jövőendő szolgálatának programját fogalmazta meg. A Miskolci Keresztény Szemle olvasóinak ezúton tesszük hozzáférhetővé az előadás szövegét.

(Zs. J.)

Conservando et renovando

„Végezd püspöki szolgálatodat a kereszt jelében, nézz a megfeszített és feltámadott Krisztusra, és vezesd hozzá a reád bízottakat” – ezeknek a szavaknak a kíséretében kaptam meg elődömtől a püspöki keresztet. Köszönöm neki a testvéri szeretetet, amelyet kezdettől fogva mindmáig kifejezésre juttatott irántam. Ebben a miskolci templomban lehetek személyes. Ismeretségünk jó négy évtizedes, hiszen édesapámnak előbb segédlelkésze, majd utóda volt itt, a miskolc-belvárosi gyülekezetben. Most, Isten kegyelméből és a gyülekezetek bizalmából én lehetek az ő utóda a püspöki szolgálatban. Köszönöm, hogy ebben a keresztben nem egyszerűen egy tárgyat, hanem a szolgálat sokszor bizony nem csillogó, és éppen ezért jézusi keresztjét is átadja nekem. Örülök, hogy ebben az ünnepi órámban az ő elődje, dr. Nagy Gyula püspök úr is itt van közöttünk. Órá mint professzoromra emlékezem különösen hálásan. Már diájaként számos könyvet kaptam tőle ajándékba, ajánlasként egyikbe ezt írta: „ave crux, spes unica”, vagyis üdvözlégy kereszt, egyedüli reménység!” A püspöki szolgálatnak ezt a jelét ennek jegyében is fogom viselni.

Ez a konkrét kereszt, amit most megkaptam, díszdobozának bevésése szerint, eredetileg a hajdani Dunáninnyi Egyházkerület utolsó püspökéé, az áldott emlékezetű Szabó Józsefé volt. Ő 1948. március 18-án vette fel ezt a keresztet. A püspökipiktatásra a balassagyarmati templomban került sor. Vészterhes idő volt ez, amikor már igencsak gyülekeztek a felhők nemzetünk és egyházunk fölött. Az iktatást végző Kapi Béla püspök emlékiratában idézi fel ezt a napot. Amint Radvánszky Albert egyetemes felügyelővel Balassagyarmatra tartottak, autójuk tengelytörést szenvedett. Hamarosan egy, ugyancsak az iktatásra igyekvő minisztériumi luxuskocsi vette fel őket, amely Mihályfi Ernő minisztert, Kapi szavai szerint „a radikális politikai irány egyik legfanatikusabb vezérét”, Rákosi Mátyás bizalmasát vitte a püspökipiktatásra. Mennyire beszédes ez a jelenet 1948-ból! Az egyházi autó lerobbanva az út szélén marad, a püspök és a felügyelő kénytelen az állami kocsiába átülni. A történetnek ezzel nincs vége. Az államminiszter tüstént ízelítőt adott a kormány egyházpolitikájából: meg-

tiltotta, hogy Túróczy Zoltán, a börtönéből már kiszabadult, de pertörlésben még nem részesült nyíregyházi püspök részt vegyen az iktatás szertartásában.¹ Ordass Lajos püspök azonosította magát megalázott püspöktársával, és hozzá hasonlóan ő is csak mint magánszemély vett részt az alkalmon.² Mihályfi a püspökavatás után visszatartotta az egyházkerület lelkészeit, „a köztársasági elnök képviselőjéből átvedlett propagandaminiszterre”³ és politikai programbeszédet tartott nekik.⁴ Éles hangon követelt őrsegváltást az evangélikus egyházban, különösen is kirohanva a felügyelők ellen.⁵ Néhány év múlva már ő volt az egyház egyetemes felügyelője, ám akkor már sem Kapi, sem Ordass, sem Túróczy, sem Szabó József nem lehetett püspök.

Az említett egyházkormányzók nem a mellükön vagy a hasukon, hanem a hátukon hordták a keresztet. A pártállami diktatúra a központosítás jegyében a történelmi egyházkerületeket is szétzúzta. Az 1952-ben így létrejött Északi Egyházkerület elsősorban a hajdani Dunáninneri, valamint a Tiszai Egyházkerület romjain szerveződött újjá. Nem véletlen, hogy néhány héttel ezelőtt a kerület székházában e két kerület főpásztorainak nevét rögzítő márványtáblákat lepleztünk le. Az ő szellemi-lelki örökösei vagyunk. Magamra nézve hadd emeljem ki mindkét kerület utolsó püspökét, Szabó Józsefet és Túróczy Zoltánt. Egyikük az izes magyar nyelv és a madáchi örökség ápolója volt, aki mindig szívügyének tekintette a lelkészekkel való személyes kapcsolattartást. Másikuk az Isten igéjének szenvedélyes tolmácsolója, kerületében fegyelmet tartó vezető, akit „háromszor szólított meg Jézus”, hiszen a magyar egyháztörténelemben egyedülálló módon háromszor választották meg püspöknek, és a hatalmi önkény jegyében háromszor állítottak félre. Vakmerő szerénységre volna őket szellemi elődeimnek nevezni. Példaképnek azonban mondhatom őket. Egyikük sem volt tévedhetetlen, de mindketten mélyen hívő, az egyházért égő személyiségek voltak. Példájukkal nemcsak az én szolgálatba állásomat segíthetik, hanem az Északi Egyházkerület arcélét is megjeleníthetik. Képüket ezért nemcsak a püspöki hivatal falára – oda is –, hanem a kerület lelkészeinek szívébe is szeretném helyezni.

Nem először kerül sor püspökiktatásra ebben a számomra oly kedves miskolci templomban. Zelenka Pált 1890. október 7-én itt iktatták be a Tiszai Egyházkerület szolgálatába. Az általa akkor mondottakat – hiszen szavait a jegyzőkönyv megőrizte – magamra is vonatkoztathatom: „Nagy elődök hirdették e helyről közegyházunk bajait, tanácskoztak egyházunk közjává, munkáltak annak jövőjén. Azon egyháznagyok után én egyszerű munkás nyertem e fontos szerepre megbízatást. (...) Él bennem és éltet engem az a szellem, mely egyedül az Urat keresi, szolgálja és imádja az Úr egyházában, az a szellem tehát, amely nem bont, hanem épít, nem szór, hanem gyűjt, nem üldöz, hanem megnyer, nem ellenségeskedik, hanem szeret. [...] S kell is, hogy

¹ Kapi Béla: Lámpás az oltár zsámolyán. Kapi Béla püspök feljegyzései életéről és szolgálatáról, szerk.: Mirák Katalin, Sopron 2004, 607k

² Ordass Lajos: Önéletrajzi írások, sajtó alá rendezte: Szépfalusi István, Bern 1985, 245

³ Ordass, 245

⁴ Kapi, 608

⁵ Ordass, 245

mind, ami elválaszt, tűnjék el, ami pedig egyesít, mindinkább köztünk fejlődjék. Az idők jelei komolyak; ha körültekintünk, látjuk, hogy sok ellentétes áramlattal síkra kell szállani egyházunknak. Itt kell, hogy együtt legyünk, s megvédjük apáink szent hitét.”⁶ 116 év elmúltával miránk nézve is érvényesek ezek a szavak.

Püspöki székfoglalóm témájául az egyház egy régi, a Szentlélek munkáját jellemző hitvallásszerű mondatát választottam: „*Spiritus Sanctus semper conservat et renovat ecclesiam*”, vagyis mindig a Szentlélek őrzi és újítja meg az egyházat.

Mindenekelőtt tudatosítanunk kell, hogy a mondat alanya a Szentlélek. Vagyis elsősorban nem emberek jó- vagy rossz szándékán, erényén vagy bűnén áll vagy bukik az egyház sorsa, hanem a teremtő Szentlelken. Így tekinthetjük a pünkösdi csodát, a Lélek kiadásával, az egyház születésnapjának. Jó érzékkel helyezték őseink az egyházzal szóló tanítást a Credo harmadik, a Szentlélekről szóló hitágazatába. A magunk szaknyelvén ezt úgy fejezzük ki, hogy az ekkleziológia része a pneumatológiának. Érdemes továbbá az olyan nyelvi finomságra is figyelni, hogy hiszünk a Szentlélekben, de hiszük a keresztény anyaszentegyházat. Nem az egyházban hiszünk, hanem az azt megőrző és megújító Lélekben.

A püspöki feladatvállalást már az óegyházban „a Lélek szolgálatának” (2Kor 3,8) tekintették. A *hé diakonia tou pneumatos*, vagy a *ministratio Spiritus* már a püspökszentelések során megnyilvánult. Ősi gyakorlat volt, hogy a püspökök a felavatandó személy fejére tették kezüket, közbe pedig csendben imádkoztak a Szentlélekért.⁷ A római Hippolytus által megőrzött püspökszentelési liturgiában pedig azt találjuk, hogy miközben a püspökök avatandó társuk fejére teszik a kezüket, a presbiterek csöndben mögöttük állnak, és szívükben fohászknak a Szentlélek érkezéséért.⁸ Hiszem, hogy ma is ez a jelentősége püspök testvéreim kézrátételének és a presbiterek csöndes imájának. Vallom, hogy ma is ezért énekeltek: *Veni, Sancte Spiritus, Jövel, Szentlélek Úristen*. Azért piros e mai ünnep liturgikus színe, hogy a pünkösdi Lélekre utaljon, aki szüntelenül megőriz és megújít.

Conservat et renovat. Ebben a két latin szóban benne rejlik az egyház lényege, benne a mi küldetésünk is. A Lélek segítségével nekünk az őrzésre és a megújításra kell törekednünk. Szolgálatba lépésem alkalmából püspöki jelmondatot is választottam. Az imént megfogalmazott tézis nyomán ez így hangzik: „*conservando et renovando*”, vagyis arra szeretnék figyelni, hogy mi az, amit meg kell őrizni, illetve miben is kell megújulni.

I. Az első tehát a „*conservando*”.

Számomra ez azt jelenti, hogy törekedni kell a biblikus és a reformátori hagyomány értékeinek megőrzésére. Az Újszövetségben a presbiterek és a diakónusok szolgálata mellett a püspöki, episzkoposzi felelősségről olvasunk. Éles választóvonal még nincs e

⁶ A Magyarhoni Ágost. Hitv. Evangélikusok négy egyházkerülete 1890. évi október hó 8-ik és 9-ik napjain, Budapesten tartott egyetemes egyházi közgyűlésének jegyzőkönyve, 14. pont, Budapest 1890

⁷ Das Bischofsamt als geistlicher Dienst in der Kirche anhand der altkirchlichen und reformatorischen Weihegebete, in: Georg Kretschmar: Das bischöfliche Amt, Göttingen 1999, 234

⁸ Das Priestertum des Getauften und des Amtraegers im Neuen Testament und in der Alten Kirche, in: Georg Kretschmar: Das bischöfliche Amt, Göttingen 1999, 298

három között, de egyre inkább az episzkoposz szolgálata kerül előtérbe.⁹ Ez a felvigyázó munkáját jelenti. Nem lehet elégszer idézni Csel 20,28-at, ahol Pál apostol ezt kéri az efezusi vénektől: „Viseljetek gondot magatokra és az egész nyájra, amelynek őrizőiv/felvigyázóivá (vagyis episzkoposzaivá) tett titeket a Szentlélek”. Az újszövetségi episzkoposz feladata a szemmel tartás. A képnek megfelelően: a pásztor rajta tartja szemét a nyáj minden egyes tagján. Szeretném én is rajta tartani szemem egyházkerületünk minden lelkészén, pedagógusán és szolgálóján, gyülekezetén és mindenféle intézményén. Így tudom csak érteni 1Tim 3,1-et is: „aki püspökséget kíván, jó dolgot kíván”. Említett, 58 évvel ezelőtti székfoglalójában Szabó József találóan fordítja a görög „kalon ergon”-t derék munkának.¹⁰ Magam is szeretnék derék felvigyázói munkát végezni, persze azzal a tudattal, hogy Urunk, a főpásztor az, aki mindannyiunkat, engem is, szemmel tart.

Az egyházkormányzó szolgálatot újra és újra a pásztor metaforájával jellemzi az Újszövetség. Pál imént idézett milétoszi szavai így folytatódhatnak: (a Szentlélek episzkoposszá tett titeket), „hogyan legeltessétek Isten egyházát”. 1Pt 5,2 a presbiterektől¹¹ kéri: „legeltessétek az Isten közöttetek levő nyáját, ne kényszerből, hanem önként, ne nyereszkedésből, hanem készségesen”. Az óegyházi hagyomány azt a Pétert tekinti e sorok szerzőjének, aki Jn 21 szerint háromszor kapja Jézustól ezt a pásztori megbízatást: „legeltesd az én bárányaimat” (21,15), „őrizd az én juhaimat” (21,16), „legeltesd az én juhaimat” (21,17). Joggal vált tehát a pásztorbot a püspöki szolgálat jelképévé. Ezzel menteni, védeni lehet a bajba került bárányt: a bot kacskaringós végével akár még a szakadékba esett állatot is ki lehet húzni. A bot ugyanakkor szükség esetén fegyelmzésre is alkalmas lehet.¹²

Könnyű belátni, hogy az apostolok – a Jézussal kapott megbízatással – csak azért lehetnek pásztorok, mert Urunk maga a jó pásztor (Jn 10,11). Talán kevésbé tudatosítjuk, hogy ugyanez áll az episzkoposz, a püspök szolgálatára. 1Pt 2,25 így ír: „Olyanok voltatok, mint a tévelygő juhok, de most megtértetek lelketek pásztorához és gondviselőjéhez”. Az itt szereplő kifejezés a görög eredetiben nem más, mint az episzkoposz! Jézus tehát nemcsak jó pásztor, vagy főpásztor (1 Pt 5,4), hanem fő-püspök is! Ő a püspök par excellence. Ebben az összefüggésben nyomatékosan és ismételten idézem igehirdetésem alapigéjét: „Neki növekednie kell, nekem pedig kisebbé kell lennem” (Jn 3,30).

Hasonlóképpen a „conservando”, vagyis a megőrzendő kincsek közé sorolom a reformáció, ezen belül is a lutheri teológia örökségét. Ama 95 tétel élén ez a sokat idézett követelés áll: „Amikor Urunk és Mesterünk ezt mondta: ‚Térjetek meg!‘ – akkor azt akarta, hogy a hívek egész élete megtérés legyen”. Mai kifejezéssel élve úgy

⁹ Jürgen Roloff: Die Apostoloziaet der Kirche und das kirchliche Amt nach dem Zeugnis der Heiligen Schrift, in: Exegetische Verantwortung in der Kirche, Göttingen 1990, 363-379

¹⁰ Zólyomi Mátvás (szerk.): Igazgyöngyök. D. Szabó József igehirdetései és írásai, Budapest-Csepel 2005, 146

¹¹ Luther összekapcsolja az újszövetségi presbiteri és a püspöki szolgálatot: „So mercke nu, das eyn Bischoff und Eltister eyn ding ist”. „Epistel S. Petri gepredigt und ausgelegt. Erste Bearbeitung”, WA 12, 390,2-3

¹² Ványó László: Az ókeresztény művészet szimbólumai, Budapest 1997, 242

fogalmazhatunk, hogy Luther Márton ezzel a programmal lépett a nyilvánosság elé. Mindennek azonban előtörténete volt. A wittenbergi szerzetes nem egyszerűen „jókor volt jó helyen”, amint azt ma gyakran mondjuk valakiről, ő nem is egyszerűen az idők szavát ismerte fel. Szándéka nem az volt, hogy a publikum számára kedves dallamot pengessen, ellenkezőleg! Képes volt az árral szemben úszni. Anélkül, hogy a rettegő barátocskából a nyilvánosságot vállaló Lutherban zajló lelki folyamatokat pontosan ismerhetnénk, feltételezhetjük, hogy az 1. tétel ilyen programszerű megfogalmazása összefügg a sokat emlegetett „torony-élményével”. Egy írásában maga számol be arról az esetről, amikor Habakuk 2,4 igéje („az igaz ember hitből él”) és általában az „Isten igazsága” fogalma fölött tépelődött toronyszobácskájában. Amikor leesett a hályog a szeméről, és korábbi félelmétől megszabadulva felismerte, hogy ezek az igék boldogítók az ő számára, akkor szíve végre békességet talált: „A Szentlélek ebben a toronyban nyilatkoztatta ki előttem a Szentírást. Ekkor úgy éreztem, hogy teljesen újjászülettem, és tárt ajtókon keresztül egyenesen a mennyországba léptem be.”¹³ Íme, a Szentlélek egyházat sok kísértés között is megőrző munkája!

Luther 95 tételle összefügg a reformátornak a püspöki szolgálatról vallott álláspontjával is. Téziseit 1517. október 31-én elküldte előljárójának, Hohenzoller Albrechtnek. A kísérőlevélben kifejti, hogy a püspök első és egyetlen feladata arra kell, hogy irányuljon, hogy a nép megismerje az evangéliumot és Krisztus szeretetét.¹⁴ Lehet-e más programja egy ma szolgálatba álló püspöknek? Adódhat-e nemesebb feladat, mint hogy az evangéliumról és Krisztus szeretetéről tanúskodjunk?

A püspöki szolgálat reformátori értelmezését az *Agostai Hitvallás* 28. része foglalja össze. Meghatározásában kizárólag a Szentírára támaszkodik: „az evangélium szerint a kulcsok hatalma vagy a püspöki hatalom Istentől eredő hatalom, illetve megbízatás az evangélium hirdetésére, a bűnök megbocsátására vagy megtartására és a szentségek kiszolgáltatására”.¹⁵ Mindez természetesen valamennyi ordinált lelkész joga és kötelessége, így a püspöki hivatal – az evangélikus értelmezés szerint – nem képez külön rendet, ordót, hanem csupán egyik elágazása a lelkészi szolgálatnak. Ha ezt komolyan vesszük, akkor nem a püspöki szolgálatot fokozzuk le, hanem a lelkészi hivatást emeljük magasra. A zsinórmérték minden esetben a Szentírást kell, hogy legyen. Az *Agostai Hitvallás* – egyházunk régi névadó hitvallása – említett 28. fejezete ebben az összefüggésben Augustinus egy leveléből idéz: „Még az egyetlen keresztyén püspököknek sem szabad igazat adni, ha esetleg valamiben tévednek vagy olyan véleményt nyilvánítanak, amely a kanonikus iratokkal ellenkezik”.¹⁶

A reformátori tanítás szinte kimeríthetetlen tárházából egyetlen tömör mondatot ragadok még ki, amelynek segítségével talán szemléltethetem, mit is tartok egyházi életünkben leginkább „conservando”-nak. Luther a *Schmalkaldeni cikkek* című iratában az evangélium megjelenési formái között említi a testvéri beszélgetést és

¹³ Virág Jenő: Dr. Luther Márton önmagáról, Budapest 1937, 36-37

¹⁴ WA. Br 1,111

¹⁵ Az evangélikus egyház hitvallási iratai I, Budapest 1957, 55

¹⁶ Im., 57

testvéri vigasztalást,¹⁷ ami latinul így hangzik: „*mutuum colloquium et consolatio fratrum*”.

Beszélgetés és vigasztalás.

A szónak és a beszélgetésnek teremtő és gyógyító hatása lehet. A bibliai kinyilatkoztatás kezdettől fogva arról tanúskodik, hogy a világot szavával megteremtő Isten kommunikál, szóba áll az emberrel. Ő *Deus loquens*, beszélő Isten (Zsid 1,1). Milyen szépen írja a Péld 6,22: „Valahova mész, vezérel téged, / Mikor aluszol, őriz téged, / Mikor felserkensz, beszélget veled”. Ha Isten *Deus loquens*, akkor az ő népe *ecclesia colloquens*, beszélgető egyház lehet. Az emmausi tanítványokról azt olvassuk, hogy ők „beszélgettek egymással” (ómilún prúsz allélusz) (Lk 24,15). Itt a homileó ige szerepel, amit máshol az igehirdetéssel kapcsolatban használunk.¹⁸ Szükség van a mindenkori emmausi tanítványok kétséget és félelmet egymással megosztó beszélgetésére, de szükség van arra is, hogy igehirdetéseink a szó legnemesebb értelmében „beszélgetések” legyenek. Ne az emberek feje fölött elszálló kinyilatkoztatások, hanem egyfajta párbeszéd a hallgatókkal. Ezért érdemes nagyon jól megismerni azokat, akik között szolgálunk, akikhez küldetünk, akikhez szólunk. Néhai Vályi-Nagy Ervin, a kitűnő református teológus doktori disszertációja már címével is sokatmondó: „Az egyház mint dialógus”.

Egyházi életünk számtalan területe folyhat a beszélgetés jegyében. Csak utalok a lelki gondozásra, ahol egy testvéri beszélgetésnek gyógyító, terapikus hatása lehet. Fiatalok és idősek egyaránt kimondhatatlanul vágyanak egy-egy jó beszélgetésre. A *Schmalkaldeni cikkek* összefüggésében a „*mutuum colloquium*” eredetileg a kulcsok hatalmával, az oldással és a kötéssel, vagyis a gyónással és a feloldozással függ össze. Az istentiszteleti liturgia is dramatikus, párbeszédese forma Isten és a gyülekezet között. Jó, ha az igehirdetés is lényegileg párbeszédet jelent a gyülekezettel. Ef 5,19 így utal a harmonikus gyülekezeti életre: „Beszélgetvén egymás között zsolnárokból...” Az egyházkormányzásban, az ökumenében és a társadalmi kapcsolatok terén egyaránt sokat elérhetünk, ha van bennünk bátorság és alázat egy-egy őszinte beszélgetésre.

Bárcsak beszélgető egyházzá tudnánk válni! Szóba állva érdeklődőkkel és másként gondolkodókkal, hívőkkel, hitetlenekkel és keresőkkel, jókat beszélgetve egymás között – és persze imádságban magával a mi Urunkkal!

Lesz-e belőlünk valaha *ecclesia colloquens*? A beszélgető egyház természetesen nem azonos a fecsegő, a pletykálkodó, vagy éppen a kiabáló egyházzal. Mert sajnálatos tény, hogy valós vagy vélt igazunk ügyében milyen lármára vagyunk képesek. Mindenféle mikrofonokat keresünk, melyekbe belebeszélhetünk, még egy-egy hordóra is szívesen felállnánk. Vagy sokáig kísértett a másik véglet, a *hallgató egyház* modellje. A Gestapo fogságába esett Martin Niemöller német teológus fogalmazott ekképpen: „Először a

¹⁷ „Most újból visszatérünk az evanéliomra, amely nem egyféleképpen ad nekünk tanácsot és segítséget a bűn ellen. Isten kegyelme gazdagon árad: először a hirdetett igében, amelyben a bűnök bocsánata hirdettetik az egész világnak. Ez az evangéliom igazi szolgálata. Második a keresztség, harmadik az oltári szentség, negyedik a kulcsok hatalma és a testvéri beszélgetés és a testvéri vigasztalás...” Konkordia Könyv. Az evangélikus egyház hitvallási iratai II, Budapest 1957, 36.

¹⁸ A Lk 24,17 latin fordításában szereplő sermo is megőrizte ezt a kettős értelmet.

zsidókért jöttek, és én nem szóltam, mert nem vagyok zsidó. Azután a kommunistákért jöttek, és én nem szóltam, mert nem vagyok kommunista. Azután a szakszervezetiekért jöttek, és én nem szóltam, mert nem vagyok szakszervezeti. Azután értem jöttek, és nem maradt senki, aki szólhatott volna.”

Valósággal rímel erre a gondolatra Martin Luther King hitvallásszerű mondata, amelyben bátor küldetését összegzi: „Nem hallgathattam!” Az idén száz éve született Dietrich Bonhoeffer mártír teológusnak az egész egyház nevében elmondott bűnvalása sajnos korántsem veszítette el aktualitását: „Az egyház megvallja, hogy igehirdetése [...] nem volt kellően nyílt és meggyőző. [...] Megvallja féltékenységét, a nehézségek előli kibúváásokat, veszedelmes engedményeit. Gyakran megtagadta őrállói és vigasztalói feladatát [...] néma maradt, amikor kiáltania kellett volna, mert az ártatlanok vére az égre kiáltott. Nem találta meg az igaz szót, megfelelő módon, a kellő időben.”¹⁹ A némaság és a beszéd viszonya éppen ellenkező előjellel fogalmazódik meg Ordass Lajos püspök egy egészen személyes írásában. Amikor 1950-et követően világi és egyházi ítélet ajkát lakattal zárta le (ezek az ő saját szavai), akkor egy imádságában így fordult Urához: „Huszonnégy esztendő papi szolgálata alatt sokszor és sokat beszéltem Rólad. Kevesebbet Veled. Most többet beszélek Veled és kevesebbet – azt is csak mintegy titokban – Rólad. És ez az utóbbi nekem sokkal jobb.”²⁰

Az *ecclesia colloquens* tehát egyszerre jelenti az Istennel és az emberekkel beszélgető egyházat. Ezért jó, ha a „dialógus” szót egy kicsit megtekerve „trialógusról” beszélünk, hiszen emberi beszélgetéseink is *coram Deo*, Isten színe előtt folynak.

Amikor tehát arról gondolkodunk, hogy mi az, ami „conservando”, akkor hangsúlyosan említhetjük a beszélgetés biblikus örökségét. Püspökként is pásztor, lelkipásztor szeretnék maradni, így szeretnék a lelkészek, a tanárok és más szolgálók mellett állni. Sok lelkész érzi magát magányosan a szolgálatban. Sok a kiégés, elkopás, ellanyhulás. A preventív beavatkozás, jól időzített beszélgetés, személyes találkozás nagyobb bajokat előzhet meg. Bizalmi légkörben talán még időben lehet őszintén és testvéri módon beszélni az esetleges hitbeli kétely vagy magánéleti válság kérdéseiről, illetve lehet oldani gyülekezeti feszültséget vagy orvosolni teológiai tévtanítást. Talán még a médiában szerzett tapasztalataimra is építhetek, hiszen például szerkesztő-riporterként megtanulhattam, hogy nagyon kell tisztelni az interjúalanyt, és a jó beszélgetésekhez alapos felkészültségre, empátiára és türelemre van szükség.

A *colloquium*, a beszélgetés mellett a másik terület a *consolatio*, a vigasztalás. A kettő összefügg. Jób könyvében a szenvedő férfi ezt mondja barátainak: „Miért akartok hiábavalósággal vigasztalni?” (21,34a), „Hallgassátok meg figyelmesen szavamat, ezzel vigasztaljatok!” (21,1). „Az egyház prófétai szolgálatát pedig határozottan kijelöli Ézsaiás: „Vigasztaljátok, vigasztaljátok népemet!” (Ézs 40,1). A 23. zoltár arról vall, hogy Isten a legfőbb vigasztaló: „Vesszöd és botod vigasztalnak engem” (Zsolt 23,1), Ézs 66,13 pedig egy megragadó hasonlattal ezt adja Isten szájába: „Ahogyan az anya

¹⁹ Dietrich Bonhoeffer: Etika, Szentendre 1999, 140

²⁰ Ordass Lajos: A keresztfa tövében, Budapest 1989, 9

vigasztalja fiát, úgy vigasztallak én titeket”. Mi azt valljuk, hogy a Szentháromság Isten vigasztal. Az Atya, aki teremt, Jézus, akiről joggal énekeljük, hogy „ó, Jézus kincsem, vigaszom” (Evangélikus Énekeskönyv 503,1), valamint a Szentlélek, akit Jn 14,16 Paraklétosznak, vigasztalónak nevez. Annyira vigasztalannak tűnik a mai világ, könyörögnünk kell a vigasztaló Szentlélekért.

Szeretném, ha vigasztaló egyház tudnánk lenni, vagyis a Paraklétosz és Jézus egyháza. Gyülekezeti tagjaink, a periférián élők, az egyházzal szinte semmiféle kapcsolatot nem tartók: mind-mind vigaszra szorúlnak. Nem egyszerűen emberi törődésre és szolidaritásra – arra is –, hanem a Lélek erejére. Szilágyi Domokos, a 20. század tragikus sorsú erdélyi költője írja egy helyen: „Szégyen a szó, ha nem vigasz, / szégyen a vers, ha nem igaz; / igaz vagyok s szégyentelen, / akárcsak a történelem” (*Emeletek avagy a láz enciklopédiája*). A szégyentelenség és a vigasztalanság mindennapi tapasztalatai közepette legyen az egyház szava és magatartása valóban vigasz.

Szeretnék az egyházkerület lelkészeivel és világi szolgálóival – vagyis munkatársaimmal és testvéreimmel – olyan közösséget alkotni, ahol mindennapi valóság lehet a „*mutuum colloquium et consolatio fratrum*”.

II. Előadásomban azt próbálom, legalább vázlatosan, meghatározni, hogy a Szentlélek segítségével mit kell megőrizni, illetve miben kell megújulni. A „*conservando*” után másodikként nézzük tehát a „*renovando*” területét.

Egyházunk elmúlt tizenöt évét jelentős mértékben meghatározta a külső építkezés. Örvedetes, hogy sok új templom, iskola, szeretetotthon és egyéb intézmény épült. Igen sok leromlott templomot, parókiát és iskolát kell továbbá megmenteni a végső pusztulástól. A külső építkezés és a sok tatarozás azonban nem lehet öncél. Jó néhány éve egy kisfiú, félreértve a hittantanár szavait, azt mondta, hogy a pogányok „állványokat imádnak”. Nem esik-e bele a mi egyházunk sokszor az „állványimádat” kísértésébe? Ezért, megbecsülve sok valóban örvedetes külső eredményt, a hangsúlyt most a belső építkezésre szeretném helyezni.

Miként végezheti el a Szentlélek az egyházat megújító munkáját? Tudjuk, hogy „a szél arra fúj, amerre akar” (Jn 3,8), de a „*renovando*”-nak vannak emberi, számunkra is feladatot kijelölő vonatkozásai. A következőkben ezért – a teljesség igény nélkül – öt olyan területet szeretnék számba venni, ahol látásom szerint reformokra, változtatásokra, más szóval megújulásra van szükség.

A) IGEHIRDETÉS ÉS GYÜLEKEZETI ÉLET

Első és legfontosabb az igeszolgálat. A lelkészi munka legnemesebb részét nem lehet büntetlenül elhanyagolni. Sem híveinket, sem Isten ígését nem becsüljük meg, ha felkészületlenül állunk a szószékre. Ha kikerüljük az ígével való igényes szembesülés fáradtságát, akkor prédikációink vagy elsekélyesednek, vagy öncélú teologizálásba torkollanak. Egyaránt ellene vagyok a tudományellenességnek, bármilyen buzgó kegyességgel párosuljon is, és az egyházidegen szellemi erőfeszítésnek, bármilyen csillogó intellektussal járjon is együtt. Most csak utalok egyetemi tanári székfoglalóm fő té-

zisére: a teológiai munka hitépítő és hitmélyítő folyamat lehet.²¹ Meggyőződésem: a hit és a tudás nem áll szemben egymással, hanem az egyik feltételezi a másikat. Az igetannulmányozást elmélyült exegetikai munka kell, hogy megelőzze. A teológia, ezen belül is az írásmagyarázat „a hit nyelviskolája” lehet. Hiszem, hogy híveink ízletes és változatos igei táplálékra vágnak, nem pedig prédikációs fast food-ra, sem emésztetetlen ételekre. Becsületes felkészülés nyomán szószerkekre vitt, ízes magyar nyelven elmondott, a szívhez és az értelemhez egyaránt szóló igehirdetéseink nyomán ébredés és megújulás támadhat gyülekezeteinkben.

Szeretnék tenni valamit a lelkészek megfáradása és kiégése ellen. A korábban említett „colloquium” reménység szerint sok személyes találkozásban, vagy akár csak egy-egy telefonhívásban is megnyilvánul majd. Az mindig az adott helyzetben dől el, hogy egy-egy ilyen kapcsolatfelvétel a lelkigondozás vagy éppen a minőség-ellenőrzés eszköze. Az utóbbi korántsem lesz önkényes, hanem ismét csak a „renovando” szolgálatában fog állni.

A gyülekezet egészének érdeke, hogy eleven közösségek működjenek. Prioritása van az ifjúsági munkának. Örömmel hallottam egy katolikus püspök testvéremtől, hogy vizitációit két kérdéssel kezdi: rendben vannak-e az épületek, illetve van-e pingpongsztal.

B) BELSŐ EGYHÁZI KÖZÉLET

Kerületünk ebben a formában még csak hatesztendő. Még folyik identitásunk, önazonosságunk megtalálása. A különféle történelmi és kegyességi hagyományok szépen megférnek egymás mellett, és az egyházkerületre a legjobb értelemben vett családiasság jellemző. Erről győztek meg a választás előtti fórumok, valamint az azóta lezajlott lelkész- és felügyelő-találkozók. Óvodák és általános iskolák mellett három gimnázium működik nálunk. Az itt dolgozó pedagógusok döntő szerepet játszhatnak szellemi arculatunk meghatározásában. Nagyra értékelem munkájukat, számítok egyházi szerepvállalásukra is. Nélkülözhetetlennek tartom az iskolák és az egyházközség esetleg feszült vagy éppen lanya viszonyának mielőbbi rendezését.

Belső egyházi életünkben természetes kell, hogy legyen egymás munkájának ismerete, hogy a különféle elgondolások összetalálkozzanak, a munkaágak fogaskerék-szerűen összekapcsolódjanak. Helye lehet a személyeskedéstől mentes, egymást imádságban is hordozó testvéri kritikának is.

Mindez összefügg a jó kommunikációval. Az elmúlt években sokat javult egyházunk belső és külső nyilvánossága, de még ezen a területen is sok a „renovando”. El kell jutni oda, hogy minden gyülekezetnek legyen saját hírlevele, minden intézménynek folyamatosan frissített honlapja. A világi sajtó munkatársaival helyi, regionális és országos szinten is szükséges jó kapcsolatot ápolni. Mi is segíthetjük az ő munkájukat, ők is a mienket.

Belső egyházi kapcsolataink összefüggésében szólok a határon túli magyarokról. Vallom, hogy a velük való együttműködés nem a „külsőkapcsolatok” területe. Tíz éven át dolgozhattam szerkesztő-riporterként „a nemzet televíziójánál”, a Duna Tv-nél.

²¹ Lelkipásztor...

Munkánk során ugyanolyan természetesen mozogtunk a Duna–Tisza-közén, mint az Aranyos völgyében, az Alföldön vagy a Hargitán. Boldog vagyok, hogy a püspöki-iktatási liturgiában szerepet vállalt Pátkai Róbert, az angliai evangélikus egyháztanács – ordinációs jogú – nyugalmazott elnöke a nyugat-európai magyarok, illetve Adorjáni Dezső püspök úr a kárpát-medencei magyar evangélikusok képviselőjében. Annak is örülök, hogy mellettük sok más határon túli lelkész és gyülekezeti tag is jelen van, illetve kér áldást szolgálatba állásomra.

Az egyháztörténeti félmúlt feltárásáról kell még szólnom. Tudatosan ebben az összefüggésben, *belső* egyházi életünk „renovando” feladatait sorolva hozom ide ezt a még rendezetlen kérdést. Rossznak tartanám, ha a világi kutatások, történelmi és bulvár-érdeklődések után kullogva, örök lépéshátrányban igyekeznénk múltunkat megismerni és feltárni. Érvényes ez az úgynevezett ügynökkérdésre is. Művészek, sportolók és közéleti emberek éppen a legutóbbi hónapokban, olykor manipulatív körülmények között nyilvánosságra került kartonjai figyelmeztetnek minket arra, hogy az egyházban történhet ez másként is. Nem zsarolás vagy fenyegetés hatására, nem is a szenzációkeltés szándékával, hanem testvéri módon, egymás terhét hordozva, készen a bocsánatkérésre és a megbocsátásra.²²

C) EGYHÁZ ÉS KÖZÉLET

Makacsul tartja magát az a tévhit, hogy az egyháznak csakis a lelkekkel szabad törődnie, minden mást engedjen csak át a társadalomnak, így például a politikai pártoknak. Más szóval: az egyház ne foglalkozzon társadalmi kérdésekkel, ne formáljon véleményt például a munkanélküliséggel, a migrációval, az emberi jogokkal, a politika etikájával kapcsolatban.

A vallásszabadság azonban többet jelent, mint a szertartások végzésének jogát.

Ha elfogadnánk a némelyek által sugallt „sekrestye-keresztynység” elvét, akkor vissza kellene hívní Közép-Kelet-Ázsiából az egyházi segélyszervezetek munkatársait, és kizárólag imádságra kellene őket buzdítani. Ugyanezzel a logikával meg kellene tagadni a közéleti kérdésekkel oly szenvedélyesen foglalkozó bibliai próféták hagyományát, valamint Albert Schweitzer, Maximilian Kolbe vagy a már említett Dietrich Bonhoeffer örökségét.

Két kérésem van ebben a témában. Az elsőt politikusokhoz és újságírókhoz intézem: ne hozzák vissza a „klerikális reakció” ásatag és rossz emlékű kifejezését! A második kéréssel önmagunkhoz, keresztényekhez fordulok. Lépünk ki bátran a magunk sekrestyéjének szűk keretei közül. Lehet, hogy eleinte azt tapasztaljuk, hogy odabent biztonságosabb, urambocsá' kényelmesebb volt. Ám a prófétáktól és a Názáretitől kapott mandátumunk, minden ellenkező híreszteléssel szemben, a közéletben való szerepvállalásra is vonatkozik.

²² Ebben a kérdésben fenntartom azokat a javaslataimat, amelyeket Júdások vagy Péterek című cikkemben fogalmaztam meg, in: Evangélikus Élet 2002. július 14, 6

Nem tartom jónak, ha az egyház és a kormány képviselői közötti viszonyt túlnyomórészt az anyagiak határozzák meg. Újra és újra tudatosítani kell azonban két tényt. Az egyik: a gyülekezetek hitéleti munkáját, beleértve a lelkészek és munkatársaik javadalmazását nem valamilyen állami forrás, hanem a hívek áldozatkészsége teszi lehetővé. A másik: az egyházak közfunkciókat is ellátnak: oktatás, egészségügy, öreggondozás, hajléktalanok között végzett munka stb. A mindenkori kormánnyal való tárgyalások során azt kellene elérni, hogy az anyagi támogatás ne hullámzó legyen, ne függjön az aktuális hatalom jó- vagy éppen rosszindulatától. Egységes rendszerű, kormányzati ciklusokon átívelő rendszert kell kitalálni, hiszen az sem jó, ha az egyházat a hatalom a tenyéréből eteti, és az sem, ha megvonásokkal bünteti.

D) ÖKUMENÉ

Főpapi imájában azért imádkozott Jézus, „hogy mindnyájan egyek legyenek” (Jn 17,21). Sajnos messze vagyunk még a látható egységtől, de meg kell becsülni az elmúlt évtizedek erre vonatkozó törekvéseit. Teológushallgató koromtól kezdve számos nemzetközi ökumenikus konferencián vehettem részt, így például az Egyházak Világtanácsa, az Európai Egyházak Konferenciája vagy a Lutheránus Világszövetség nagygyűlésein, szakmai konzultációin. A média képviselőjeként ott lehettem 1999. október 31-én Augsburgban, ahol az evangélikus és a katolikus egyház képviselői aláírták a megigazulásról szóló közös dokumentumot, lényegében visszavonva egymás évszázadokkal ezelőtti kölcsönös kiátkozását. A református egyház számos képviselőjével a legszorosabb testvéri kapcsolatot ápolom. Sokat tanultam a kiségyházak dinamizmusából és személyességéből is. Ökumenikus kapcsolataink messze meghaladják a protokolláris kereteket. Azt is természetesnek érzem, ha a különbségek számon tartásával ki-ki megőrzi saját arculatát és büszkén vállalja a maga értékeit.

Egy konkrét javaslatom van ebben az összefüggésben. Közeledik 2017, a reformáció ötszáz éves évfordulója. Nem túlzás egy évtizedes projektben gondolkodni annak érdekében, hogy mind nemzetközi, mind hazai téren érdemi eseményeket tudjunk szervezni, maradandót alkotni. Protestáns és katolikus testvéreimet egyaránt szeretettel hívom erre a közös előkészületre.

E) EURÓPAI EGYÜTTMŰKÖDÉS

Gyülekezeteink és intézményeink testvéri kapcsolatot ápolnak számos európai egyház közösségével, Ausztriától kezdve Németországon át Svéd- és Finnorszáig. A norvég egyház More kerületével különösen is szoros kapcsolatot ápolunk. A magam részéről mindent meg szeretnék tenni a nemzetközi ökumenikus kapcsolatok további bővítése érdekében.

A „renovando” területek között különösen sok feladatunk adódik itt Kelet-Közép Európában. A történelem útkereszteződéseiben olykor történtek ütközések. Becsü-

lettel – vagyis kritikusan és önkritikusan – kell szólnunk a múlt bűneiről és teher-tételeiről. Egyházkerületünk három országgal határos: Szlovákiával, Ukrajnával és Romániával. Érdemes azonban az egész térséget nézni, és a tőlünk nyugatra és délre fekvő államokat is bekapcsolni a lehetséges együttműködésbe. Az itt élő evangélikusok összefogására különösen sok esélyt látok. Javaslatom a következő: a) törekedjünk a sok szempontból közös történelem harag és részrehajlás nélküli feldolgozására, ennek érdekében hozunk létre munkacsoportokat, rendezzünk szakmai konzultációkat; b) építsünk ki sokkal több bilaterális kapcsolatot egyházaink és intézményeink között; c) törekedjünk a közös érdekeket képviselő egységes fellépésre a nemzetközi egyházi szervezetekben; d) különösen is ápoljuk a teológiai kapcsolatokat; e) törekedjünk néhány újszerű kapcsolat kialakítására: példának okáért el tudnám képzelni lelkészcsaládok kölcsönös kapcsolatát, vagy akár ifjúságok közös sportrendezvényeit, sőt teológiai hallgatók közös sítáborát. A lehetőségek természetesen szinte korlátlanul bővíthetők.

Kedves testvérek, ünneplő gyülekezet! Veretes teológiai kérdésektől indultunk, és szinte aprópénzre váltott elgondolásokig jutottunk. A „conservando et renovando” kettős jellegéből is következik mindez. Az értékek őrzése és a dinamikus megújítás csak közös vállalkozással valósulhat meg. Össze kell fognunk. Legyen a Magyarországi Evangélikus Egyház Északi Egyházkerülete e testvéri összefogás színtere. Hordozzuk egymást imádságban nap mint nap. Ebben a reményben és ezzel az elszánással kezdem meg püspöki szolgálatomat, emlékezve az induláskor elhangzott szavakra: „Végezd püspöki szolgálatodat a kereszt jelében, nézz a megfeszített és feltámadott Krisztusra, és vezesd hozzá a reád bízottakat”. Úgy legyen, amen.

*(Miskolcon, az egyházkerületi közgyűlésen,
2006. március 25-én elhangzott püspöki székfoglaló szerkesztett változata.)*

A Tiszáninneri Református Egyházkerület március 18-án a Miskolci Egyetemen rendezte meg presbiteri konferenciáját. Az alábbiakban közöljük a Csomós József püspök által tartott áhítat (prédikáció) szövegét, majd Bölcskei Gusztáv püspök és Orbán Viktor, a Fidesz elnökének egymásra rímelő előadását.

CSOMÓS JÓZSEF

Az igazsághoz ragaszkodva

Kedves testvéreim, halljátok Istennek szent igéjét, úgy, amint kijelöli azt számunkra Bibliaolvasó Kalauzunk a mai újszövetségi igeszakaszban, amint írva található a Máté evangéliumában, a 22. rész 15. és azt követő verseiben, a következőkppen.

Akkor a farizeusok elmentek és elhatározták, hogy szóval csalják törbe. Elküldték tehát hozzá tanítványait, a Heródes-pártiakkal együtt, akik ezt mondták: „Mester, tudjuk, hogy igaz vagy, és az Isten útját az igazsághoz ragaszkodva tanítod, és hogy nem tartasz senkitől, mert nem veszed figyelembe az emberek tekintélyét. Mondd meg tehát nekünk, hogy mi a véleményed, szabad-e adót fizetni a császárnak, vagy nem?”

Jézus, felismerve gonoszságukat, így szólt: „Mit kísértetek engem, képmutatók? Mutasatok nekem egy adópénzt”.

Odavittek neki egy dénárt. Jézus megkérdezte tőlük. „Kie ez a kép és ez a felirat?” „A császáré” – felelték. Jézus erre kijelentette: „Adjátok meg tehát a császárnak, ami a császáré, és Istennek, ami az Istené”. Amikor ezt meghallották, elcsodálóztak. Otthagyták Őt, és eltávoztak.

Kedves presbiter testvéreim!

Talán emlékeztek rá, hogy a tegnapi igeszakasz azzal fejeződött be, mint ahogy már korábban is, Jézus tanításait hallva a farizeusok, a nép vezetői eldöntötték, hogy végeznek vele. A királyi menyegzőről mondott példázat hallatán újra ez erősödött meg bennük, csak nem mertek nyíltan állást foglalni vele szemben, mert féltek a néptől, aki prófétának tartotta őt. Ezért más eszközöz folyamodtak, eldöntötték, hogy szóval csalják törbe. Sőt, Lukács leírása még továbbmegy: kémeket állítottak rá, akik követték mindenhova. Ma azt mondanánk, hogy jegyzetelve rögzítették, hogyan lehet belekötni. Milyen érdekes az élet? Ilyen útra az ember mindig talál szövetségeket is. Azt olvastuk, hogy a farizeusok elhatározásuknak úgy tettek eleget, hogy elküldték tanítványait a Heródes-pártiakkal együtt, akikkel pedig politikai ellenfelek voltak. De volt egy cél, amire lehet szövetkezni: elpusztítani az igazat. Felteszik a kérdésüket, és nagyon reálsan, nem bókolvá, tényként mondják a Mesternek, hogy az igazsághoz ragaszkodva tanítod az Isten útját.

Mit is jelent ma a keresztyénség? Vajon nem ugyanezt? Nem ugyanígy vannak ilyen és olyan csoportok, akik felteszik a maguk kérdéseit? De feltehetik ma a Mesternek? Imádság és bibliaolvasás viszonylatában igen. De azok, akik nem így fogalmazzák meg a maguk kérdéseit, azok ezeket a kérdéseket nekünk szegeznek. Nekünk, Krisztus tanítványainak. Az első kérdés ezen a mai napon, amit Isten ígése a szívünkre helyez, hogy Krisztus kései tanítványaiként, vajon az igazsághoz ragaszkodva tanítjuk az Isten útját? Készek vagyunk az ő igazságához ragaszkodva megmutatni ennek a világnak, hogy mit is jelent az Isten útja? Jézusnak úgy feszül neki a kérdés, az egymással szövetkezett, két – mondjuk így – akkori politikai párt részéről, hogy szabad-e adót fizetni a császárnak, vagy nem? Erre a kérdésre nincs jó válasz. Erre csak rosszul lehet válaszolni. Mert ha azt mondja, hogy igen, akkor a nép nem fogja érteni, hogy hogyan mondhat ilyet a Messiás. Ha azt mondja, hogy nem, akkor ellenfeleinek nincs mit tenni, mert a többi már Rómára tartozik, ez nyílt lázadás.

Igen, az életnek vannak olyan helyzetei, amikor a nekünk szegezett kérdésre, igen és nem vonatkozásában, nincs jó válasz. Éspedig nem azért, mintha megváltozott volna a parancs, hogy a te szavad legyen igen-igen és nem-nem, hanem azért, mert ami afelül van, az a gonosztól van, mint itt is. Ezt a gonosztságot átlátva mondja Jézus, „mit kísértetek engem, mutassatok nekem egy adópénzt, mutassátok már meg, hogy valójában miről is beszélünk”. Zseniális a válasz, mert a feltett kérdésből arra lehetne következtetni, a történet úgy folytatódik, hogy gyorsan elküldenek valakit, keressen már egy olyan tisztátalan pénzt. Nem kellett elküldeni, mert valaki benyúlt a zsebébe a farizeusok vagy a Heródes-pártiak közül, és kivett egy dénárt. Ez mai korunk nyelvére lefordítva körülbelül azt jelenti, hogy azt kérdezik Jézustól, jogos-e az szja? Nem az áfa, mert már az is volt akkor, de azt vámnak hívták. Amikor Jézus megkérdezi, hogy miről beszélünk, mutassatok egyet, akkor előkerül a zsebből – mai nyelven szólva – a forint leértékelődése során biztonságba, zsebbe már odahelyezett euro. Körülbelül ugyanez játszódott le. S akkor Jézus azt mondja: „Ti öntöttetek tiszta vizet a pohárba. Ez a pénz a biztonság jelképe. A stabil fizetőeszköz, ez a ti zsebetekben volt. Mi van rajta?”

Innentől kezdve a beszélgetés egészen más síkon folyik tovább, s ez már nem a politika síkja. Két párt összefog, hogy eltegye az útból az igazat. Az igaz megszólal, és azt mondja, hogy nem „igen” vagy „nem” kérdése a dolog, mert ez az életnek egy másik síkja, amit úgy hívnak, hogy „időtől, politikai pártoktól, társadalmi széljárásoktól független értékrend”. Pontosan az – adhatjuk Jézus szájába a szavakat –, amivel ti dicsegtetek, hogy az igazsághoz ragaszkodva tanítom az Isten útját. Hát akkor vegyétek tudomásul, hogy ebben az értékrendben nem arról van szó, hogy te adsz-e valamit, mint adót, hanem az eredeti szöveg jelentése alapján, talán mondhatnám úgy is, hogy Jézus szavai azt jelentik, adjátok vissza a császárnak, ami a császáré, és az Istennek, ami az Istené.

Mit is jelenthet ez? Gondolkodtam rajta, hogy milyen képpel tudnám visszaadni a görög szavak mögött lévő tartalmat, és a pék jutott az eszembe, aki adót fizet az eladott kenyér után, és mégis visszaad. Mert az a jövedelem úgy keletkezett, hogy abban az

útban, amelyen Ő szállította a kenyeret, benne volt mások adója is. Abban a gyárban, ahol gyártották a műtrágyát, hogy megpermetezzék a gabonát, szintén benne volt. Így érti Jézus, hogy tudd, ami neked van, még a császár viszonylatában is, honnan indult, mi a kiindulópontja. De hogy lett volna gabona, hogyha nincs rá – legyen az jónak, vagy gonosznak földje – langyos eső? Így lesz Jézus kijelentése az életnek egy egészen más síkjává, amikor egyértelművé válik, honnan indulnak a dolgok, mi az, ami az Istené, aki kezdetben volt, aki létének vége nincsen, aki úgy szerette a világot, hogy az Ő egyszülött fiát adta, hogy aki hisz őbenne, el ne vesszen, hanem örök élete legyen. Aki úgy szerette a világot, annak az Istennek adjátok meg, ami az övé.

Ennek nem hosszútávú, hanem örökkévaló következményei vannak. Amikor megértették, hogy nem sikerült törbe csalni, mert ez a Mester valóban nem veszi figyelembe az embereknek azt a fajta tekintélyét, amely esetleg napról-napra változik, aki megadja az Atyának, ami az Atyáé: a fiúi tiszteletet, amikor megértették, hogy ezzel az értékrenddel ők nem tudnak mit kezdeni, akkor elcsodálkoztak, otthagyták és eltávoztak.

Ma, holnap és a most kezdődött hatéves ciklusban, nektek is fognak kérdéseket feltenni, és válaszaitokból ki fog derülni, hogy ez az emberi gondolkodás síkján az „igen” vagy a „nem” – vagy pedig az igazsághoz ragaszkodva, az Isten útján, egy igazi értékrend.

Áldjon meg bennünket és könyörüljön rajtunk a minden kegyelemnek Istene, hogy ezt tudjuk képviselni, és azok, akik meghallják, elcsodálkozzanak, velünk maradjanak, és együtt áldjuk az örökkévaló Istent, kinek mindent köszönhetünk, aki így szerette ezt a világot. Amen.

Isten, aki szereti a világot

Kedves testvérek!

Köszönöm a lehetőséget, hogy egy olyan közösségben gondolkodhatunk együtt, amelyik a Magyarországi Református Egyház egy egyházkerületének vezető testületéből, a testületei által megbízott emberekből áll, akik egyszerre tartják szívügyüknek azt, hogy féljék az Istent és vigyázzák azt a világot, amelyikben élnek.

Ebben az esztendőben talán nem is olyan véletlen tiszántúli püspökként a Tiszáninnen megjeleni. Hiszen a velem egykorúak, vagy a nálam idősebbek emlékeznek arra, éppen 50 esztendeje annak, hogy a Tiszáninenni Egyházkerületet visszaállították eredeti jogaiba. Előzőleg olyan idők jártak ezen a világon, hogy Isten eltúrte, vagy megengedte, hogy megtörténjék az, hogy ennek az egyházkerületnek az önállóságát sárba tiporják, és beolvasszák egy másik egyházkerületbe, hogy könnyebben ellenőrizhető legyen.

Bizony van ilyen is az Isten szeretetében, hogy valamit ideig-óráig megenged és eltúr, de nem mindvégig.

Ebben az esztendőben azért is hálát adhatunk a bennünket szerető Istennek, mert úgy formálta és úgy alakította Anyaszentegyházunk és népünk történelmét, hogy elhozta azt az időt, amikor újra arra emlékezhetünk, hogy az eredeti keretek között élnek gyülekezetek, intézmények itt, a Tiszáninenni Egyházkerületben.

Szeretnénk ebben az esztendőben a Magyarországi Református Egyház egész közösségének szeretetét, tiszteletét, megbecsülését azáltal is kifejezni, hogy terveink szerint a Zsinat azon a napon, amelyen egykor megszületett a Tiszáninnen jogait helyreállító közegyházi határozat, ünnepi kihelyezett ülést tart.

ISTEN, AKI SZERETI A VILÁGOT

Olyan téma, amelyiket természetesen nagyon sokáig és sokféleképpen lehetne boncolgatni. Arról az előzetes találkozás alkalmával már megállapodtunk Orbán Viktor elnök úrral, hogy megint neki jutott a nehezebb kenyér. Mert arról, hogy Isten szeret, könnyű beszélni, de, hogy milyen ez a világ, arról kicsit nehezebb. Én hiszem, hogy a kettő együvé tartozása tisztán és világosan ki fog derülni.

Olyan időben jártam középiskolába, amikor még tanították Berzsenyi Dániel költeményeit, és a „memoriter”, a kívülről való tanulás is divatban volt. Éppen ezért Berzsenyi Dánielnek egy nagyon rövid, és a témánkat tökéletesen összefoglaló verssel szeretném kezdeni ezt a témát. „Fohászzkodás” című költeményében ezt írja:

*„Isten! kit a világ lángesze fel nem ér,
Csak titkon érző lelke ohajtva sejt:
Léted világít, mint az égő
Nap, de szemünk bele nem tekinthet.”*

Amit itt a költő leír, azt a bölcs tudós teológusok úgy fogalmazták meg, hogy Istentől nem lehet beszélni. Mert ha beszélünk, akkor már nem róla beszélünk. Vagy azt mondták: Istent nem lehet definiálni. Mi, emberek szeretnénk újra és újra meghatározni, hol van az Isten. Lehetnek ebben nagyon szép, nemes indulatok, de azért valljuk be magunk között, keresztyén emberekként, lehet benne olyan indulat is, azért szeretnénk tudni, hogy azt is tudjuk, hol nincs. Ha tudjuk, hogy ott van, akkor a másik helyen, ahol mi szeretnénk lenni, biztos nincs. A legtöbb esetben valószínűleg úgy járunk, mint az egyszeri püspök, aki elment vizitációba egy iskolába, és fitogtatni akarta a bölcsességét, meg a humorát. Azt mondta a gyerekeknek: „Itt van egy szép, nagy, piros alma, és ezt az fogja tőlem megkapni, aki megmondja nekem, hol lakik Isten?” Először a gyerekek illedelmesek voltak – a püspök bácsi biztosan okosat kérdezett –, nem nagyon akartak válaszolni. Végül az egyik kis ugribugri gyerek vette a bátorságot és felállt. „Na, kisfiám, mondd meg!” „Hát, én csak azt szeretném mondani, hogy én adok a püspök bácsinak két almát, ha megmondja, hogy hol nem lakik?”

Istent nem lehet meghatározni, és mégis, amióta az ember gondolkodik ezen a világon, és mindaddig, amíg lesz gondolkodó lény, ez a kérdés soha nem hagyja nyugodni az emberiség nagyjait.

MICSODA, KICSODA AZ ISTEN?

Remélem, senki nem veszi szentségtörésnek, ha most itt, reformátusok között, egy katolikus nagy gondolkodót idézek a középkorból, aki talán a leghíresebb volt arról, hogy megpróbálta érthetővé tenni az értelem számára, micsoda vagy kicsoda is az Isten. Aquinói Tamásnak hívjuk mi, magyarok, aki híres Isten-bizonyítékaiban azt próbálta megvilágítani, el lehet jutni az emberi gondolkodás során odáig, hogy megközelítjük az Istent. A legegyszerűbb és legérthetőbb gondolatmenete szerint: ezen a világon van mozgás. Igaz ez? Erre azt mondhatja, aki vitatja Isten létét, hogy igaz, ebben egyetértünk. Akkor menjünk tovább. Igaz-e, hogy valami mozgásba jöjjön, ahhoz kell valaki vagy valami, aki, vagy ami mozgatja? Ez is igaz. Megvan a következő lépés. De aki mozgat valamit, azt is mozgatnia kell valaki másnak – így haladnak együtt, amíg azt mondja, megnézzük, vajon az első mozdulatot, a legelső mozgást ki, vagy mi hozta létre? Amikor idáig elérnek, akkor azt mondja, idáig együtt jöttünk, ami vagy aki itt következik – mindig így mondja Aquinói Tamás –, Őt nevezzük Istennek. Lehet az emberi értelmet odáig eljuttatni, hogy az ember maga meg tudja tenni az utolsó lépést. Azt gondolom, ma is nagyon sok olyan kortársunk van, akiknek éppen nekünk, Istenben hívő embereknek kell segíteni abban, hogy el tudjanak jutni ahhoz a lépéshez, amikor felismerik és maguk mondják ki: Őt nevezzük Istennek. Persze nem olyan könnyű ez, mert nagyon sokan vannak ma is, akik körülbelül úgy vannak ezzel a kérdéssel, mint amikor a felfedezések idején rajzolták a térképeket. Azokat a területeket, amelyeket nem ismertek, ahol még ember, vagy európai ember nem járt, egy fehér folttal jelezték, és az egyszeri térképrajzoló ezt a latin mondatot írta oda: ‚hoc leones sunt‘, azaz itt az oroszlánok laknak. Körülbelül ennyit tudtak

róla. Sok ember számára az Istennel való foglalkozás, Isten kérdése ilyen: ott az orosz-
lánok vannak, én oda nem megyek, azzal nem foglalkozom.

*„Isten! kit a világ lángesze fel nem ér,
Csak titkon érző lelke obajtvá sejt:
Léted világít, mint az égő
Nap, de szemünk bele nem tekinthet.”*

Emlékezzünk Berzsenyire, aki ugyanezt foglalja, sűríti ebbe a néhány verssorba. Hogyha azt kérdezzük, vajon honnan és mit tudunk, tudhatunk a világot szerető Istenről, akkor azt gondolom, számunkra mindig ugyanaz az út marad, amelyiket Ő maga adott: a Szentírás. Néhány példán szeretném bemutatni, hogyan jelenik meg a világot szerető Isten a Bibliában.

Néha úgy mondjuk, az Újszövetség a szerető Istenről beszél, ellentétben az Ószövetség haragvó, bosszúálló, sokszor kegyetlennek tűnő Istenével. Akik így gondolkoznak, azok két dolgot nem ismernek, körülbelül úgy, mint Jézus egyik vitabeszédében, amikor a feltámadásról gúnyolódnak vele. Azt mondja, hogy ti két dolgot nem ismertek, jó emberek: a Bibliát, meg az Isten hatalmát. Aki azt mondja, hogy a világot szerető Isten nem fedezhető fel az Ószövetség lapjain, az körülbelül ezt a kettőt nem ismeri, mert az első lapoktól kezdve róla van szó. Hogyan is kezdődik a Szentírás szerint ennek a világnak a története? Az Isten megalkotja és látja, hogy amit megalkotott, az jó; alkalmas arra, amire rendeltetett.

Legelőször akkor hangzik el a Szentírásban, hogy valami nem jó, amikor már ott van az ember. „Nem jó az embernek egyedül lenni.” Ezért alkot az Isten hozzáálló segítőtársat. Aztán az ember nem hiszi el, hogy az Isten szereti, megjelenik a kísértő, és azt mondja neki: nagyon kedves és szép dolog, hogy itt most szabadon járhattok-kelhettek, meg még van mindenféle ennivaló is, de mi lesz, hogyha holnapra meggondolja magát az Isten? Jó lesz bebiztosítani magatokat erre az esetre! Egyetek ennek a fának a gyümölcséből, és olyanok lesztek, mint az Isten! Hogyha esetleg nem szeretne, akkor már nem tehet veletek akármit, mert olyanok lesztek, mint Ő.

Az ember elhíve ezt az őshazugságot, kivonja magát a szerető Isten hatásköréből, és azt mondja: induljunk el egy úton – Isten nélkül. Mindenki magában. Ez Káin és Ábel története. Mindenki a maga szerencséjének a kovácsa. Az erősebbé az igazság. Megszületik Káin, csodálatos, ujjongó öröm kíséri a születését, mert kiderül, hogy van élet az Édenkertén kívül. Ő az elsőszülött, ő fog örökölni mindent, ő viszi tovább az életet. Megjelenik mellette a kistestvér, Ábel, akinek már a nevében is benne van, hogy tűnékeny, köd, pára, semmiség, s ez a kis senki megelőzi az elsőszülött nagyot: az Isten rátekint Ábel áldozatára, Káinéra meg nem. Erre azt mondja Káin, na, ez nem megy! Én azért nem élhetek jól, mert te itt vagy mellettem. Te akadályozol. Ez az az életforma, amelyben az ember, ha saját maga akar mindent megoldani, és megteremteni, akkor a másik csak akadály lesz. Induljunk el egyedül, mindenki szerezzen magá-

nak annyit – mindegy, hogy a közösből, az államéből, vagy akárhonnán –, amennyit bír, a gyengébb meg hulljon el. Ezen az úton a szerető Isten azt mondja az embernek, hogy így nem megy tovább, és jön az özönvíz.

ISTEN NÉLKÜL

A másik megoldás: azt mondja az ember, ha az nem tetszik az Istennek, hogy mindenki magában legyen – ma így mondanánk: individualista, egyéni –, akkor fogjunk össze. Mindenki közösen, de az Isten nélkül. Megépítik a Bábel tornyát, de az Isten ezt az utat is lezárja, mert szereti az embert. Hát semmi sem jó ennek az Istennek: sem az egyéni út, sem a nemzetközi közösség?! Egyik sem jó igazán, ezért jön az ő megoldása. Mózes első könyvének 12. fejezete így kezdődik: „És szólt az Isten egy embernek: Ábrám, kelj fel, menj ki a te földedből, a te házad népéből, s menj arra a földre, amelyiket én mutatok meg neked”. Azt mondja az Isten: nézd, ember, kipróbáltad az egyik utat is, legyen mindenki a maga szerencséjének a kovácsa. Ennek az lett a következménye, hogy Ábel vérét itta be a föld, s Lámek azzal dicsekszik az asszonyainak, hogy embert ölttem, mert megütött, ifjat ölttem, mert megsebzett. Ha hétszeres a bosszú Káinéért, akkor hetvenszer hétszeres Lámekért, azaz vérbosszú a kifulladásig. Aztán megpróbáltatók nélkül, közösen összefogva, hogy olyan tornyot építsetek, amelynek a teteje az égig ér, és összezavarodtak a nyelvek. Most én kínálok egy utat, amelyik sokkal hosszabb, sokkal göröngyösebb; ez a szerető, a szövetséges Isten útja és akarata. Isten szereti a világot, és azt mondja: ha én ígérek valamit, azt megtartom. Itt kezdődik, innen indul el az a történet, amelyiknek a középpontjában ott áll a názareti Jézus, akiben Istennek a szövetséges, önmagát feláldozó szeretete itt van ebben a világban. Ez húzódik végig az egész Szentírásán. Emlékezzünk csak az Ószövetség nagy alakjára, Mózesre, aki ott áll a csodálatos jelenség, az égő csipkebokor előtt, és szeretné megtudni, ki is az, aki neki azt a lehetetlen, kivitelezhetetlen feladatot adta, hogy menjen vissza a fáraóhoz és mondja meg: engedje el az olcsó munkaerőt, engedje őket szabadon. „Mi a neved, mit mondjak, ki küldött?” Akkor elhangzik a rejtélyes válasz, amelyiket legtöbbször így ismerünk: „Mondd azt, hogy a vagyok küldött engem. Vagyok, aki vagyok”, amit szerencsésebb és hűsegebb úgy fordítani: „Én veled leszek”. Hogy kicsoda az Isten, az csak menetközben derül ki. Ha Mózes ott maradt volna negyven nap és negyven éjjel az égő csipkebokor előtt, és azon törte volna a fejét, hogy kicsoda Isten, nem lett volna okosabb, legfeljebb fáradtabb. De mert elindult, és elhitte, hogy a szövetséges Isten szeretete vele lesz, meglátta a csodákat. Egyiptomban, a pusztaságban, a vándorlás során, és megláthatta az ígéret földjét. Az, hogy kicsoda az Isten, mindig csak menetközben derül ki. „Én veled leszek.” Az Isten szeretete, amely szövetséget kínál az embernek, így ölt fokozatosan testet e világban. Talán nem olyan megoldásokkal, amelyeket mi szeretnénk, hanem amelyek az ő hűségét újra és újra bizonyítják. Isten az ígéretnek az Istene. „Én veled leszek.” Ezért kell a karácsonykor megszületett gyermeket így nevezni: Immánuel, velünk az Isten. Ezért mondja a názareti Jézus: „Én veletek leszek minden napon a világ végezetéig”.

Hogy ki az Isten, azt a bölcsesség, a lángész nem foghatja fel, de a titkon érző lélek óhajta várja, sóvárogja, és megtapasztalja. Megtapasztalja annak jelenlétét, aki úgy szerette a világot, hogy az Ő egyszülött fiát adta érte. Isten úgy jelenik meg, hogy Krisztusban mutatja meg nekünk az arcát. Azt mondja Jézus, aki engem látott, látta az Atyát. De nem tudjuk, hogy milyen volt Jézus, nem maradt ránk hiteles ábrázolás. Aki látta őt, ahogy leült az emberek közé, és azt mondta: gyertek, akik fáradtak vagytok és terheket hordoztok; egyenesedjete fel, fogadjátok be egymást és örüljete, mert közel az Isten országa – az látta az Istent. A történet szerint a tanítványok odamennek a Mesterhez, és azt kérdik tőle: Mester, miért van az, hogy a régi időkben az emberek olyan gyakran látták az Istent? Olvassuk a régi írásokban, hogy úgy beszélt Ábrahámmal, ahogy az ember a felebarátjával. Ma miért nem látjuk? A Mester azt mondja, talán azért nem látják ma az emberek az Istent, mert nem tudnak elég mélyre hajolni. Mert a világot szerető Isten a legmélyebbre lehajló, a kétségeink, a nyomorúságaink, a bánataink közé, és meg tud jelenni ma is.

Hadd tegyek végül arról vallást, hogy nekem hogy jelent meg az Isten. Többféle formában, mert a leggazdagabb fantáziát is túlszárnyaló módon tud megjelenni.

Először megjelent egy mérges öreg tanár képében, amikor harmadikos gimnazista voltam. Őszintén szólva, mindent elkövettem, hogy engem abból az iskolából eltávolítsanak. Történetesen éppen vallásóra volt, és én nem egészen azt csináltam, amit valóságban a tanítványoknak illik. De aztán kicsengettek, én boldog-felszabadultan léptem ki a folyosóra, hogy ennek is vége van, és akkor ez az idős vallástanár jól elkapta a grabancomat, nekivágott a falnak, és úgy istenigazából rámförmedt: Minek csinálod ezt a marhaságot?! Én meg 17 évesen, mint aki már mindenben túl van: Ide figyeljen, Tivadar bácsi, engem már úgyis leírt mindenki, nekem mindegy, hogy mi történik! Mit beszélsz itt össze-vissza marhaságot, mi az, hogy mindenki leírt? Vedd tudomásul, hogy én sem írtalak le, sőt azt is el tudnám képzelni, hogy egyszer a helyembe lépjél. Hát mit mondjak, ha kaptam volna egy alapos verést, vagy valami egészen mást, akkor nem rázott volna meg annyira, hogy valaki akkor szavaz nekem bizalmat, amikor én mindent elkövetek azért, hogy kiállhatatlan legyek. Így szeret az Isten.

A másik: képesítés nélküli nevelő voltam egy államigondozott-gyermekotthonban és az első karácsonyeste beosztottak ügyeletbe. Na, „a teremtésben nincs más vesztes” kategória; ilyen kitolást csinálnak velem. Aztán ahogy telt-múlt az idő, és láttam játszadozni a gyerekeket, hirtelen végtelenül elszégyelltem magam. Lehet, hogy nekem ez a karácsony úgy múlik el, hogy nem tudok a családommal lenni, de ezeknek a gyerekeknek minden karácsonyuk így telik el. Ezekben a gyerekekben jelent meg a világot szerető Isten.

Azt kívánom, hogy mindenkinek újra és újra jelenjen meg, mutassa meg az iránta és a világ iránti szeretetét, mutassa meg, hol van a mi feladatunk, a helyünk és a küldetésünk!

ORBÁN VIKTOR

A világról, amelyet Isten szeret

Áldás, békesség!

Tisztelettel köszöntöm a főtiszteletű püspök és főgondnok urakat, és szeretettel köszöntöm a kedves testvéreket!

Mint püspök urunk említette, nem először beszélünk egymás után, és a közöttünk lévő munkamegosztás is ismeretes. Először beszél a püspök, ami marad, arról beszélhet az utána következő. Mindig izgul az ember, mennyi hús maradt a csonton? S akkor az embernek eszébe jut az a történet, amit itt önök között hallottam egyszer, talán 2000-ben vagy 2001-ben. Húsvétkor, ünnepi legációban a fiatal legátus Sárospatakról megérkezik egy kis faluba, elé teszik a sonkát, és ő megkérdezi, hol kezdhet hozzá? A házigazda azt mondja, ott, ahol jólesik. Mire a fiatal legátus: no, akkor majd Patakon kezdek hozzá, és becsúsztatja az egész sonkát a tarisznyájába.

Ennél én ma azért szerencsésebb vagyok, maradt bőven még mondanivaló. Bár hozzá kell tennem, kedves testvérek, hogy ha néhány sorban kellene összefoglalnom mondandóm lényegét a világról, akkor azt nem tudnám olyan jól megtenni, mint az előttem énekelt dallamok. Hiszen, ha a polgári kormány négy esztendejét kellene néhány sorban összefoglalnom, akkor a Millenniumi himnusz lenne az, amiben ezt megtenném. Az a dal minden sorával és minden dallamával emblémája annak a világnak, amit mi szerettünk volna, s amíg Isten engedte – építettünk is.

Ismerjük egymást, hiszen nem először hívtak meg maguk közé. Nem ismeretlen a feladat számomra, hogy a világ dolgairól beszéljek önök előtt, hiszen Csomós püspök úr nem először invitál. A kapcsolat közöttünk – talán ha barátinak mondom, nem vagyok tiszteletlen, és nem esek túlzásba – még 1999-ben kezdődött Göncön, amikor együtt nyitottuk meg a Biblia Házat. Barátságunk úgy kezdődött, hogy rögtön az elején ki is igazított, hiszen azt mondtam, hogy most a Biblia Múzeumot fogjuk megnyitni, és azt mondta: „Nono, a Bibliát nem lehet múzeumba zárni, úgyhogy ma csak a házat fogjuk átadni”. Úgy látom, a tiszáninneri reformátusságot sem nagyon lehet múzeumba zárni, elég sokan vagyunk ma itt. A XVII. században még csak Bécsset akartuk elfoglalni, most pedig elfoglaltuk az egész Miskolci Egyetem majd’ minden nagyobb termét.

Azóta többször is járhattam a tiszáninneri reformátusoknál. Jártam Sárospatakon, szeretettel fogadtak Szerencsen, Mezőcsáton is. Nem vagyunk hát ismeretlenek egymás számára, de mindig csak a nyilvánosság kíséretében találkozhattunk, még a templomokban is csak az ünnepi rendezvényeken. Úgy igazán bensőségesen alig nyílt mód arra, hogy szót váltsunk egymással, ezért talán nem árt, ha annyit elmondok önöknek, hogy mi a Sváb-hegyi, alig egy éve prédikáló állomásból alakult, Missziói Egyházközség tagjai vagyunk, a családom református tagjaival egyetemben. A miniszterelnökségem idején költöztünk Budapestnek erre a részére és olyan kicsi volt a gyülekezetünk, hogy évekig a helyi általános iskola tornatermében tartottuk az istentiszteleteket, és csak komoly küzdelmek árán sikerült elérnünk, hogy a polgármesteri hivatal – ne kérdezzék, hogy melyik politikai táborhoz tartozik, mert hozzánk – kiadja az építési engedélyt a templomra. Azóta dolgozunk és adakozunk, építjük a templomot. Mára eljutottunk odáig, hogy a félkész templom alagsorában tarthatjuk az istentiszteleteket.

A családomról nem szoktam a nyilvánosság előtt beszélni, a szemérmesség bennünket kötelez. Annyit azért tartozok elmondani önöknek, hogy én vegyes házasságban élek, a feleségem katolikus, bár mi inkább úgy szeretjük mondani, hogy: keresztény-keresztény házasságban élünk. A lányok az édesanyjuk vallását követik, mi a fiammal református vallásúak vagyunk. Ebből rögtön láthatják, hogy miért is öntöttem tiszta vizet a pohárba: elkötelezett híve vagyok a felekezeti békének. Kormányzásunk idején is mindent megtettem ennek érdekében, és a jövőben is meg fogok tenni.

Kérem a testvéreket, ne vegyék dicsekvésnek, szerénytelenségnek, hogy amikor a magyar történelem során példátlanul, egyetlen reformátusként megkaptam a Nagy Szent Gergely-rend nagykeresztjét a Vatikántól, akkor a kitüntetést átadó lengyel érsek bele is zavarodott a család, mármint a mi családunk felekezeti viszonylataiba. Mire a jelenlévő Bölcskei püspök urunk csak annyit mondott, hogy Orbán Viktor „reformátusan-katolikus, a felesége pedig római katolikus”. Ez az a pozíció, ahonnan a közéletben is igyekszem a munkámat végezni. Sosem felejttem el, amit püspök urunktól hallottam Esztergomban, amikor szintén először a magyar történelem során református püspökként, beiktatásán köszönthette a Magyar Katolikus Egyház fejét. Ravasz Lászlót idézte, és azt mondta, hogy lövészárkokban ritkák a felekezeti, a hitviták, hiszen vannak közös ellenfeleink az életben, amivel nekünk, magyar kereszté-

nyeknek és keresztyéneknek közösen kell fellépniük. Nem engedhető meg a széthúzás. Ravasz László püspök urunk pontosan fogalmazott írásában: ritkák a hitviták, vagyis vannak, ami azt jelenti, hogy ezeket a katolikus testvérekkel le kell folytatni, de ez sohasem szoríthatja háttérbe – fölfogásom szerint – azt a közös feladatot, hogy nekünk együtt kell a magyar nemzetet fölemelni. Nos, ez az a pozíció, ahonnan szeretném elmondani önöknek rövid előadásomat.

Először, ha megengedik, egy történeti kérdéssel foglalkoznék, a magyar világ állandóságával és változásával. Utána az alávetettség új formáiról szeretnék néhány gondolatot mondani, majd a nemzeti kiszolgáltatottság lesz a következő gondolat. Végezetül a siker a magyar emberek fejében problémájáról mondok néhány szót, és megpróbálom felvázolni az állam és az egyház közötti együttműködés jövőbeni perspektíváit.

MEGTÖRTÉNT-E A RENDSZERVÁLTÁS?

Kedves testvérek!

Rendszerváltozás volt-e az 1990-ben bekövetkezett politikai esemény? A mi számunkra igen, hiszen akik a haza nemzeti elkötelezettségű polgárainak tartották magukat, azoknak rendszerváltásként, felszabadításként hangzott az akkori miniszterelnök egyik első fontos mondata: „Lélekben 15 millió magyar miniszterelnöke szeretnék lenni”. „Keresztény Magyarországot akarok” – mondta búcsúzóul ugyanez a miniszterelnök. Tehát a rendszerváltoztatás a hívő ember számára is egy valódi változást jelentett. A nyugati szabadság után vágyakozó, a nyugati demokrácia iránt elkötelezett, antikommunista polgároknak is felszabadulásként érkezett a 90-es változás; rendszerváltásként éltük meg, hiszen nem kellett többé attól tartani, hogy üldöznek bennünket. De elgondolkodtunk-e már azon, hogy 1990-ben Magyarországon mennyien vettek részt az első szabad választáson? Szembenéztünk-e ennek a ténynek a valódi mélységével? 54 százalékban vettek részt. Hol volt a maradék 46 százalék azon a vásárnapon? Hogy nem a templomban, az egészen biztos. Számukra vajon az, amit mi igazi változásként éltünk meg, a világ igazi megváltozását jelentette?

Ha önök visszalépnek velem az időben 24 esztendőre, akkor a 80-as évek elején találjuk magunkat, amikor Magyarország először került a fizetésképtelenség határára, először érintett meg bennünket a pénzügyi csőd szele. A 80-as évek elején az akkori politikai vezetés már nem tudta garantálni a magyar emberek számára azt az életszínvonalat, amelyet korábban megeremtettünk, ezért ahhoz a megoldáshoz folyamodott, hogy megüzenete nekünk: zsákmányoljátok ki magatokat. A gmk-k időszaka ez, ha emlékeznek rá, főállás mellett egy második állás. Egyre több munka, csak azért, hogy fönnt tudjuk tartani azt az életszínvonalat, amit már korábban elértünk. Nem is vettük észre, hogy ennek milyen következményei lesznek, sőt, örültünk neki. Több levegő, több mozgástér, úgy éreztük, hogy legalább egy kis szabadság. A többiek még ki sem zsákmányolhatják magukat, gondoltuk, mert a románok, a bulgárok, vagy az NDK-sok még ekkora gazdasági szabadsághoz sem jutottak. Akkor még nem gondoltunk arra, súlyos következményei lesznek annak, hogy egyre kevesebbet vagyunk

otthon, kevesebb időt tudunk fordítani a családra. Nőni fog a válások száma, megindul, majd fölgyorsul a népességfogyás. A magyarok egészsége vérszenes leromlik, a depressziós polgártársaink száma óriásira nő, az alkoholisták megközelítik az egymilliót, és a fiatal férfiak elhullanak mellőlünk, negyvenes éveik közepén. Így futott rá az ország tekintélyes része az 1990-es választásra. Azt nem tagadja senki, hogy akkor Magyarországon megfogant és megszületett az új, alkotmányos demokrácia. De, hogy az előbb leírt mélységében a világ változása következett volna be, azt bizony nem tapasztalták. Az ő életük rendszerében semmilyen változás nem következett be. A 90-es évek elején történt még valami: a változás következtében a teljes foglalkoztatás is megszűnt Magyarországon, és százezerszám veszítették el az emberek az állásukat. Számukra a 90-es év nem egy rendszerváltás választóvonalára, hanem az 1980-as évek elejétől máig tartó hanyatlás egyik állomása, ahol már a rosszul fizetett, de biztos munkahelyre sem lehetett számítani. Ráadásul az árak is elszabadultak. Az új világ, amely 1990-ben köszöntött be, nem megvédte őket az előbb leírt folyamatokkal szemben, hanem ideológiát adott nekik. A 90-es évek elején megmagyarázták, megmagyaráztuk az embereknek, hogy az önkiszákmányolás jó. Még több verseny, még több önállóság, még több erőfeszítés, hiszen piacgazdaságban élünk. Az ideológia azt mondta, hogy ez nem kudarc, nem lehanyaglás, ez az önkiszákmányolás valójában az önmegvalósítás. Ennek következményei nem is maradtak el. A demográfiai helyzet a 90-es évek elejétől még tovább romlott. Mindannyian tudjuk, hogy ahhoz, hogy egy népesség fönn tudja tartani magát, a saját világát, legyen biológiai jövője, ahhoz két embernek, egy házaspárnak, legalább két utódot kell vállalnia. Magyarországon ez a mutató 1,28 százalék. A határon túl sem különb a helyzet. Tíz esztendő alatt, 1990 és 2000 között, a határon túli magyarok is elveszítették népességük 11 százalékát. Nem vigasztal bennünket, hogy az ottani többségi nemzet is fogy, mert mi gyorsabban fogyunk, mint ők. A határon túli magyarok kisebbségi léte egyre inkább erősödik. Nos, ez a mi világunk, ha történeti távlatból készíjtjük el a fényképet.

MILYEN RENDSZERBEN ÉLÜNK?

Az ember mindig szükségét érzi annak, hogy megnevezze azt a világot, amelyben él, valamilyen rendszernevet adjon neki: szocializmus, kapitalizmus, hogy meg tudjuk szólítani. Mi abban a hitben élünk, hogy Magyarországon ma piacgazdaság van, de a mi világunk nem piacgazdaság. Magyarországon kapitalizmus van, mert a magántőkére épül a gazdasági rendszer, de a magántőke működése nem piacgazdasági jeleket mutat. Ha önök elmennek egy piacra, rögtön szembeötlik a piac tulajdonsága. Önök nem kényszeríthetők arra, hogy annyiért vásárolják meg az árut, amennyiért kínálják, s az eladó sem kényszeríthető arra, hogy annyiért adja, amennyiért én meg akarom venni. A piac lényege a megegyezés, ennek előfeltétele pedig az, hogy egyik fél se legyen kiszolgáltatott, mert ha nem tudja magát megvédeni, akkor az erősebb rá fogja kényszeríteni az akaratát a másikra. Ma nem egy megegyezésre épülő, a gyengéket is megszervező gazdasági rendszerben élünk, hanem egy kiszolgáltatottban, ahol alá

vagyunk vetve a nálunk sokkal erősebbnek. Mi nem tudjuk magunkat megvédeni, és a demokrácia, amit azért hoztunk létre, hogy a gyengébbeket megvédje, szintén nem véd meg bennünket. A parlamentünk és a kormányzatunk sem, függetlenül attól, hogy most éppen milyen színe van.

Európában volt már ilyen helyzet. Ott is ismerték a valódi piac nélküli kapitalizmust, a két világháború között. De az a világ, amely után vágyakoztunk és Hegyeshalomtól nyugatra található, a II. világháború után nem úgy rendezte be az életét, mint mi 1990 után. Ott piac van, monopóliumellenes, kartellelles törvényeket hoztak, a kizsákmányolásra, elnyomásra alkalmas társadalmi erők elleni szabályokat alkottak, és szociális intézkedéseket vezettek be, hogy megvédjék a gyengébbeket. Ez a Hegyeshalomtól nyugatra lévő világ. De ez nem a mi világunk. Az, amiben élünk, kapitalizmus, de nem piaccgazdaság, valójában nem a mai, hanem a két világháború közötti Európára hasonlít. A Hegyeshalomtól nyugatra élők nem csak jobban, hanem másképpen élnek, mint mi.

A világ, amiben élünk, a kiszolgáltatottság felől nézve. Nem beszélünk róla, pedig kellene. A magyarok egy olyan gazdasági rendszert építettek föl, '90-től kezdődően, amelynek legfontosabb tulajdonsága a kiszolgáltatottság. Ahhoz, hogy a magyar gazdaság, mi mindannyian együtt, előállítsunk 100 forintnyi új értéket, 150 forint hitelt veszünk fel. Ha valaki ezt a családi kassza logikája mentén végiggondolja, nem kell hozzá nagy fantázia, hogy meglássa, hol van ennek az útnak a vége: eladósodás, pénzügyi összeomlás. A magyar gazdaság ma nem a saját lábán áll. Nem a saját teljesítményétől megy előre, hanem hitelektől, külföldi beruházásoktól. Nem magyar forrásból származó energia működteti a gazdaságunkat, ennek megfelelően a magyar gazdaság ma nem egy, hanem két gazdaságot foglal magában. A mi világunk gazdaságilag is két részből áll. Van a sikeres nemzetközi nagyvállalatok és egy-két magyar nagyvállalat világa, és a kis- és középvállalkozásoké, akik nap mint nap a túlélésért küzdenek. Ez a kis- és középvállalkozói világ pedig sokkal több embernek ad munkát Magyarországon, mint a nagyvállalatok. Tehát mi a világ kevésbé sikeres részében éljük az életünket, ettől reméljük a kenyérkeresetünket, a családunk fönntartásához szükséges munkabérünket.

NEM A VAGYONUNK, A HITELÜNK NŐ

Egész Európában megfigyelhető, hogy a nagyvállalatok felől a kis- és középvállalkozók felé terelődik a munkaerő. Ezt mindenhol támogatják, hiszen nyugaton is több embernek adnak megélhetőségi lehetőséget a kis nemzeti vállalatok, ráadásul ezek – szemben a nagyokkal – nem tudnak Afrikába, Ázsiába, a világ távoli sarkaiba települni, kimenekülni, hogy ott olcsóbban állítsák elő a termékeiket. Magyarországon ma nem a magyar energiára, a magyar vállalkozók képességére, a magyar munkaerőben rejlő tehetségre építjük a jövőnket. A nem kiszolgáltatott világot teremtő nemzetek, például Ausztria, olyan politikát folytat, hogy az országba érkező befektetések, és az országból történő tokekihelyezések egymással egyensúlyban legyenek. Ezért nincs is kiszolgáltatva. Magyarországon azonban századrésznyi a magyarok külföldi befektetése ahhoz

a tőkéhez képest, amely külföldről érkezik. Ezért ma a magyar gazdaság, miután nem a saját lábán áll, külső erőkre kell, hogy támaszkodjon, s így kiszolgáltatott. Minél többet dolgozunk, nem a vagyunk, nem a pénzünk gyarapodik, hanem a hitelünk nő. Ez az a világ, amiben ma élünk. Ez a magyar világ által kínált gazdasági lehetőségek tekintélyes részét sem a magyarok számára hagyja meg, hanem odaadja nálunk sikerebb történelemmel rendelkező, ezért jobb starthelyzetből induló nemzeteknek.

Mindennek az a következménye, hogy Magyarországon a munka tragikusan leértékelődött. Egyre ritkábban hallhatunk olyan beszélgetéseket a családokban, ahol azt mondja az apa a pályaválasztás előtt álló fiának, hogy fiam, itt van például az én szakmám, ez egy becsületes, jó szakma. Menj el szakiskolába. Néhány év alatt kitanulod az alapjait, utána következik egy-két nehezebb inasév. Azokat becsülettel tanuld végig, utána beállsz dolgozni, néhány év alatt kiváló mester lehet belőled, és a munkából jól meg fogsz tudni élni. Ez az igazi fényes pálya, fiam. Ilyen beszélgetések ma Magyarországon alig-alig hangoznak el. Sokkal inkább olyan tanácsokat szoktunk adni a gyerekeknek, legyél rugalmas, mozgékony, gyors, figyeld a lehetőségeket és használd ki. Arra ösztökéljük a fiatal nemzedéket, hogy ügyesen spekuláljanak és kevésbé arra, hogy nyugodtan, higgadtan, biztosan halmozzák fel a tudásukat, utána egy jó szakmán, a munkájukon keresztül biztosítsák a maguk és családjuk megélhetését. Ez a spekulációra épülő gondolkodásmód eluralkodott a magyar gazdaságban. Ezért ha az emberek tehetik, inkább kereskedni akarnak, és nem termelni. Az igazi érték, ami a munkából születik, ma nem kap megbecsülést Magyarországon. A világ, amelyben ma élünk, nem becüli a munkát. Márpedig mindannyian tudjuk, mi a különbség a munka és a spekuláció között, és milyen lelki következményei vannak, ha egy nemzet a munkára, illetve a spekulációra építi a jövőjét. Munka az, amikor úgy keresünk pénzt, hogy azzal egy másik embertársunknak is a hasznára vagyunk. Spekulációnál a másíknak veszítenie kell ahhoz, hogy én nyerhessek. Ma erre épülő világban élünk.

A 80-as években megindult egy rombolással járó lelki folyamat. Berendezkedtünk egy olyan életre, amelynek negatív hatásaira nem készültünk föl, amelynek kivédésére nem rendelkezünk tudással, elszántsággal és erővel. Nem voltunk fölverteve az ellen, hogy azt, ami valójában lerontja a nemzetet, sikernek állítsák be a magyar közvélemény előtt.

Mi is ma a siker? A 90-es évek önmegvalósító ideológiájának eredményeképpen ma a közfelfogásban siker az, ha gyorsan kizsákmányoljuk magunkat. Sikeres az, aki gyorsan és munka nélkül tud meggazdagodni, aki eléggé kíméletlen, aki csak versenytársat lát a másik emberben, de sohasem együttműködő felet. Az ember „farkasnak-farkasa” gondolkodásmódot követők a sikeresek, az előrejutók. Siker az, amikor a magyar gazdaság lehetőségeit külföldieknek játsszuk át, legyen szó privatizációról, vagy külföldi befektetésekről. Ma siker az, ha elszabadítja magát az ember a közösségeitől, akár a családjáról, hitbéli közösségéről, vagy nemzetéről van szó, és szabadon, korlátok nélkül, a saját javára próbál előre jutni. Ma az az ember sikeres, aki a felelősségvállalás kötelekeit elvékonyítja és gyengíti.

Bizonyára látják, hogy amiről beszélek, az nem egy párt nézete, ugyanis nekünk nem egyszerűen pártokra van szükségünk. Nem is jó kormányokra és kormányváltá-

sokra, hanem szemléletváltásra. A gondolkodásmód megváltozására, a siker visszaértelmezésére. Mert mi lenne a siker abban a világban, ahol szeretnénk a gyermekeinket fölnevelni? Mi azt szeretnénk például, ha siker lenne sok gyermeket tisztességesen fölnevelni. Siker lenne a család egybentartása. Azt tekintenénk sikeres embernek, aki kész áldozatot vállalni. Siker lehetne a közösséghez tartozás, a hit megtartása. Siker lenne a nemzeti öntudat, a szolidaritás. Nos, amiért nekünk dolgoznunk kell, az nem egyszerűen egy kormányváltás, egy sikeres választási kampány, mert erről szót sem érdemes ejteni ebben a körben. Amire nekünk szükségünk van, az a magyar világ – amiben élünk – megváltoztatása, amelyhez természetesen politikai változtatások is kellene, de ezeknek sokkal mélyebben kell hatniuk.

SIKERES MAGYARORSZÁGOT ALKOTNI!

Revízió alá kellene vennünk a mögöttünk hagyott húszegynéhány esztendő, és megalkotni egy sikeres Magyarországot, amely nem gyengíti, hanem erősíti mindannyiunk közös nemzeti értékét. Ehhez egyetértésre és megegyezésre lesz szükség mindenkivel, akivel csak lehet. A presbitériumok és a presbiterek jó iskolát jelentenek ebből a szempontból. Mindig elmondom, ott is, ahol nem hívő emberek között vagyok, hogy följegyezték a bécsi koronatanács ülésén, amelyen egyszer Ferenc József elnökölt, és mivel az ülés elhúzódott, azt mondta, majd másnap folytatjuk. Tisza István azt válaszolta, hogy az nem lehetséges, az ülést még ma be kell fejezni, mert vasárnap presbiteri gyűlésre kell mennie Gesztre. Nos, azok az emberek, akik presbitériumban dolgoznak, pontosan tudják, hogy mit jelent egyetértést találni, a közösség ügyeit minden más ügy elé helyezni.

Nekünk nemzetegyesítő programra van szükségünk, nem egyszerű pártprogramokra. Ezt csak olyan szellem szülheti meg, amely ismeri a megegyezés, az egyetértés lelkületét.

A nemzetegyesítő programnak nem szabad ideológiai tételekre épülnie. Három szóban összefoglalhatom, melyben minden magyar, a hívők és a nem hívők megegyezhetnek: munka, otthon, család – erre van szüksége a következő esztendőökben a magyar nemzetnek.

Azt mindannyian tudjuk, hogy bajban van az államháztartás és szinte minden magyar önkormányzat. Azt is tudjuk, hogy nehéz idők köszöntenek majd a magyarokra. De ha túl is leszünk a gazdasági nehézségeken – hiszem, hogy képesek vagyunk megállítani a közös kassza további kiürítését, még az önkormányzatainkat is ki tudjuk pofozni –, ez nem jelenti azt, hogy egy nyugalmas öbölbe érkeznenek. Európában súlyos értékcsaták zajlanak, nekünk ezekben – ha akarunk, ha nem – részt kell vennünk. Kultúrvták és kultúrharok zajlanak az egész európai civilizációban, s nekünk tudnunk kell, hogy e csatákban nekünk hol a helyünk.

Az előttünk álló évtizednek az a téje, hogy az értékalapú közösségek kerekednek-e felül, lesz-e erős nemzeti hitbeli identitás, lelki, szellemi fundamentum az európai közéletben, vagy a relativizmust abszolutizáló, iránytű nélküli tömegek gyöznek.

Végezetül arról, mi várható az egyház és az állam együttműködésében? Azt, ami

most zajlik, folytatni nem lehet. A történelmi egyházak, közte a mi egyházunk is, világosan állást foglalt ebben a kérdésben. Akármilyen kormány is lesz Magyarországon, az egyházellenes kurzust folytatni nem lehet. Én hiszem, hogy nincs olyan rövidlátó politikai erő Magyarországon, amelyik még egyszer négy olyan egyházpolitikai évet eredményezne, mint amit el kellett szenvedni. Hiszem, hogy a baloldalon is változások lesznek. Mindannyian tudjuk, hogy a hívek között is nagy számban található baloldalra húzó emberek. Csak az a fontos, hogy ez a tény végre érvényesüljön a baloldal politikájában is. Mindannyian abban vagyunk érdekeltek, hogy a baloldal átlépje a történelem árnyékát, és a történelmi egyházakra, mint stratégiai nemzetépítő partnerre tekintsen. Ez az érdekünk, és ennek a változásnak hiszem, hogy el fog jönni az ideje. Kérek is mindenkit, hogy akinek módja és lehetősége van erre, mert ahhoz a politikai táborhoz tartozik, hirdesse ezt a gondolatot, legyen eszköze ennek a változásnak. A következő négy esztendőben akármilyen kormány is alakul Magyarországon, ne kelljen egyházainknak nap mint nap alkotmányjogászokat alkalmazniuk, és az Alkotmánybíróság elé vinni azokat a példátlan sérelmeket, amelyeket el kellett szenvedniük a mögöttünk hagyott esztendőkből. Mi nem arra szövetkeztünk, hogy alkotmánybírósági csatákat vívjunk a mindenkori világi hatalmakkal. Mi megadjuk a császárnak, ami a császáré, de ragaszkodunk ahhoz, hogy kötelességünk másik részét is teljesíthessük. Elvárjuk az államtól, hogy ebben ne akadályozzon bennünket. Én hiszem, hogy az egyház és az állam viszonyában jobb idők elé nézünk, mint amilyeneket magunk mögött tudhatunk.

Ez persze nem jelentheti azt, hogy elérkezhetünk a béke állapotába. Mindig lesznek harcok, amelyeket meg kell harcolnunk. Hogy ez mennyire így van, engedjék meg, hogy Jókai Mór néhány sorát idézzem a „Jövő század regénye” című művéből. Ma is írhatta volna, és a következő száz évre is érvényben marad. Így fogalmazott: „Még száz év múlva is lesznek emberek, sokan lesznek, akik hazájukat szeretik, kik az emberiség nagy bajait orvosolni törekszenek, kik a semmiből teremteni, az ember-erőt Isten-erővé emelni igyekeznek. De ezekkel szemben ott fog állni az a másik óriás, akinek a neve Nihil, a Semmi, aki nem hisz semmit. Sem Istent, se hazát, se nemzetet, se túlvilágot, se államot, se emberi törvényt, se családot, se becsületet, se költészetet. Aki megtagadja a múltat, nem bánja a jövőt, akinek nincs más célja, mint a mai nap, más ura, mint az Én, más törvénye, mint azt tenni, ami neki jólesik.”

Nos, ez az ellenfél mindig itt lesz Magyarországon és Európában is. Én azt kívánom, hogy adjon önöknek presbiteri szolgálatukhoz a jó Isten sok erőt, jó egészséget, és végezhessek sikeresen munkájukat az önök előtt álló nehéz hat esztendőben.

Isten a szeretet

XVI. BENEDEK PÁPA ELSŐ ENCIKLIKÁJA

Az enciklika címzése és fogadtatása

Az egész világegyházban nagy várakozás előzte meg ennek az enciklikának a megjelenését. Minden pápa életében meghatározó jelentőségű az első enciklika, hiszen valamiképpen programadó, abban foglalja össze a pápasággal kapcsolatos elgondolásait, hogy mit szeretne szolgáltatával az egyháznak nyújtani.

II. János Pálnak a Redemptor hominis című volt az első enciklikája, amelyben nagyon világosan és egyértelműen kifejtette, hogy Jézust, mint az ember megváltóját akarja bemutatni, és azt, amit később nagyon sokszor idézett, hogy az egyház útja az ember útja. Az egyháznak ott kell lennie az ember mellett, a sokszor kanyargós és nehéz utakon, ami az egyház számára is követendő út. A pápa is említette, nem sokkal a halála előtt, hogy tervezi még egy enciklikának a kiadását, a szeretetről. Természetesen nem arról van szó, hogy Ratzinger bíboros összegyűjtötte az iratokat és azokból megírta, de az igaz lehet, hogy ő, mint a pápa legközelebbi munkatársa és személyes jóbarátja, részt vett minden korábbi enciklikának a megalkotásában. II. János Pál személyes stílusa rajta van és követhető az enciklikákban, de Ratzinger, mint a Hittani Kongregáció vezetője véleményét mindig kikérhette a pápa, és sok előkészítő munkálattal segítette őt, a nehéz emberi kérdésekben, állásfoglalásokban, vélhetően a szerkesztésben is.

Az enciklika – a körlevél – szokásos műfajuk a pápáknak, amelyeket a legkülönbözőbb témákban írnak, és amelyekkel különböző körökhöz fordulnak. A címzésben mindig szerepel, hogy kiknek szól. Ebben az esetben azt olvassuk, hogy „A püspököknek, a papoknak és a diakónusoknak, az Istennek szentelt személyeknek és minden Krisztus-hívőnek a keresztény szeretetről”.

Minden enciklika elnevezése a bevezető szavakból áll: Deus caritas est, Isten a szeretet. A szociális körlevelek esetében a címzettek között szerepel, hogy minden jóakarató embernek. Ez most hiányzik, a pápa tehát a keresztény embereknek írta, az egyház tagjainak, róluk, az ő hitükről, annak központi igazságáról van szó, az Isten-képükről.

Minden pápa az anyanyelvén fogalmazza meg az enciklikáit. II. János Pál vélhetően lengyelül, XVI. Benedek pedig németül írta meg, abból fordították latinra és minden nyelvre, magyarra is.

Az utolsó oldalon található a dátum és az aláírás, 2005. december 25-én, karácsony szent napján írta alá a pápa. A szeretetről szól, és mi ugyan nem szívesen használjuk a karácsonyra a szeretet ünnepe kifejezést, de az mégiscsak igaz, hogy a második isteni személy az irántunk való szeretetből emberré lesz, testet ölt ezen az ünnepen. Majdnem egy hónappal később tették közzé, és mutatták be, mert ennek is megvan a maga

protokollja. Három-négy bíboros, akiknek közülük van a témához, egy sajtótájékoztató mutatják be, értelmezik a legfontosabb célkitűzéseit, elindítják útjára.

Azóta másfél hónap telt el és hatalmas sikere van az enciklikának, Itáliában egymillió-kétszázézer példányban kelt el eddig. Magyarországon először óvatosságból 5000 példányban jelent meg, hamar elkapkodták, újranyomták és a Szent István Kiadó vezetője azt mondta, hogy vélhetően 15 ezer példányban is el fog fogyni.

A pápa levele az értelmezésről

A Vatikáni Rádióban minden vasárnap este értelmezik és magyarázzák mély, teológiai szempontok alapján. A Famiglia Christiana, a Keresztény Család című olasz hetilap minden olvasójához eljuttatta az enciklikát, és a pápa ebbe a lapba írt egy levelet, amiben maga mutatja be és értelmezi azt. Nálunk a Kolping-újság lehozta a pápa levelét. Mondhatnánk, elég lenne ezt az egy oldalt fénymásolni és körbeadni, hogy a pápa saját interpretálásában ismerjük meg az enciklikát.

Ő néhány konkrét kérdésben foglalja össze a mondanivalóját, az egyik az, hogy lehet-e szeretni Istent, akit nem látunk, nem ismerünk, lehet-e szeretni az ellenséget, aki nem igazán szeretetreméltó. Lehet-e a szeretetet parancsolni, mert sokak számára úgy tűnik, hogy az elsősorban érzelem, tehát nem parancsolható, vagy van, vagy nincs, illetve, hogy az egyház a maga parancsaival és szigorú előírásaival nem árnyékolja-e be túlságosan azt az erőst, azt a felfelé törekvő szeretetet, amely az embernek boldogságot ígér, és amelyet az egyház túlságosan „beszabályoz” és főleg korlátoz.

Ezek az első, elméleti résznek a kérdései, a második részben a gyakorlati szeretettel kapcsolatban arról van szó, hogy kell-e az egyháznak ennyire hangoztatni a szeretszolgálatot, hiszen ma annyi emberbarát- és segélyszervezet működik a világban, többnyire profi módon megszervezve, talán jobb lenne, ha a szeretet munkáját másokra hagyná. A pápa elutasítja ezt, mondván, az egyház számára lényegi tevékenységek számát a karitás, a szeretszolgálat. A másik mozzanat az, hogy a politika és az egyház összefüggésében a társadalom feladata az igazságosság megteremtése, és akkor marad-e még tér a szeretet számára, szükség van-e annak gyakorlására? A pápa álláspontja szerint minden tökéletesen működő társadalomban van a szeretetnek feladata.

Ebben a körlevélben olyan mélységek és szépségek tárulnak fel, amelyekre korábban nem is gondoltunk, vagy hiányos ismereteink miatt nem tudhattunk. A pápa, aki teológiai professzor, nagyon sok könyvet írt, kiválóan fogalmaz, a legnehezebb teológiai problémákat is egyszerűen és világosan szemlélteti, egy „jól emészthető” szöveget bocsát rendelkezésünkre, amelynek végén a szeretet sokszor félremagyarázott, vagy túlságosan leegyszerűsített világát a maga összetettségében értjük meg.

Bevezető gondolatok

A Szentatya egy rövid bevezetőben két részre taglalja az enciklikát. Az elméleti részben egy teológiai eszmefuttatás van arra vonatkozólag, hogy a szeretet egységes fogalom-e, vagy különböző szeretetekről beszélhetünk, a szeretet hogyan jelentkezik

az Újszövetség világában, ennek révén milyen újdonságok jelentkeznek az isten- és emberképben, illetőleg, hogy Krisztus mennyiben nyilatkoztatja ki az ember számára Isten irgalmas szeretetét. Végül két gyakorlati kérdés: lehet-e szeretni az Istent, és lehet-e a szeretetet parancsolni?

A Szentatya bevezetőjében utal arra a mondatra, amit Szent János apostol levelében találunk: „Szeretet az Isten, aki szeretetben él, Istenben él és Isten él őbenne”. Ez megfogalmazza számunkra az Isten és az ember lényegét, hiszen ha az Isten a szeretet, akkor az ember titka is a szeretetben rejlik. Megfogalmazza az ember útját is, aki a saját maga megvalósítását, kibontakozását a szeretet révén tudja elérni. Egy másik, nagyon fontos idézet, ugyancsak Szent Jánostól: „mi hittünk a szeretetnek, amely Jézus Krisztusban megvalósult”. Azt mondja a Szentatya, hogy a kereszténység, az ember hívő életének a kezdete nem elméleti döntés eredménye, valami nagy igazság belátása, etikai döntés, hanem egy személlyel, illetőleg egy eseménnyel való találkozásból fakad, abból, hogy Jézus Krisztus révén Isten szeretete szólít meg bennünket. Isten már a világ teremtése előtt szeretett és kiválasztott, Jézus Krisztus által meghívott bennünket az ő szeretetének a közösségébe. Amikor az örömhír hirdetésekor találkozom az isteni szeretettel, ez ráébreszt arra, hogy az életemet már eddig is Ő hordozta; és akkor kezdek odafordulni Istenhez. Ez a személyes találkozás határozza meg az életemet. Olyan ez, mint egy szerelem, vagy egy barátság, a másik ember szeretetteljes érdeklődése átforgalmazza az életemet, új távlatokat nyit előttem, új dinamizmust hoz az életembe.

Ebben a bevezetőben a Szentatya érzékeltetni akarja tehát, hogy szeretet az Isten, aki előbb szeretett, s ez a két egyszerű szentírási mondat egészen új világot teremt a kereszténység számára. Azt is megokolja, miért választotta ezt a témát. A mai világ tele van erőszakkal, gyűlölettel, bosszúval, és ezeket kapcsolatba hozzák Istennel, az istenhittel. Hányszor halljuk az iszlám világában, hogy szent háborút kell hirdetni, mert túrhetetlen, amit ellenük tesznek, és egy imám kimondja, Allah kötelez arra, hogy bosszuljuk meg a bennünket ért sérelmeket, pusztítsunk és romboljunk. Amikor az erőszakot vallásos szempontok alapján akarják legitimálni, az szörnyű visszaélés a vallással szemben.

A Szentatya szerint a mai korban, amely tele van gyűlölettel és bosszúval, különösképpen fontos, hogy beszéljünk a szeretetről. Ennek az enciklikának az igazi célja az, hogy az emberek rádöbbenjenek arra, hogy az Isten mennyire szeret bennünket, és így módon a nekünk ajándékképpen felajánlott és bennünket üdvözíteni akaró szeretetre világos válasz születik az emberben, amely nemcsak egy vallásos magatartásban realizálódik, hanem konkrét szeretetcselekedetekben is megnyilvánul.

Érosz és agapé

Az első, elméleti rész a szeretet misztériumát próbálja értelmezni. A bevezetőben egy fogalmi tisztázással indít. Fennáll egy bizonyos nyelvi probléma, hiszen nagyon sokfajta szeretetről beszélünk, a hivatás szeretetéről, baráti szeretetről, szerelemről, szülőök és gyermekek kapcsolatáról, hazaszeretetről. A kérdés, hogy sok szeretet van, vagy ez tulajdonképpen egy, amelynek különböző formái vannak? Jogos elméleti kérdés,

amely után filozófiai alapon, illetve a Szentírás alapján magyarázza meg és értelmezi a helyzetet. Utal arra, hogy a görög világban az *erosz* szót használták a szerelem kifejezésére. Az erotika szó ebből származik, számunkra ma a szerelemmel, a sexualitással kapcsolatos határvidéket jelenti, a görögöknél ezt sokkal átfogóbban értelmezték, az *erosz* olyasmí, amely kiemeli az embert a saját világából, nem értelmi és akarati állásfoglalás, hanem ösztönös, de annál több is, az isteni világ felé emel fel, az abban való részesezés örömeiben részesezt. Főleg a 19. századi filozófiában, például Nietzsche-nél elhangzik a vád a kereszténységgel szemben: megmérgezte az *eroszt*, mérget öntött bele, és ennek következtében már nem úgy működik, mint korábban.

A pápa ír arról, hogy a Szentírásban nem találkozunk az *erosz* szóval, még az Ószövetségben is talán kétszer fordul elő. Másik fogalmat használ, az *agapét*, amely egy más természetű megnyilatkozása a szeretetnek, amelyben ott van az értelem megfontolása, az akarat döntése és amely elsősorban a másokra irányul és nem a saját, személyes élménynek, az extázisban megtapasztalt, önmagából való kilépésnek és a tudat elfelejtésének a boldogsága van benne. Tiszta, szellemi természetű dolog, amikor tudom, mit teszek, és nem az *én* szempontjai kerülnek előtérbe, hanem sokkal inkább a másiké.

Két ellentétes irányú mozgásról van szó. Míg az *erosz* elsősorban a saját kívánságait érvényesíteni akaró, a végtelen felé kitérülő, valamiféle saját magáról elfeledkező nagy feloldásban és élményben kereső kibontakozás, egy felfelé hajtó szeretet, az *agapé* inkább lehajló szeretet, amelyben a másokra való figyelés, a másik iránti szolgálat nyilvánul meg. Utal a Szentatyára arra, hogy az *erosz* a vallás világában is szerepel, a Biblia kemény harcot indít a kultikus erotika, vagy prostitúció ellen. Tudjuk, hogy az Ószövetségben voltak olyan termékenységi kultuszok, ahol az istenséggel való találkozást szexuális kapcsolat révén próbálták az emberek számára prezentálni. Egy-egy szentélynek voltak hivatalos papnői, akikkel való szexuális kapcsolat jelentette az istenséggel való találkozást. Ezek orgiákba fulladó és szélsőséges megnyilvánulások voltak, a Biblia ezt elutasítja, hiszen itt az *erosznak*, az élménynek az abszolutizálásáról van szó. Nem az Istennel való találkozás a fontos, hanem az élmény, amit átélnek ennek kapcsán.

Az *erosz* a Biblia elgondolása alapján fontos mozzanat, az embernek szüksége van a felemelkedésre, a megtisztulásra, a gyógyulásra, egyfajta lemondásra ahhoz, hogy rátaláljon a maga útjára. A Bibliában találkozunk az Énekek énekével, amely egy szerelmi költészetet állít elénk. Eleinte elég problematikus könyv volt, de később azt mondták, hogy ez is kerüljön be a kánonba, mert az Istennek és a választott népnek a szeretetteljes kapcsolatát mutatja be. Ez nem más, mint egy menyegzős ének, amelyben eléggé szókimondó, erotikus mozzanatok vannak, mégis bent maradt a Bibliában, mert úgy érezték, hogy hitelesen fejezi ki azt a mély szeretetkapcsolatot és vágyódást, amely az ember szívében ott van az Istennel való bensőséges közösségre.

Két fogalmat említ itt a Szentatyára, a *dodim* és az *ahaba* fogalmát. A *dodim* a bizonytalan, kereső, kutató, vágyakozó formája a szeretetnek, az *ahaba* a konkrét, elkötelezett szeretetet jelöli. Az *ahaba* és az *agapé* hangzásban is hasonlít egymáshoz. A héber fogalmi rendszer a *dodim*mal az *eroszra* utal, az *ahabával* inkább az *agapéra*, erre a szellemi természetű szeretetre. Ez a konkrét *agapé* véglegességet akar, kizárólagossá-

got, az örök jellegre utal. Ilyen értelemben azt mondhatjuk, hogy az eksztázisnak, ami igényként az érozban szerepel, az a feladata, hogy fokozatosan átlépjen a saját magára koncentráció állapotából a másikra való irányulásra. Az eksztázis ma is jellemző a világonkra. Például a beatkoncerteken látjuk, amikor a fiatalok „csápolnak” és önkívületi állapotba próbálnak kerülni a zene hatására. Az eksztázisban mindig az a lényeges mozzanat, hogy az én és a szembenálló világ kettőssége valamiképp megszűnjön, az éntudatomról elfeledkeznek, kilépnek az énekből és ezt élményszerűen tapasztalják meg. Mi, keresztény emberek nem arra törekszünk, hogy elfeledkezzünk az énünkről, hanem arra, amit Jézus Krisztus fogalmazott meg, hogy képesek legyünk meghalni önmagunk számára, és egészen Istennek éljünk. Az igazi szeretet pontosan az, amikor az éroz átvált agapéba. Mindenféle szerelemben, aki átélte, megtapasztalta, mi történik? Rácsodálkozunk egy másik emberre. Jó értelemben véve elfeledkezem magamról és a másik ember csodálata oda vezet, hogy ő lesz számomra fontos, akkor vagyok boldog, ha őt annak látom, arra törekszem, hogy szolgáljam az ő boldogságát, és számomra az életnek nincs értelme, csak ha vele közösségben élhetek.

Látjuk tehát, hogy így vált át az éroznak a kilépni szándékozása, a másik iránti érdeklődése valami mássá, agapévá, ahol már nem én vagyok a fontos, hanem a másik kerül a középpontba, és ez nem önző, a magam élményét kereső, hanem a másikat szolgálni kívánó szeretet.

A kérdés tehát az, hogy egyfajta szeretet van-e, vagy többfajta. A Szentatya azt mondja, hogy a szeretet egyetlen valóság, de ennek két ága van, egy felfelé emelő, felhajtó, és van egy lehajló szeretet. A felfelé, Isten felé törekvő, a magából kilépni akaró az éroz, a lehajló, a másikat szolgálni akaró az agapé. Egyetlen szeretetnek két mozzanata van, amit akkor értelmezzünk helyesen, ha az egyik átalakul a másikba. Az éroz agapéba fordul és viszont, nevezetesen az ember annyiban tud adni, amennyiben kap is. Az agapé is kevés önmagában, hiszen nem tudok mindig adni, ha nincs forrásom, ahonnan merítsek. Akkor vagyunk képesek a szeretetben a másik embert is szolgálni, akár házastársként, barátként, szülőként, gyermekként, ha megérdemeltük a szeretet forrásából. A másik oldalról tekintve az a fajta szeretet, amelyik csak magára gondol és nem tud adni a másiknak, nem igazi szeretet. Hol az érozból indulunk az agapé felé, hol fordítva, és ez a kettős mozgás kölcsönösen áthatja, kiegészíti és korigálja egymást.

A bibliai istenkép

A következő mozzanat a bibliai hit újdonsága, a szeretetre, illetőleg a szeretetből fakadó istenképre vonatkozóan. A bibliai istenkép azt hangsúlyozza, hogy egy az Isten, aki mennynek és földnek teremtője. Szemben minden más, kortárs istenfelfogással, a Biblia azt hangsúlyozza, hogy Isten teremtő isten, aki az általunk tapasztalt világot létre szölytötte, aki azért teremtett, mert szereti a teremtményeit, tehát a lét mögött szeretet áll. Ez az Isten, akiről a Biblia azt mondja, hogy Ő a szeretet, egyszerre éroz és agapé. Benne a szeretetnek mindkét forrása és formája megtapasztalható.

Hogy éroz, Istennel kapcsolatban első hallásra megdöbbsentő lehet, de főleg Ozeás és Ezekiel próféta esetében találkozunk azzal, hogy Isten és a választott nép kapcsol-

latát a jegyességnek, illetve a házasságnak a képeivel írja le. Krisztus is vőlegénynek nevezi magát, a szövetség istene pedig az Úr, és Izrael a választott jegyese. Amikor Izrael elfordult az igaz Istentől és bálványokat imádott, a Biblia ezt házasságtörésként, prostitúcióként értelmezi. Ilyen értelemben ez a féltékeny szeretet, Istennek a szerelmesekre jellemző sebezhető szeretete az Ószövetség világában feltalálható. Isten felvállalja ezt a kiválasztó szeretetet Izrael iránt. Szeretete egyetemes abban az értelemben, hogy minden teremtményre vonatkozik, de az üdvösség történetében kiválaszt egy népet, amelyet különös szeretettel eljegyez magával, és ebben inkább az érosznak a vonásai érvényesülnek.

Az agapé a megbocsátó, a lehajló szeretet. Isten azt az Izraelt, amelyik ismét és ismét hűtlen volt hozzá, „az útszélen mindenkiel lefeküdt”, ahogy a Szentírásban olvashatjuk, aki felkínálta magát mindenkinek, az Isten megbocsátó szeretete mégis felkarolja, nem veti el, és nem bánja meg a kiválasztó szeretetét. Ez a szeretet, ha sok-sok megpróbáltatáson keresztül is, diadalra jut. A Biblia alapján elmondhatjuk, hogy amikor azt állítjuk, hogy Isten a szeretet, mindkét vonása, az érosz és az agapé is jelentkezik Istenben.

Megvan a lehetőség az ember számára, hogy egyesüljön Istennel. A szeretet mindig arra törekszik, hogy akit szeret, azzal eggyé legyen. Ez földi vonatkozásban sem sikerül, hiszen a legtökéletesebb barátság, vagy házasság sem adja meg az emberek számára a tökéletes egységet, sok feszültséggel, problémával járnak ezek a kapcsolatok, de Isten bennünket vonzó, felemelő, megbocsátó, minket magához kapcsoló szeretete reális esélyt ad arra, hogy találkozzunk vele.

A Szentatya utalása szerint ez nem azt jelenti, hogy belemerülök az istenségnek a végtelen óceánjába, feloldódom a nagy mindenségben, ahogy a keleti vallások és kultúrák mondják, sokkalta inkább ez egy személyes szeretet. Az Isten isten marad és én is ember maradok, mégis, ketten egyek leszünk. Azt mondja az Írás, hogy aki szereti az Istent, egyesül vele, egy lélek lesz vele. Isten tiszteletben tartja a szabadságunkat, emberségünket, a vele való egyesülés nem azt jelenti, hogy a személyiségünk megszűnik, mert minél inkább egyesülök vele, annál inkább megajándékoz saját létemmel. Minél inkább odaadom magam neki, lemondok saját magamról, annál inkább megajándékoz engem saját magammal.

A bibliai emberkép

Amikor az Úristen megteremti Ádámot, elvonul előtte a világ minden állata, nevet ad nekik, de magányos, nem talál magához illő segítőtársat. Az Úristen azt mondja, alkossunk hozzáillő társat. Álmodt rá, kiveszi az oldalbordáját, és megalkotja Évát. Amikor Ádám föltekint, azt mondja, ez most már hús az én húsbomból, csont az én csontomból és elnevezi az élők anyjának. Viccesen azt szoktam mondani a jegyeseknek, hogy nem a fejéből vette Isten a csontot, mert akkor az asszony a fejére nőne, nem is a talpából, mert esetleg lába kapcájaként kezelte volna Évát, hanem az oldalából, és így az egyenrangúság jegyében teremtette.

Ádám tehát magányos, aki vágyik a kiegészülésre, a beteljesedésre, és amikor meg-

kapja, boldog lesz. A teremtés rendjében tehát „kódolva van” a másakra irányultság. Az ember férfinak és nőnek van teremtve, önmagában nem találja meg a maga boldogságát, csak a másik emberre irányulva, őt szeretve, vele bensőséges közösségre lépve lehet boldog. Ennek a szeretetnek végérvényesnek kell lennie, időben örökérvényűnek és kizárólagosnak. Tehát nem akárkivel és mindenkivel és váltakozva, hanem egy emberben kell megtalálja az élete gazdagságát.

A *monoteizmus* istenképe a *monogám* házassággal van összefüggésben. Ez nem erőltetett párhuzam, a világ így van megteremtve, a bibliai emberkép azt sugallja, hogy az ember beteljesedése csak egy olyan szeretetkapcsolatban lehetséges, ahol egy másik emberrel, a megtalált életpárjával végleges, kizárólagos, mindörökre szóló szeretetkapcsolatban éli az életét. Ez nagyon fontos üzenete a Bibliának.

Jézus Krisztus Isten megtestesült szeretete

A kereszthalálban önmagát ajándékozta oda Krisztus, hogy az embert újra felemelje és megmentse. Jézus átszúrt oldalában kinyilvánul az a végtelen szeretet, amellyel nekünk adta önmagát. Ennél nagyobb szeretet nem képzelhető el. A keresztény ember az önátadás aktusában találja meg életének és szeretetének útját. Aki szereti életét, el fogja veszíteni ebben a világban, aki pedig hajlandó érte és az evangéliumért elveszíteni, meg fogja találni. Jézus Krisztus sokszor elmondja, hogy ennek az önátadásnak, a másikért való élésnek, áldozathozatalnak az útja a hiteles az ember számára. Nagyon fontos, hogy Krisztus ennek az önátadásnak az aktusát, amely a kereszten vált végérvényessé és tökéletessé, intézményesítette: az Eucharishtiában hagyta ránk. Ebben Krisztus csodálatos önátadását ünnepeljük, aki önmagát adta táplálékkul. Nemcsak Krisztus önátadásának az eredményét, az Eucharishtiát, mint táplálékot fogadjuk magunkba, hanem a szentmise keretében részesei vagyunk az önátadás aktusának, ennek a dinamikának is, amely tanít bennünket, hogy itt, ebben az áldozatban és más élet helyzetben is oda kell adnunk magunkat a másik emberért.

A Szentatya utal arra, a régieknek nagy vágyuk volt, hogy az tápláljon bennünket, ami a dolgok lényege, a logosz, akiben, akiért és aki által teremtette Isten a világot, és ez a logosz a keresztdáldozatban és az Eucharishtiában saját magát adja nekünk táplálékkul. Itt megvalósul az ókori világnak az a vágyakozása, hogy a világot formáló és alakító logosz valóban a lelkünk táplálékává lesz. Az ő hirdett igazságai, de leginkább önátadó szeretete révén. Ez az egyesülés és a szentség misztikája, amely Isten lehajlásán alapul és magasabbra lendíti az embert annál, amit magától el tudna érni és gondolni. Ez szociális jelleggel bír, nevezetesen, akik egy kenyérből, egy kehelyből részesülünk, Krisztusban egy testet alkotunk. Nagyon fontos gondolatot mond ki a pápa, amely eléggé teologikus, tehát próbálom közérthetőbbé tenni: a hit kultusz és éthosz, egyetlen valóságként hatják át egymást, amely az Istennel való találkozásban agapévá alakul. Mindegyikben a szeretetről van szó, hogy *hiszünk* ennek a szeretetnek, amely Jézus Krisztusban megnyilvánul és saját magát adja. Ha *hiszünk*, rábízzuk magunkat. A *kultusz*, hogy a szentmisében Krisztusnak az önátadását éljük át és ennek az eredményét vesszük magunkhoz az Oltáriszentségben, illetőleg az *éthosz*, a

parancs, hogy szeretnünk kell egymást. Utal a pápa arra, hogy ha csak úgy szerepelne a parancs az Öszövetségben, hogy szeresd uradat, istenedet, szeresd felebarátodat, ez csak külsőleges törvény, amely után ott a berzenkedés, hogy parancsra nem lehet szeretni.

Miért lehet parancsolni a szeretetet? Azért, mert az Isten szeretete, mint ajándék, már megelőzi ezt a parancsot. Mi már kaptunk valamit, és abból adhatunk a másinak. Ily módon függ össze egymással a hit, a kultusz és az éthosz. Ebben a helyzetben a felebarát fogalma egyetemessé válik, nem véletlen, hogy az ítéletben az lesz a szempont, hogy amit egynek a legkisebbek közül tesztek, azt nekem tettétek, vagy nem tettétek. Tehát nem aszerint ítélnék meg bennünket, hogy hányszor voltunk templomban, ki tudja a katekizmust, hogy jártunk-e a KÉSZ előadásaira, hanem, hogy az itt és most előttünk álló, szükségét szenvedő embertársunkban felismertük-e Krisztust, és szolgáltuk-e Őt?

Lehet-e szeretni Istent és az ellenséget?

Ennyi az elméleti része az enciklikának, illetőleg itt jön a két rövid kis korollárium. Felteszi a pápa a kérdést, lehet-e szeretni azt az Istent, akit nem látunk? A Bibliában utalást találunk arra, hogy az az ember, aki azt mondja, hogy szereti az Istent, akit nem lát, de gyűlöli felebarátját, akit lát, az hazudik. Ezzel nem azt mondja, hogy azt az Istent, akit nem látunk, nem lehet szeretni, hanem azt állítja, hogy az Isten szeretetéhez az embertárs szeretete vezet. A mellettem lévő embert kell szeretnem, és ez megnyitja számomra az utat a láthatatlan Isten szeretetéhez. Az előbb viszont azt mondtuk, hogy az Isten szeretete tesz képessé bennünket, hogy tudjuk szeretni az embertársunkat, és ebben is van igazság, de az Isten azért nem teljesen láthatatlan számunkra. Az igaz, hogy soha senki nem látta Őt, de Jézus azt mondja: aki engem lát, az látja az Atyát. Isten tehát láthatóvá tette magát. Isten Jézus Krisztusban kézzel foghatóvá lett, hozzánk jött. A szentségeken keresztül közelít hozzánk. Ilyen értelemben nem mondhatjuk, hogy nem találkozunk vele. Az egyház szeretetszolgálatán keresztül mintegy szerethetővé, megragadhatóvá teszi magát. Amikor a láthatatlan Isten azt kívánja, hogy szeressük Őt, nem lehetetlent kíván, hanem eléggé megmutatja magát ahhoz, hogy ezek a tapasztalatok kibontakoztassák bennünk az iránta való szeretetet. Szeretettel közelít hozzánk, kopogtat a szívünk ajtaján, hívogat bennünket, rajtunk áll, hogy válaszolunk-e erre a szeretetre.

A másik kérdés, hogy lehet-e parancsra szeretni azt az embertársamat, aki nem szimpatikus számomra? A szeretet sokak számára csak érzelmet jelent, ami spontán jelentkezik. Vagy van, vagy nincs, ha nincs, akkor hiába parancsolják. Azt az embertársamat, aki naponta bosszant engem, érzelmileg nem tudom szeretni. De a szeretet nem érzelmet jelent elsősorban, hanem őszinte jóakaratot. Ha tudom a másikat Krisztus szemével nézni, ha Krisztus barátját látom benne, akit Ő szeret, a kedvéért én is képes vagyok szeretni, mert az életét érte is adta. Nem mézesmázoskodunk egymással, de ha alkalmam lenne törleszteni a gonoszságáért, nem tenném meg, ha alkalmam van jót tenni, megteszem. Ez a döntő az ellenségszereteten.

Az egyház szeretetszolgálat

A második fejezet címe Az egyháznak, mint szeretetközösségnek a szeretetszolgálat. Itt egyetlen dolgot kell jól aláhúznunk: az egyház életében a szeretetszolgálat nem választhatóság kérdése, ha kedvem van hozzá, akkor teszem, ha nincs, nem teszem. A Szentatya azt mondja, hogy a szeretetszolgálat hozzátartozik az egyház küldetéséhez. Ahogy nem gondolható el igehirdetés, vagy a szentségek kiszolgáltatása nélkül, ugyanúgy nem lehet szeretetszolgálat nélkül. Az egyháznak ez a három alaptevékenysége, a *kérüγμα*, a *martíria*, a hirdetés, a tanúságtétel, a tanítás, a *liturgia*, a megszentelés, illetőleg a *diakonia*, a szeretszolgálat műve, a karitás.

Az ősegyházban kitartottak az apostolok közösségében, az imádságban, az úrvacsorában, az Eucharisziában, mindenük közös volt, nem engedték, hogy bárki szükségét szenvedjen. Később ezt már nem tudták fenntartani, de akik Krisztus közösségéhez tartoztak, nem szenvedhettek hiányt. A közösségi szeretetszolgálat intézményesülése gyakorlatilag a diakonátus megszervezésével bontakozott ki, amikor az apostolok azt mondták, hogy mi az igehirdetésnek és az imádságnak szenteljük magunkat, és kiválasztottak hét kiváló férfit, akiknek a szerepük az asztal körüli szolgálat lett. Ilyen értelemben jelentkezett a diakonia, az egyház szeretetszolgálat. Nem véletlen, hogy a liturgiát követő szeretetvendégséget is agapének nevezzük. Azokból az adományokból, amelyeket a tehetősebb, gazdagabb emberek elvittek a szentmisére, megvendégték az egész közösséget.

Az egyház életében a diakonátus jelenti a küldetéséhez hozzátartozó, intézményszerű szeretetszolgálatot. Enélkül nem lenne Krisztus egyháza. Számos más példát is említ a Szentatya, többször visszatér Julianus aposztatára, aki a 4. században próbálta visszaállítani a pogányságot. Addigra a kereszténység már államvallássá vált, illetve szabadságra jutott. Julianusnak rossz élményei voltak az egyhárról a császári palotában, és úgy gondolta, a kereszténységgel szakítani kell, de jellemző, hogy ő is papságot állított fel, és többször beszélt arról, hogy a kereszténység szeretetszolgálatát őt is megragadta. Meghagyta pogány papjainak, hogy ebben felül kell múlniuk a kereszténységnek, nagyobb szeretetet kell mutatniuk az emberek iránt, mint ők.

Mondhatnánk, hogy ez volt az első kísérlete az evilági humanizmusnak, amikor azt mondják, a keresztény humanizmus nem igazi erény, mi többet és jobbat tudunk. Ezt mondták a marxisták is, majd ők megmutatják, mi az igazi humanizmus. Ennek „szép” példái: a lágerek, a munkatáborok és sok minden más.

Igazságosság és szeretet

A következő probléma, amelyet a Szentatya részletesen kifejtett, az igazságosságának és a szeretetnek az összefüggése. A marxisták azt mondták, hogy az egyház a maga jótékonyágával konzerválja a meglévő társadalmi viszonyokat, gátolja az osztályharcot, a forradalmi folyamat kibontakozását. Úgy gondolták, hogy a tőkés társadalom javíthatatlanul rossz, el kell törölni, meg kell szüntetni a magántulajdont, közösségi tulajdont kell teremteni, és akkor olyan igazságos társadalom lesz, amelyben többé nincs szükség a jótékonyagra.

Ez volt az utópizmus klasszikus változata, amiről a Szentatya azt mondta, hogy hamis dolog, ha a szépséges jövőért feláldozzák a jelent. Ezt most is tapasztaljuk, milyen csodálatos programja van a szekfű pártjának, hogy mi lesz tíz, meg tizenöt év múlva, de hogy a jelenben mennyire el vagyunk adósodva, arról nem beszélnek. A jövő ábrándos rajzolatát, a rózsaszínű ködök terjesztését látjuk, de hogy ennek nincs semmi alapja, sajnálatos módon föl sem merül az emberekben.

A Szentatya röviden megfogalmazza az egyház és az állam kapcsolatát a szeretet szolgálatában. Azt mondja: a mindenkori politikának a feladata az igazságosság építése, az igazságos társadalom megteremtése. Az egyház nem vállalhatja át ezt a szerepet, ezt a szakembereknek, politikusoknak és közgazdászoknak kell megfogalmazni. Az egyház viszont meg van győződve arról, hogy nincs olyan tökéletes állam, amelyben semmi tere nem marad a szeretetszolgálatnak. Mindig lesznek személyes gondok, sérelmek, amelyek megkívánják a szeretet szolgálatát, más természetű személyes beavatkozást.

Nem az egyház feladata az igazságos társadalom megteremtése, de nem maradhat ki az igazságosságért vívott küzdelemből. Mint vallásos természetű intézmény, arra kell törekedjék, hogy az emberek gondolkodását, akaratát, szívét formálja. Az emberek gondolkodását nagymértékben megrontja az önzés, az érdek és a hatalomvágy, ennek következtében még az igazságos társadalom kibontakozása és megteremtése is nehéznek bizonyul. Az egyháznak az a szerepe, hogy megvizsgálja, az adott társadalmi helyzet biztosítja-e az emberi méltóságot és szabadságot. Ha nem, kritikával lép fel a társadalommal szemben. Minden világi keresztény – aki egészségügyben, kultúrában, oktatásban, közhivatalokban tevékenykedik – szerepe és feladata az igazságos társadalom építése.

A szeretetszolgálatot illetően a Szentatya utal a mai helyzetre, hogy a tömegtájékoztatói eszközök révén sokkal jobb helyzetben vagyunk, mint bármikor, hiszen a világ minden szükségére előtűntünk van. Gondoljunk bele, hogy aunami milyen hatalmas adakozókedvet keltett az emberekben. Nem önmagában a szököár, hanem a róla érkezett képek, tudósítások. Diósgyőrben sem volt soha olyan magas perselybevétele, mint akkor. Érthető, mert az emberek látták a nyomorúságot, megszólalt a szívük, és komoly összegekkel járultak hozzá, hogy segítsünk ezeken a szerencsétlencen. A saját, itthoni árvizeink nem szólították meg ilyen mértékben az embereket, pedig azokról is születtek tudósítások.

Azt is mondhatjuk, hogy növekszik a szolidaritás a világon, az emberek képesek közreműködni és olyan eszközök is rendelkezésünkre állnak, amelyekkel hatékonyan és gyorsan tudunk segíteni. Megvannak a hatalmas segítségnyújtó szervezetek raktárai, és amikor baj van, indítják a sátrakat, gyógyszereket, takarókat, nem akkor kezdik el összegyűjteni. Ennek ellenére látjuk, hogy Afrikában és Ázsiában hihetetlen tragédiák vannak, s milyen nyomorúságos körülmények között élnek az emberek.

Az egyházi szeretetszolgálat jellemzői

Az egyházi szeretettevékenység sajátos arculatára vonatkozóan néhány követelményt fogalmazott meg a pápa. A keresztény szeretetnek az ereje messze túlhaladja az egyház határait, oda is elér, ahol az nincs jelen. Amikor '91-ben Gorbacsovot letaszították a

„trónjáról”, akkor Jelcin egy olyan rádiót használt, amit a nyugat-európai keresztény segélyszervezetek küldtek Oroszországba.

Akik részt vesznek a szeretetszolgálatban, szakmai kompetenciával kell rendelkezniük, de alapvető, hogy ne csak tárgyasult módon, hanem őszinte odaadással legyenek képesek ellátni ezt a feladatot. Pártoktól és ideológiáktól függetlennek kell lenniük. Az irgalmas szamaritánus a példa, és látó szív kell hozzá, amelyben ott van a szeretet, amely irgalmas, könyörületes és felkarol.

A pápa hangsúlyozza, hogy a segítség nem a térítés eszköze. A nyugat-európai segélyszervezetek igen nagy pénzekkel támogatják az ortodox egyházat. Amit korábban mi kaptunk, azt most oda küldik, Ukrajnába, Oroszországba. Nem azért, hogy áttérjenek a római hitre, nem valami hátsó szándékból teszik, hanem szeretetből. Tetteikkel, szavaikkal, hallgatásukkal és példájukkal legyenek Krisztus hiteles tanúi. Csak akkor szólnak a hitükről ezek a munkatársak, amikor alkalmasnak látják a helyzetet, de inkább hallgatnak és úgy ténykednek.

Az egyháznak van egy központi szervezete, a Cor Unum Pápai Tanács, amelyik összehangolja a karitatív tevékenységeket. Természetesen megvannak ennek az egyházmegyei és egyházközi szervezetei is, amelyekben sok ember működik, hogy hatékony, összerendezett munkát tudjanak végezni. A Szeretethimnusz a Magna Chartája ennek a tevékenységnek, amiben azt halljuk, hogy ha odaadom a testemet is, hogy eléggessenek, ha szeretet nincs bennem, mit sem használ nekem. Mindenemet elosztom, magamat is odavetem, de ha ez magamutogatás, hivalkodás, nem igazi szeretet, akkor nem használ nekem semmit.

A szeretetszolgálat „kísértései”

A végén található a legdrámaibb rész, a kísértés, mely a szeretetszolgálatban is munkál. Látjuk a világ mérhetetlen szenvedését, és azt mondjuk, ezzel úgysem tudunk mit kezdeni. Az én szolgálatom csepp a tengerben, kár is ezzel foglalkozni, inkább távol tartom magam és nem háborítom a lelkem ennyi nyomorúság láttán. Tehát a nemcselekvés kísértése. A másik, hogy mit csinál az Isten? Alszik? Hogy engedheti meg, hogy ilyen sok nyomorúság legyen a világban? Majd én megoldom, olyan társadalmat teremtek, hogy ilyen ne forduljon elő. A másik nagy kísértés tehát, hogy türelmetlen vagyok, az Isten helyébe akarok lépni. Úgy gondolom, hogy rosszul irányítja a világot, de én okosabban meg tudom szervezni. Sem az egyik, sem a másik megoldás nem jó. Az utóbbi fanatizmushoz vezet, ebből jön a terrorizmus és minden más baj. Azt mondja a pápa, hogy ugyanakkor jogunk van Jóbbal együtt kiáltani: miért hallgatsz, miért nem válaszolsz? Miért engeded ezt? A keresztény embernek ebben a kiáltásában az Isten feltétlen uralmának elismerése mindig benne rejlik. Hiszünk jóságában és emberszeretetében. Ha nem értjük, hogy miért hallgat, attól sokszor szenvedünk, de ne gondoljuk, hogy mi jobban tudnánk irányítani a világot.

Érezzük, hogy a szeretet, a szolidaritás útja alapvetően a szenvedésbe torkollik. Minél jobban kinyílik a szemünk a szenvedésre, annál több feladatot fogunk vállalni. E munka közben alapvetően fontos az imádság. Teréz anya nővérei mindennap elmond-

ják egyórák szentségimádásukat, enélkül a szoros Isten-kapcsolat nélkül nem tudnák elvégezni nehéz és gyötrelmes munkájukat. Az imádságra fordított idő nem haszontalan a szeretetszolgálatot illetően sem, éppen annak a munkának a lelkét adja meg számukra.

Befejezés

A Szentanya befejezésül a szentek példáját idézi, a nagy szociális szentekét, Szent Mártont, Páli Szent Vincét, Kalkuttai Teréz anyát, és különösképpen is kiemeli Mária szerepét, a maga szeretetével, alázatával, reményével hogyan válik ennek a szeretetnek a mintaképévé. „Mária, szűz és anya, megmutatja, mi a szeretet, honnan ered és honnan nyeri el a mindig megújuló erőt. Rábízzuk az egyházat, küldetését a szeretetszolgálatban.” Van a végén egy rövid imádság, befejezésként álljon itt: „Szentséges Szűz Mária, Isten Anyja! Te ajándékoztad a világnak az igazi világosságot. Jézust, a Te Fiadat, Isten fiát. Te teljesen ráhagyatkoztál Isten meghívására és így a jóság forrásává lettél, mely Istenből fakad. Mutasd meg nekünk Jézust, vezess minket őhozzá. Taníts meg minket megismerni és szeretni Őt, hogy mi magunk is valóban szerető emberek és az élő víz forrásai lehessünk egy szomjazó világban.”

Aki hisz, annak szívében örök életre szökellő vízforrás fakad. Ha befogadjuk a szeretet forrását, Krisztust, a Lelket, akkor a mi szívünkben is forrás fakad, ez nem fog sohasem elapadni, és mindig képesek leszünk a szeretetre.

Mi az Isten teremtményei, meghívottai vagyunk, aki szeretetből szólított bennünket a világba, aki szeretetével kíséri az utunkat, az Ő szeretetének a közösségébe hívott minket. Krisztusban kinyilvánította szeretetének teljességét, és ez a krisztusi szeretet sürget bennünket arra, hogy ne magunknak éljünk, hanem Krisztusnak, és vele másokért.

Egy erőszakkal, gyűlölettel teli világban a szeretet hirdetőinek, apostolainak kell lennünk, az egyház intézményes szeretetszolgálatából is ki kell vennünk a részünket. Nincs más, hitelesebb tanúságtétel a szeretet Istenéről, mint a szeretet szolgálata. A jó Isten adjon nekünk erőt ahhoz, hogy ebben a szolgálatban tudjunk jeleskedni.

(A Millenniumi teremben 2006. március 16-án elhangzott előadás szerkesztett változata.)

PÁSZKÁS KOSÁR

Húsvétvasárnap liturgikus különlegessége a görög katolikus egyházban az evangélium olvasása és a pászkaszentelés. Az evangéliumot – mely a János-prológius – több nyelven olvassa a pap tizenkét részletben, hogy minden nemzet értesülhessen az örömhírről. A családok kosarába belekerül a pászka, a húsvéti kalács a húsételek mellé, melyet körmenetben szentel meg a pap a liturgia végén.

Képzeltbeli pászkás kosarunkban most három írást találunk. A miskolci és a zempeleni kerület papjai állítottak össze húsvéti lapot Pászka címmel, ezekből válogattam.

(P. A.)

PAPP ANDRÁS

Keresztvetésünk

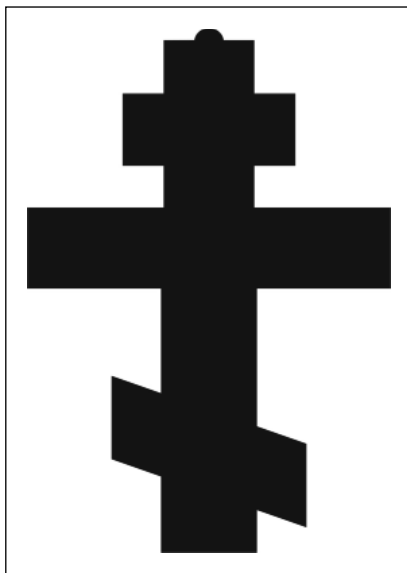
Keresztvetésünk hitvallás. Hitvallás a Szentháromságról, Jézus Krisztus isteni és emberi természetéről, valamint a keresztáldozatban történt megváltottságunk öröméről. Jobb kezünk első három ujját összetéve a Szentháromságban egy Istent, két behajtott ujjunkkal pedig a valóságos Isten és valóságos ember Jézust jelezzük. Mozdulatunk felülről, a homloktól lefelé és a jobb vállról a balra. Közben ezt mondjuk: Az Atyának és Fiúnak és Szentléleknek nevében. Amen. Keresztet vetünk imádság kezdetén és végén, áldás fogadásakor, a Szentháromság neveinek említésére, kereszt előtt, harangszókor. Talán egyre ritkább, de örömteli szokás a keresztvetés munka megkezdésekor és befejeztével, étkezés előtt és után, kísértéskor, veszedelemben, istenkáromlás hallatán, kenyérszegés alkalmával.

Már az apostolok idejében szerepelt a keresztvetés a liturgiában és a magánéletben, mint a Jézussal való közösség és kereszthordozás jele (vö.: „*Ha valaki utánam akar jönni, tagadja meg magát, vegye föl keresztjét és kövessen engem*” (Mt 16,24). Az öskeresztények erről is ismerték fel egymást. Nagy Szent Bazil az íratlanul hagyományozott apostoli eredetű szokások közé sorolja: „*Az egyházban őrzött rendelkezések és igehirdetések közül némelyik írott hagyományból, mások a misztériumban hagyományozódtak ránk az apostoli igehirdetésből, ezek mind egyforma érvényűek az istentisztelet szempontjából. Ennek senki sem mond ellent, semmiképpen sem az, aki csak valamelyest ismeri az egyházi törvénykezést. Ha ugyanis támadnánk az íratlan szokásokat, mint amelyeknek nem lehet nagy jelentőséget tulajdonítani, lényeges pontokon okoznánk kárt az evangéliumoknak, sőt pusztá szavá alacsonyítanánk az igehirdetést. Például, hogy az elsőt és legfontosabbat említsem, a kereszt alakjával jelöljük meg azokat, akik Urunk Jézus Krisztus nevében remélnék, s ki tanította ezt nekünk írásban?*” (A Szentlélekről, 27. fejezet, 66.)

Aranyszájú Szent János tanítása szerint a keresztet „nemcsak ujjunkkal kell rajzolni, hanem mindenekelőtt teljes hittel akaratunkba kell bevésni”.

A másik ember homlokára rajzolt kereszt az áldás, a szeretet és a közösségvállalás jele. Keresztény családban a szülők keresztet rajzolnak gyermekeikre este lefekvés előtt, reggel a nap kezdetekor, elbúcsúzáskor, illetve pusztán a szeretet, az összetartozás és a biztatás jeleként bármikor. A kereszt jelét rajzolja a pap a szentségek kiszolgáltatásánál (pl. keresztség, bűnbánat, betegek kenete), a szentelmények megáldásánál (pl. gyertyaszentelés, barkaszentelés, pászkaszentelés stb.).

Görög katolikus egyházunkban a kereszt vízszintes szárának megrajzolásakor először a jobb vállunkat érintjük. Miért? Azonnal mondhatjuk a választ: a Krisztussal megfeszített latrok közül a jobb lator kapta kérésére az ígéretet: „*Még ma velem leszel a paradicsomban*” (Lk 23,43). Ezt az oldalt mutatja a háromszárú kereszt harmadik, a lábtartó deszkát jelentő ferde, magasabb szára, bal oldala pedig alacsonyabb. Lapozzunk csak bele az evangélisták írásaiba, érdekes megállapításra juthatunk! „*Velet együtt két rablót is keresztre feszítettek, az egyiket jobbról, a másikat balról... Szidalmazták őt a vele együtt megfeszített rablók is*” (Mt 27,38.44). „*Velet együtt keresztre feszítettek két rablót is, egyiket jobbjára, másikat baljára. Így beteljesedett az Írás szava: És gonosztevőként bántak vele*” (Mk 15,27–28). „*Mikor arra a helyre értek, amelynek Koponya-hely a neve, keresztre feszítették. Ugyanígy a gonosztevőket is, az egyiket jobbról, a másikat balról... Az egyik megfeszített gonosztevő káromolta: Nem te vagy a Messiás? Szabadítsd meg hát magadat és minket is. A másik ellenben feddő szavakkal rászólt: Nem félsz az Istentől, hiszen te magad is ugyanazt a büntetést szenveded? Mi ugyan joggal szenvedjük tetteink méltó büntetését, de ez semmi rosszat sem tett. Aztán hozzá fordult: Jézus, emlékezzél meg rólam, amikor eljössz uralmaddal. Erre ő így felelt: Bizony mondom neked, még ma velem leszel a paradicsomban*” (Lk 23,33.39–43). „*A zsidók kérték Pilátust, hogy töresse meg a keresztre-feszítettek lábszárát, és vétesse le őket a keresztről, hogy ne maradjanak szombaton a kereszten. Az a szombat ugyanis nagy ünnep volt. Jöttek a katonák és eltörték a vele együtt keresztfeszítetteknek, előbb az egyiknek, majd a másiknak a lábszárát*” (Jn 19,31–32).

Szent Lukács leírása a legrészletesebb, de ő is csak az egyik latorként ír a megtérőről. Vagyis a Szentírásban nem találjuk meg szó szerint, hogy ő függött Krisztus jobb oldalán. Hagyományunk azonban nem hagy kétséget efelől. Gondoljunk csak Jézus utolsó ítéletről mondott példabeszédére: „*Igy szól a király a jobbán állókhöz: Jöjjetek Atyám áldottai! Vegyétek birtokba a világ kezdetétől nektek készített országot... Így szól a balján*

állókhoz: Távozzatok tőlem átkozottak az örök tűzre” (Mt 25,34.41). A Szentírásban a jobb oldal, a jobb kéz a hatalom jelképe, Isten hatalmának szimbóluma. Isten jobbjára az a hely, ahol barátai örökké tartó boldogságot fognak élvezni, ahol majd a Messiás trónol mellette. Jézus maga mondja, hogy látni fogják a Hatalmas jobbján ülni, István diakónus erről beszél megkövezésekor (vö. Mt 26,64; 110. zsoltár; ApCsel 7,55).

A hagyomány a jobb lator nevét is megőrizte: Dizmász. Az apokrif Arab Gyermekségtörténet szerint az Egyiptomba menekülő Szent Családot két rabló támadja meg. Nem tudnak tőlük semmit sem elvenni. Az egyiknek – Dizmásznak, a későbbi jobb latornak – megesik rajtuk a szíve és enni ad a kimerült utasoknak. A clunyi múzeum egyik limoges-i zománca ezt a jelenetet ábrázolja. Később rablógyilkosság miatt ítélik halálra.

A jobb latorról a Legenda Aurea is szól. Rómában található a *Jeruzsálemi Szent Kereszt bazilika (Santa Croce in Jerusalemme)*, itt őrzik Krisztus keresztereklyéivel együtt a jobb lator keresztféjének darabját, egy 1,78 m hosszú és 13 cm széles gerendát. A mai bazilika helyén Szent Ilona császárné palotája állt, a Jeruzsálemből hozott ereklyék őrzésére saját szobáját adta át. A Golgotáról földet hozatott, hogy mindig szent földön lehessen ott imádkozni. A templom freskói bemutatják a Szent Kereszt megtalálásának eseményeit.

1688-ban Laibachban Dizmász oltalma alatt jámbor társulat alakult (Hochadelige Dismas Conföderation), hogy különösen a haláluk óráján legyen tagjaik oltalmára. Így vált Dizmász a halálra várók, halálra ítélték egyik barokk patrónusává. A váci piarista templomban Dizmász-oltár található. Besztercebányán a Simony harang felirata: O DISMA LATRO POENITENS LECTISSIME SIS TUTOR MIHI; MORIENS DUM LUCTOR IN AGONE, vagyis: Dizmász, jeles bűnbánó lator, légy oltalmozóm a halálküzdelmemben.

BODOLÓCZKI EMIL

A hagyományos cigány család értékei

Bőven lévén „juhaim” cigány közösségekben, a hagyományos cigány családok gondozásával kapcsolatos tevékenységről írok.

Első lépésben tisztáznunk kell a fogalmakat.

Mi az, hogy hagyományos? Hagományos, vagy tradicionális az, ami minden érintett számára ismert, szokványos, olyan formai, tartalmi megjelenése a dolgoknak, ami alatt mindenki ugyanazt érti, ami a szocializáció során spontán módon épül be a személyiségünkbe, gondolat- és érzésvilágunkba. Ezt a cigányok a maguk nyelvén úgy fejezik ki: a cigány mind egy vagy mind egyforma. Például, ha két roma, cigányember találkozik, az ismerkedés, a párbeszéd helyel-közzel ugyanolyan módon zajlik le, ugyanis mindketten ismerik azt a forгатókönyvet, azokat az íratlan

törvényeket, rituálékat, melyek ilyen alkalmakkor életbe kell, hogy lépjenek, vagyis ismerik a tradíciót. Ha az egyik pl. a másik gyerekeiről érdeklődik, kötelezően Isten áldását kell kérnie rájuk és az egész családra, s ezt a másíknak ugyanilyen módon kell viszonznia.

Mi, illetve ki a cigány? Anélkül, hogy a kérdést teljes mélységben körüljáránk, megállapodhatunk annyiban, hogy a hatályos törvények szerint cigány az, aki annak vallja magát. Ám a dolog mégsem ilyen egyszerű, mert pl. ha egy cigány ember munkát keres, mondhatja azt, hogy ő nem cigány, ettől még nem fogják felvenni dolgozni. Vagyis nem szabad elvetnünk a gyakorlatban azt a definíciót sem, hogy cigány az, akit a környezete annak tart. Ebből az ellentmondásból számtalan komikus, illetve tragikus élethelyzet adódhat, ha az érintett etnikai identitása nem kiforrott.

A mi a cigány? kérdés megválaszolása sem sokkal egyszerűbb. Nemzetiség vagy etnikum? A nemzetiség elismerésének törvényi feltétele, hogy egy népcsoport a saját nyelv és kultúra mellett rendelkezzen anyaországgal is. Ez semmi nehézséget nem okoz a szlovákoknál, a németeknél, a románoknál, azonban a cigányok esetében igen. Nincs deklarált módon elismerve ma a cigányok esetében anyaországgént India, bár az indiai eredet vitathatatlan. Jelen pillanatban tehát a roma nép úgy határozható meg, mint etnikum. Nem lehet egy másik kultúra szemszögéből fel-, vagy leértékelni, ugyanis egyik kultúra sem jobb vagy rosszabb, csak más. A kultúra egy adott helyen, adott időben, az emberi élet leéléséhez adott használati utasítás, recept. Egy kultúrát tehát csakis és kizárólag belülről, az egészéből kiindulva lehet vizsgálni, esetleg megítélni. Ez a cigány kultúrával kapcsolatban is igaz. Lehet, hogy ami számomra érték, az valaki más számára teljesen értéktelen dolog, sőt, az is lehet, hogy kifejezetten bűn. S természetesen ennek a fordítottja is lehetséges. A magyar embernek döbbenetes lehet, hogy a fiatal- vagy gyerekkorú lányokat már 13–14 évesen férjhez adják, akik aztán természetesen rögtön gyermeket is szülnék. A döbbenet és értetlenség csak fokozódhat, amikor azt látjuk, hogy a szülők az eseményektől örömmámorban úsznak, és mindenki nagyon boldog. Ha azonban tudjuk, hogy a cigány családokat a leánygyermek ártatlansága, tisztasága, szüzessége és erkölce biztosítja, akkor már kicsit tágabb szempontból is szemlélhetjük a dolgot. A legnagyobb szegény, ami egy hagyományos cigány családot érhet, ha a lányukra azt mondják, hogy erkölcstelen. Ez nem csak a lányt, de az egész családot a nullára redukálja, ami azt jelenti, hogy többé nem teljes tagjai a közösségnek, megvetés tárgyává válnak. Ha ezt tudjuk, talán könnyebb megértenünk, hogy a lányt mihamarabb férjhez kell adni ahhoz, akit szeret, aki megbecsüli, hogy családot alapítson, és tovább örökítse a kultúrát, mert a tradíciókat mindig a nők örökítik tovább. Ha a dolgok a maguk természetes medrükben folynak, akkor teljes joggal mindenki boldog lehet a közösségben.

Ezek után térjünk rá a cigány család szerkezetére és hagyományos értékeire, mégpedig a lelkipásztor és a cigány közösségek szemszögéből nézve. A jó lelkipásztor részéről az egyetlen követelmény: legyen hiteles, legyen ember! Ha ezt sikerül megvalósítania önmagában, akkor már felesleges a lelkipásztorságot hangsúlyozni, hiszen spontán a lelkek pásztora, vezetőjévé válik. Ezt azonban meg kell előznie egy önvizsgálatnak: ha lelki

vezetője akarok lenni valakinek, előbb meg kell értenem őt. Ám ez még kevés. Tudnom kell azt is, hogy miért akarom megérteni. Ha ez már letisztult bennem, akkor mindazok a sallangok, amelyek megakadályoznának a hatékony működésben, maguktól leszakadnak rólam, és maradok én, az ember, ahogy Isten lát engem, szemben azokkal az emberekkel, lelkekkel, akikhez Isten rendelt. Ha ma megkérdéznék egy cigányembert, valószínűleg azt mondaná: nincs embere az embernek. Ez a legnagyobb baj. Nem az, hogy ezer éve hajléktalanok vagyunk, hogy üldöztek minket, hogy éhezünk, hogy tudatlanok vagyunk, hogy két kultúra elvárásainak kell megfelelnünk, vagy hogy gyökértelenül lógunk a levegőben és csak sodródunk, hanem az, hogy nincs emberünk.

A cigány család szerkezete sokkal tágabb, mint a magyaré. A magyar családmódel: apa, anya és gyerekek. A cigány családhoz ezen kívül szorosán hozzátartoznak még a nagyszülők és azok testvérei, a nagynénik és nagybácsik, valamint a számos unokatestvér is. A cigány nyelvben – a magyarral ellentétben – nincs külön megnevezése az édes- és unokatestvérnek, mindkettőt egy szó fedli le. Szoktak csodálkozni, amikor a gyerek azt mondja, tíz testvére van, és kiderül, hogy valójában csak három, a másik hét pedig unokatestvér. A gyermeknevelés nem kizárólag a szülők joga és kötelessége, hanem az egész családé, ami gyakorlatilag azt jelenti, hogy az egész közösségé.

A párválasztást megpróbálhatják ugyan a szülők elősegíteni, de sohasem erőszakolják. A fiatalokat minden lehetséges eszközzel segítik. A gyermekiből a házas létbe való átmenetet tulajdonképpen az első gyerek megszületése zárja le. Ezért van, hogy a pap csupán két esetben találkozik elkerülhetetlenül a cigány családokkal: a kereszteleés és a temetés alkalmával. Az egyházi esküvő abszolút elhanyagolható a cigány emberek szemszögéből nézve, hisz ha már a család és a közösség áldását adta a frigyre, onnantól kezdve egy párnak számítanak a fiatalok.

A kereszteleés viszont más. Ott arról van szó, hogy egy új tagot kell befogadni az életbe, és erre csak szakrális helyen, templomban kerülhet sor, ahol a ceremóniát egy közbenjáró, szent ember: a pap végezheti el. Ezzel nyer bebocsátást az újszülött az életbe, ekkortól válhat romává, a közösség tagjává. Ezért a gyereket minden időben elvitték a legközelebbi templomba megkereszteleeni. Maga a szertartás azonban már nem ragadja meg úgy a cigányembereket, hisz a szent hely, a szent ember és a gyerek is adott, keresztelee meg, a család dolga csupán annyi, hogy a feltételeket biztosítsa, és az esemény végbemenjen. Ezért lehet, hogy a család nagy része a templomajtóban vagy a templom előtt ácsorog és beszélget, hisz a ceremóniához ők nem szükségesek. Fontos, hogy a közösség minél nagyobb létszámban együtt legyen, és beszélgessenek egymással, jól érezzék magukat, senki se szenvedjen ételben, italban, udvariasságban hiányt. A kereszteleés elsősorban a közösség ünnepe, arra szolgál, hogy a családok megerősítsék összetartozásukat, az esetleges ellentéteket elsimítsák. Egy-egy új tag befogadásával tehát megújul az egész közösség.

A betegség sem magánügy. A beteg mellett mindig kell, hogy legyen valaki, nem hagyják magára, ott vannak, beszélgetnek vele, mintegy éket verve a beteg és a halál közé. Ezért nem mennek az egészségügyi intézményekbe, ahol a beteget nemcsak családjától, de végül még a betegtársaktól is elszigetelik egy paravánnal, teljes kiszolgál-

tatottságban magára hagyva szorongásaival, fájdalmaival és a halállal. Megkérdezik, mit kíván enni, inni. Az első tányérral neki szednek, és több család is visz neki enni-, innivalót. A cigány betegek azt a mondást szokták idézni: Egy jó szó olyan, mint egy falat kenyér. Nagy dicsőséget szerezhet egy ember a család szemében akkor, ha például egy családtagon segít. Az ilyen évek múltán sem felejtik el.

Halál esetén ugyanúgy, ahogy a keresztelésnél is, biztosítani kell az átmenethez szükséges ceremóniát, hogy a lélek eltávozzon a közösségből a múltok világába, ami már nem tartozik a romák kategóriájába. Különben olyan halott lesz belőle, aki nem tud kilépni a romák világából, és itt rekedve a közösségben fog kísértetni. Ezért a halott követeléseinek eleget kell tenni, a végtisztességet meg kell adni neki. A papnak ebben is nélkülözhetetlen szerepe van. A tiszteletnyilvánítás első fázisa az, hogy a halotthoz való ragaszkodásunk és szeretetünk jeléül a halálhír hallatán azonnal és visszafogottság nélkül jelét kell adnunk fájdalomunknak és gyászunknak. A következő fázis a virrasztás, ami egészen addig tart, amíg a halottat el nem temetik. Bárki bemehet, aki ismerte őt, ám az ott tanúsított viselkedésnek igen szigorú és kötött szabályai vannak. Az italból az első kortyot a földre locsolják az elhunyt számára. Beszélgetnek róla, viselt dolgairól és a régi idők öregjeiről; imádkoznak és siratóénekeket énekelnek. A temetés az egyetlen olyan alkalom, amikor a cigányok teljes létszámukban felvonulnak a „gádzsók” világában, megmutatva magukat. Fontos, hogy sokan legyenek, mindenki ott legyen, aki ismerte a halottat. Akár több száz kilométerről is ellátogatnak egy-egy temetésre, hogy emeljék a pompát. Fontos, hogy mindenből a legszebbet, legjobbat, legdrágábbat válassza a család, ami kiterjed a sírhelytől kezdve a halottaskocsin át a koszorúig. A családot minősíti, hogy milyen precízen, gazdagon lett megszervezve a temetés, a papot pedig az, hogy milyen szívhez szóló volt a beszéde, elbúcsúztatta-e egyenként és név szerint minden hozzátartozótól az elhunytat, és mennyire volt türelmes a tiszteletnyilvánítások során. Nem is olyan egyszerű dolog ez, hisz a cigányok tér-idő szemlélete nem esik egybe a magyarokéval. Jelen voltam már egy pár temetésen, ahol egyre sűrűbben pislogtam az órára, míg a cigányok közül senki se fordított gondot az idő múlására. Miután a „ceremónia” megtörténik, az elhunyt lelke nem távozik szerintük azonnal a családból, innentől kezdve azonban már múlnak számít, akinek az a legjellemzőbb tulajdonsága, hogy megváltozik és kiszámíthatatlanná válik, tehát félni kell tőle. Legkedvesebb használati tárgyait már betették a koporsóba, kezdve a pipájától az ékszerekig. Most összeszednek mindent, ami az övé volt, és megsemmisítik, ezek már halott dolgoknak számítanak, amit élők nem használhatnak tovább. Régen minden ilyen dolgot felhalmoztak az elhunyt sátrában, és az egészet elégették, mielőtt továbbvándoroltak volna. Ma is gyakori, hogy a család elköltözik abból a házból, ahol valaki meghalt, de ha mégsem, a cigány tisztasági szabályok – amelyek ismét nem esnek egybe a magyar tisztaság fogalmával – megkövetelik, hogy a házat felújítsák, újrafessék, kitakarítsák, a bútorokat pedig kicseréljék, vagy legalább átrendezzék. Az ágyat azonban, amin valaki meghalt, már nem használhatják. A gyász ideje alatt a legközelebbi hozzátartozóknak egy csomó örömről le kell mondaniuk:

tévénézés, zenehallgatás, mulatságok. Ezt az egyéves évfordulóig mindenképp be kell tartani, különben az a vád éri a családot, hogy nem is szerették a halottat, hisz nem szomorkodnak. Ezért hatástalanok, sőt visszatetszőek például az olyan, magyarok részéről elhangzó, különben nagyon jóindulatú szavak, mint: fel a fejfel... , vagy: az élet megy tovább... stb. Aki akarja, megtörheti a gyászt, és dalolhat, táncolhat, leteheti a gyászruhát. Ezzel gyakorlatilag elengedik a halottat. Vannak azonban cigány özvegyek, akik életük végéig nem teszik le a gyászt.

Hogyan is nézhet ki tehát ez a bizonyos cigány világgép? Egységes világgépről nem beszélhetünk, hisz térben, időben, kultúrában, vallásban annyira eltérőek a cigány emberek, hogy ilyenről beszélni irreális dolog lenne. Mégis felvázolható egy séma, amely egy valaha egységes cigány világgép alapját képezhette. Magukat „romák”-nak nevezik, míg az összes többi embert „gádzsó”-ként kategorizálják. Ezzel máris két, alapvetően más csoportra osztják az emberek világát. A romák e szerint a világgép szerint a kultúra igazi hordozói, szemben a gádzsókkal, akik még azt sem tudják, hogy bizonyos alkalmak során, bizonyos helyen, bizonyos időben, bizonyos emberekkel hogyan kell beszélni és viselkedni. Ez magába foglal egy másik aspektust is, miszerint a romák a kultúra világát képviselik, a gádzsók pedig a természetéhez tartoznak. A természet, annak forrásai nélkül azonban kultúra önmagában nem létezhet, tehát a romáknak szoros kapcsolatot kell kiépíteniük és fenntartaniuk a gádzsókkal. Ez elsősorban szociális, gazdasági, másodsorban pedig kulturális kapcsolatot jelent. A hagyományos cigány közösségek felbomlása, a mesterségek elsorvadása ezeket a kapcsolatokat alaposan összekuszálta, helyette viszont újfajta struktúra nem alakult ki.

A szentek legfontosabb képviselője Szűz Mária, akinek a kultusza a legerősebb és legelőbb a cigányság körében. Hol kap helyet ebben a világgépben Isten? A kis cigányfalumban egy nagyon idős és bölcs cigány asszonyt kérdeztem meg, hogy hisz-e Istenben? Az addig nagyon kedves és készséges asszony most elhült, és nagyon közel állt hozzá, hogy kizavarjon a házból. Aztán csak ennyit mondott: „Jaj, drága, hát hogy kérdezhet ilyet? Csak az ne hagyjon el minket!” Ez a mindig és mindenhol jelenlévő, mégis megfoghatatlan és elhelyezhetetlen Isten ebben a rendszerben maga a minden, ami az egész rendszer központja és kiindulópontja. A cigány embernek bőven elég a tudat, hogy Isten létezik, és soha sem hagy el minket. Idegen a cigány mentalitástól, hogy ezzel kapcsolatban mélyebb fejtegetésekbe bocsátkozzon. Hogyan helyezhető el ebben a pap, a lelkipásztor? Nos, mint már említettem, nála ellentmondásosabb alak nemigen létezik a cigányok szemében. Kezdjük ott, hogy gádzsó. Vagyis, alapvetően bizalmatlanul fordulnak felé, hisz úgyszem képes megérteni őket, nem tudni, valójában mit akar, és azt sem, miért akarja. Emellett viszont hatalma van, a gádzsók világában nagy a tekintélye, befolyásos ember, vagyis ha megharagítjuk, árthat nekünk, ha viszont jó viszonyt alakítunk ki vele, sokat használhat. Ez olyan fajta előnyt, befolyást jelent, amelyhez egy roma csak egy gádzsó emberen keresztül juthat hozzá. Másrészt, mint szent ember, közvetlen összeköttetésben áll az Istennel. Nélkülözhetetlen az egyén és a közösség életében, hisz egyedül ő jogosult arra, hogy elvégezze a

fent említett szertartásokat. Ha a lelkipásztor képes kilépni a hivatalos keretek közül, és emberközbe kerülni a romákkal, az ellentmondásos maszk mögül elősejlik egy olyan emberi arc, amelyben megpillanthatják az embert, aki segíthet, és általa az Isten – mert manapság ez a legkínzóbb hiány!

Ezt próbáljuk mi itt és most megtenni. Nagy öröm számomra, hogy ha dicsekedni kell, hát velük dicsekedhetem.

TELENKÓ MIKLÓS

Hiszek Magyarország feltámadásában

Talán halott ez az ország? Nem gondolom, csak úgy érzem, nagyon mélyen szenderegnek az emberek. Apátiába estek, és sok honfitársunk az életében csak a nagypénteki keresztet, a szenvedést, a kiszolgáltatottságot veszi észre: múltjék el ez a pohár... legyen vége már... nincs értelme semminek... Mintha nem sütné át a mai szíveken az üres sírból áradó fény. A tél sötétjében még odamentünk a barlanghoz, hogy a barlangistállóban a gyermek arcán megcsillanó fény, a napsárga szalma aranya bevilágítson hozzánk. Húsvétkor a sírbarlangból isteni fény árad. A nagy versenyfutásban az élet győzött a rossz felett, az irgalmas Isten győzedelmeskedett a bűn zsoldja, a halál felett.

„Én szenderegtem és mély álomban voltam, és felkeltem, mert az Úr megtartott engem.” (3Zs 6.) Nap, mint nap megéljük a hajnalt. Reggel a nap újra felkel és megbocsát. Valamiféle hajnali ébredés ez az ország. Mert mély álomban van a hit, elszenvededett a család, mint érték, elaludt bennünk a fogékonyság az elesettek, nélkülözők iránt, s nem tudjuk meghatározni önmagunkat, kik is vagyunk.

„Bolond az az ember, aki nem az örökkévalóságra rendezkedik be” – írja Hamvas Béla. Máshol meg a dal cseng fülünkbe: „Nem lehet, értsétek meg, nem lehet, hit nélkül sem alkotni, sem élni nem lehet”. Igen! Ilyen gondolatokkal ébredt évszázadokon keresztül Szent István népe. A kereszt volt a jel, a győzelem jele, az örök húsvét mindenkori jelene. Mára a puszták népe plázák népévé változott, a tankok helyett megjötték a bankok, és a mammon lett az isten. A történelemben sokszor tévedett már az ember, s tévedését csak Keresztelő János-i módon korrigálhatja: „térjetelek meg, tartsatok bűnbánatot!” Ember! Mi az, amit nem kaptál? Teremtmény vagy! A teremtő Isten hajad szálainak számát is ismeri. Gondolataid, vágyaid, legmélyebb titkaid rejtekét is tudja. Naponta több ezer liter levegőt ad csak úgy ingyen, hogy létezni tudj. Ember! Büszke vagy, mert a teremtés koronájaként nagy dolgokra vagy képes. Repülhetsz az űrben, ismerheted a komputerek titkait, gammapoliszokat, kultúrákat hozhatsz létre s veszejthetsz el, s mégis a legparányibb élet is csodálatosabb mindennél. A hit felismerése annak, hogy teremtmények vagyunk, és a teremtő Isten törvényei szerint élünk.

A mi Urunk Szentháromságában mutatta meg magát. A teremtő Atya, a megváltó

Fiú, a megszentelő Lélek adja nekünk mindazt, amire szükségünk van a boldogsághoz. Mi is családban élünk. Ez a nagyon fontos érték háttérbe szorult, mintha mély álmokban lenne. Isten parancsa: „szaporodjatok és töltsétek be a földet”. Országunkban a ma emberének biológiai reprodukciós képessége: 1,4. Ez annyit jelent, hogy két ember másfél embert ad a jövőnek. Meg annyit is jelent, hogy száz év múlva ki tud majd itt magyarul? Meg hogy kihalnak a falvaink és bezárják a templomot, az iskolát, öregotthonban fogunk meghalni, s nem lesz, aki fogja a kezünket a nagy út előtt. Lesz szép nagy házunk, meg fényes autónk, meg gazdagságunk, csak a ház üres, a kocsit egyszemélyes, a vagyónkat meg nem vesszük magunkkal. Magyarországon nincs olyan nagy család, vagy baráti közösség, ahol a válás drámáját, az abortusz gyilkosságának büntudatát ne élnék meg. A többször házasodott ember több özvegyet hagy hátra. A vasárnapi szülők gyermekei hamarabb találják örömeiket a szenvedélyekben, a pillanatnyi csábításban. Egy hatgyerekes apukának irigykedve mondták barátai: te gazdag ember vagy. Én gazdag? – felelt a férfi. – Bérletben élek, törlesztem a tartozásaimat, hó végén semmit nem tudok félretenni. – Gazdag vagy, mert akinek hat fia van, az gazdag ember. A család erejét és méltóságát kell helyreállítani, hogy éljen a nemzet.

Koldus ül az utcai kövezeten, és kiáltozik a szegénység. A segélyek és a luxus országa lettünk. Saját irigységünk tett minket megosztottá. A minden egyforma időszakában nem volt ilyen szembeűnő a különbség. Egyenruha, títusterv, panellakás, Trabant vagy Zsiguli, Balaton vagy legfeljebb a bolgár tengerpart, s jött a rendszerváltás. Már nem kellett sorban állni karácsonykor banánért, elfelejthettük a sorsszámokat, amit telefon-igénylésünkre, vagy egyéb kényelmünk kielégítésének ígéreteként kaptunk. Ma a pénzbeli értékek néhány ezer dúsgazdag zsebébe hizlalják, és a szegénységben élők ritkán élhetik meg az adás örömét, pedig nekik is jár. A szegény asszony két fillérje többet ér, mint a gazdag milliárdjai. Együttértészre van szüksége a nemzetnek. A szükség szerény, nem mindig kiabál. A szív gazdag, s meglátja a szerénységet. A szív gazdagságából nyerhetjük el újra a felismerést mások szükségleteire.

Merjünk nagyot álmodni, higgyük, hogy holnap jobb lesz! Töltsön el büszkeséggel mindannyiunkat, hogy voltak eleink, akik nagyot tudtak alkotni. Szent István, Szent László, Szent Margit, Szent Erzsébet életszentségének örökösei vagyunk. A történelem sok más hőse is ott lakozik bennünk. A Nobel-díjasok, az olimpiai bajnokok, vagy a névtelen igazak mind-mind magyar testvéreink. Milyen szerencsés ember az, kinek életében nem kellett hitet, hazát, anyát cserélni. Kegyeltje a sorsnak az a nemzet, kinek gyökerei mélyen ágyazódnak be. Soha ne felejtjük el, hogy a Kárpát-medence népei akkor nézhetnek bizalommal a jövő elé, ha meg tudnak újulni. Legyen a hitünk tízszer erősebb, s akkor nemcsak minden tizedik ember szenteli meg az Úr napját vasárnap. Legyen tízszer nagyobb a család, szülessen sok gyermek, hogy az elszakadt családi szálak újra összefonódjanak. Legyen tízszer adakozóbb a magyar, és tízszer érzékenyebb egymás gondjaira. Legyünk tízszer alázatosabbak, tízszer befogadóbbak, tízszer szentebbek, s akkor erre a nemzetre milliószor több fény árad a feltámadt Krisztus sírjából.

A Kazinczy könyvesboltban ez év februárjában volt dr. Fazekas Csaba Történelem és egyházpolitika című könyvének bemutatója. A szerkesztő azzal a szándékkal vett ezen részt, hogy recenziót írjon a könyvről. A kötet felkért méltatója, Buda Péter azonban olyan bevezetőt tartott, amely talán önmagában is érthetővé teszi napjaink bizonyos egyházpolitikai lépéseit, rávilágít a liberális gondolkodásmódra. Ezért a felvett szöveget változtatás nélkül adjuk közre. Utána olvasható dr. Berkes László Mindszenti plébános válasza. A református reagálás lapunk következő számában lesz olvasható.

(G. L.)

BUDA PÉTER

Vallás és politika

Engedjék meg, hogy ne a könyv szerzőjéről beszéljek – ezt ő megteszi könyve végén –, inkább a könyvről, ám ezt is rendhagyó módon tegyem. Kevesebbet beszélnék magáról a könyvről, mint arról a kontextusról, amelyben ennek a könyvnek a fontossága rejtezik.

Néhány idézet olvasnék fel először. Olyan gondolatok lesznek ezek, amelyek minden bizonnyal sokak érdeklődésére tarthatnak számot, ám nem tartoznak a közismert megállapítások közé a hazai nyilvánosság előtt.

„A vallás kezd a globális politika, a nemzetközi biztonságpolitika és az amerikai külpolitika egyik legdöntőbb elemévé válni. Biztonság- és külpolitikai szakértők hagyományosan vonakodtak a vallási tényezőt számításba venni, az új globális helyzet azonban egyre jobban aláhúzza a vallás fontos szerepét a nemzetközi kapcsolatokban” – fogalmaz az egyik legnevesebb, vallás és politika kapcsolatával foglalkozó amerikai elemző intézet. Folytatnám a sort. Az amerikai Hírszerző Közösség Tanácsa által kiadott jelentés, amely az elkövetkező másfél évtized legfontosabb trendjeivel foglalkozik, a legmeghatározóbb tendenciákat kísérli meg megfogalmazni és elének vetíteni, a következőket állítva: „Az elkövetkező évtized egyik legfontosabb trendje a vallás-identitás elmélyülése és a vallások politikai aktivitásának rendkívüli megerősödése”. Az International Herald Tribune című nevezetes napilap nemrégiben elsődleges, terjedelmes írást közölt arról, hogy vallási gyökerű kultúrharc vette kezdetét Európa szívében. Az írás szerint a kultúrharc a római katolikus többséggel rendelkező közép- és kelet-európai országok csatlakozásával erősödött fel az elmúlt évben, és egy brit európai parlamenti képviselő szavaival: „a katolicizmus kétségtelenül nagyon mérges hangon támadja mindazt, amit liberális EU-nak tekint”. A lap közöl egy olvasói levelet is az írással kapcsolatban, mely szerint a tudósítás világhossá teszi, hogy míg a világ a

radikális muszlimok által mindenki mással szemben vívott, civilizációk összecsapására koncentrált, figyelmünket elkerülte az az ugyanilyen mértékben veszélyes, kultúrák közötti összecsapás, és az ezzel járó képmutatás, amely a radikális keresztények és mindenki más között zajlik.

Peter Berger, a nevezetes vallásszociológus fogalmazta meg a következőket: „Álláspontom az, hogy a vélekedés, amely szerint egy szekularizált világban élünk, hamis. A világ ma, néhány kivételtől eltekintve éppolyan izzóan vallásos, mint bármikor volt, néhány helyen még annál is inkább. Ez azt jelenti, hogy a történészek és társadalomtudósok által megalkotott szakirodalom, melyet egyfajta szekularizációs elméletként emlegetnek, alapvetően téves.”

Az előbb említett amerikai hírszerzési jelentés készítésében részt vett neves amerikai valláskutató, Philip Jenkins „The Coming of Global Christianity” című könyvében jegyzi meg a következőket: „Míg az ezredforduló csaknem zsongott az évszázad legnagyobb eseményeit összefoglaló listák összeállításától, addig ezen listák szinte egyike sem tett súlyuknak megfelelő említést a vallási természetű folyamatokról. Pedig – fogalmaz a szerző – épphogy a vallási változások a legjelentősebbek, egyenesen a legforradalmibbak a kortárs világban. Nemsokára eljöhethet az idő, amikor a vallási tényezők ezredfordulós figyelmen kívül hagyását olyannyira komikusan rövidlátónak fogjuk látni, mintha a 18. század elemzéséből mellőznénk a francia forradalom említését.”

Ezt a néhány idézetet azért olvastam fel, hogy érzékeltessem, Fazekas Csaba vallás és közélet, vallás és politika, egyház és politika kapcsolatával foglalkozó, „Történelem és egyházpolitika” című könyve milyen nemzetközi geopolitikai, georeligiózus kontextusba illeszkedik. Mindezzel a könyv olvasására szeretnék bátorítani: ahogy a fenti sorokból kiderülhetett, korántsem periférikus és csak a szobatudósok érdeklődésére számot tartó munkáról van szó. A könyvben foglalt problematika, jelenség elemzése mindazok számára, akik valamelyest érdeklődnek a közélet, a történelem, a vallás, a politika iránt, manapság az elsősorú feladat kell, hogy legyen.

Az itthoni kontextust természetesen az egyház és politika, illetve egyház és állam kapcsolatának alakulása határozza meg. Nem kívánok hosszas történelmi elemzésbe bocsátkozni, már csak azért sem, mert erről szólnak a Fazekas Csaba könyvében foglalt publicisztikák, mégis hadd próbáljam röviden elhelyezni a problémát a jelenlegi politikai-egyházpolitikai diskurzusban.

Magyarország történetének egyik legkitüntetettebb pontja ebből a szempontból a magyar polgárosodás, a 19. század második fele és a 20. század legeleje. Ekkor Deák Ferenc, Eötvös József, Kemény Zsigmond, Trefort Ágoston és társaik nevéhez fűződően indult el az a folyamat, amely Európában már korábban elkezdődött, és amelynek célja a szekuláris, azaz a világi alapokon szerveződő állam és államigazgatás megteremtése volt. Ennek a mozgalomnak a képviselői határozottan leszögezték, hogy nem vallás- és egyházellenességről van szó, éppen ellenkezőleg, a lelkiismereti és vallásszabadság biztosításának az egyedüli eszközéről, azaz, egy olyan államnak a létrehozásáról, amely nem fogadja el egyetlen egyháznak, egyetlen vallásnak sem a tekintélyét, mint politikai-jogi legitímációs forrást. Ez az elképzelés kifejezetten hívó,

vallásos személyek nevéhez kapcsolódik, Deákról, Eötvösről és társaikról is tudjuk, hogy vallásos emberek voltak.

Ez a folyamat a 20. században több szinten és több ponton is elbukott, bizonyos klerikális, részben antiklerikális rezsimok és diktatúrák áldozatául esett. A rendszerváltás óta eltelt másfél évtized – ami igazából ennek a könyvnek is a témája – feladata lett (vagy lett volna?), hogy a magyar polgárosodás nagy alakjainak nevéhez fűződő gondolatot továbbvigye. Kérdés, hogy mennyire sikerült előrejutni.

Ebben a tekintetben Fazekas Csaba számos megfontolni való témát ajánl. A könyvben szereplő tanulmányok a rendszerváltás óta eltelt másfél évtized egyházpolitikai tárgyú problémáinak szinte mindegyikét számba veszi, és mindegyikhez tartogat valamilyen reflexiót.

Egy pár szót szólnék azokról a konkrét problémákról, amelyek az egyes publicisztikák témáját képezik. A rendszerváltás után a hazai katolikus és a református egyház, általában a nagyobb egyházak felelevenítették a világháború előtt követett és a kommunista diktatúra alatt elfojtani kényszerült eszmei irányvonalat, mely az egyházat közéleti és politikai tényezőként igyekezett pozicionálni.

Az Antall-kormány időszaka, mint tudjuk, a keresztény magyar államiság távlati céljának megjelölése jegyében zajlott, az országgyűlésben és a templomokban e célkitűzés sokszor a legpalléroztatlanabb formában került megfogalmazásra. A klérus gyakorlatilag direkt módon fogalmazta meg egy egyházi jogrendszer alapuló állam megteremtésének szükségességét. Az időszakra jellemző, szemléletes példa Szántó Konrádnak, a ferences egyháztörténésznek az elgondolása, aki leszögezte, az egyházi törvénykönyvet, a Corpus Juris Canonicit a magyar állam jogának részévé kívánják tenni.

A következő, baloldali kormányzat idején bizonyos tekintetben, bizonyos pártfunkcionáriusok részéről egyfajta visszatérést figyelhettünk meg a rendszerváltást megelőző évtizedek kamarillapolitikává alakuló egyházpolitikájához, ahol a húzd meg, ereszd meg elve alapján különböző anyagi és egyéb juttatásokkal próbálták az egyházak politikai támogatását megnyerni – kevés sikerrel. Mégis, ez az időszak volt az, amikor az egyházak, illetve a konzervatív csoportok részéről elinduló közjogi módosítások kevés sikert arathattak. A Szent Korona-tan, illetve a különböző, a magyar polgárosodást megelőző törvényi jogszabályok bevezetése a következő, az úgynevezett polgári-konzervatív kormány tevékenységéhez fűződik. Így például Spányi Antal esztergom–budapesti segédpüspök a katolikus magyar államiság visszaállítását hirdette meg, Semjén Zsolt egyházügyi államtitkár pedig a következő, a világnézetileg semleges állam elvének ellentmondó kijelentést tette: „2000-re készülve érdemes emlékezetünkbe idézni a Szent István-i tanulságot: ami jó az egyháznak, az jó az országnak, és ami jó az országnak, az jó az egyháznak”.

Számos olyan gondolatról, problémáról van itt szó, amelyek árnyalt megközelítést kívánnak. Nagyon emocionális és irracionális terület ez, hamar elragadtatják magukat a vitapartnerek. Ez félreértéseken, és a tények, a történeti háttér kellő ismeretének hiányán alapul. Ezért is ajánlanám mindenki figyelmébe Fazekas Csaba munkáját, hiszen számos olyan történeti forrást találhatunk benne, könnyen érthető publicisztika

formájában hozzáférhetővé téve, amelyek mindenki számára különleges meglepetést, újdonságot jelenthetnek. Konkrét és szoros történelmi analógiákat lehet felállítani bizonyos jelenleg zajló egyházpolitikai folyamatok és a magyar polgárosodás korában zajlottak között.

Az tény, és a könyvből egyértelműen kiderül – egy elhíresült kifejezéssel élve –, Magyarországon is igaz, hogy a nagy egyházak a közélet egyfajta rekolonizációjára törekcsenek.

Európa-szerte komoly – szakmai és politikai fórumokon egyaránt előkerülő – vitákat okoz bizonyos egyházi köröknek a közélet rekolonizációjára irányuló törekvése. Magyarországon is egyre nagyobb erővel jelentkezik ez a tendencia. Ahhoz, hogy megfelelő választ adjunk, illetve közösen találjunk erre a problémára, ajánlatos mélyre ásni a nemzetközi szakirodalomban is. Ily módon lehetne kiragadni az itteni vitákat a szűk pártpolitikai csatározások és dagonyázások perspektívájából, és egy szélesebb történelmi perspektívába helyezni. Ezáltal megérthetnénk, hogy ez a probléma, vagyis a világnézetileg semleges, szekuláris állam, illetve a vallásilag legitimált politikai rend koncepciója közötti küzdelem gyakorlatilag az európai civilizáció története során az egyik legmeghatározóbb törésvonalnak bizonyult. Az európai gondolkodás legnagyobbjai mindig is ekörül a kérdés körül folytatták le egymással vitáikat.

De fontos az is, hogy tudomást szerezzünk az egyházakon belül folyó vitákról is ezzel kapcsolatban. Hiszen korántsem arról van szó, hogy bármelyik egyház is egységes lenne a politikához való viszony tekintetében. A *The Tablet* című tekintélyes katolikus hetilap például nagyon keményen ítélte el a Vatikán által követett restaurációs politikát, mondván, hogy „egy olyan felhívás, mely a vallás közéleti szerepének elismerésére szólítja fel a modern társadalmat, rendkívül kétes jelentéssel bír. Ugyanis ez annak az elmúlt évszázadokat uraló teológiai és egyházi rendszernek a tipikus eszméje, melynek döntő eleme a vallásra alapozott társadalom koncepciója”. De jellemző sok mélyen hívő hozzáállására Kecskeméthy István református lelkész, tudós, publicista nemrég újonnan megjelentetett munkája, mely a következőképpen fogalmaz: „Hogy a kereszténységnek nem feladata, neki nem is szabad a világ gyakorlati politikájába, társadalmi, gazdasági kérdéseinek csalafintaságaiba magát beleártani? Hát jól van; nem szabad. Hiszen eddig is az volt a baj, hogy nagyon is beleártotta magát. De én nem ezt akarom. Sőt! Azt szeretném, hogy a kereszténység minden külső, világi szövvényből, amibe most látszólag reménytelenül bele van bonyolódva, egy elhatározó lépéssel szabadítsa ki magát, és teljes erővel lásson tulajdonképpeni feladatához: a lélek belső átalakításának munkájához. Nincs itt szükség semmiféle bölcselkedésre, ügyeskedésre, semmiféle politikára, mert egy a szükséges dolog: az újjászületés... Jézus azzal kezdte prédikálását: »Térjete meg« (Mt 4,17); és azzal végezte: »bízattok: én legyőztem a világot« (Jn 16,33). Ez az igazi kereszténység igazi munkaprogramja.”

Sajnos, Magyarországon nem tartunk ott, hogy az úgynevezett értelmiségi és egyházi elit egy ilyen vitára fel lenne készülve. Rettenetesen csökevényes és homályos, sztereotip ismeretekkel, a média is ebben a kérdésben. Mindez annak is köszönhető, hogy szinte senki nem ismeri fel a kérdés rendkívüli fontosságát, és nem tudja azt

elhelyezni a „mozgó világunkban”. Sokak számára kicsit afféle perifériális, „hobbijellegű” témának számít ez. Fazekas Csaba könyve azonban azt bizonyítja, hogy távolról sem a perifériáról van szó, hanem egy nagyon is húsbavágó kérdéstről. Ma, nem sokkal az úgynevezett Mohamed-karikatúrabotrány és a vallási radikalizmus felerősödésére utaló jelek után úgy gondolom, mi is sokkal közelebb érezhetjük a kérdéskört magunkhoz.

Még néhány személyes szóval hadd szóljak a könyvről. Különösen élvezetessé tette számomra olvasását, hogy Fazekas Csaba nagyon közérthetően, frappánsan ír, ugyanakkor a téma jelentőségéhez mérten komolyan, mégis egy sajátos fanyar humorral fűszerezve. És ami nagyon fontos, minden káros indulattól mentesen. Tárgyilagos és objektív képet kaphatunk arról, honnan indult Magyarországon ez a probléma, egészen a magyar polgárosodásra visszavezethetően, és hol tartunk ma. Ezekből az írásokból az derül ki, hogy Fazekas Csaba nem optimista. Én sem vagyok az, de ahhoz, hogy felmérhessük, mit tudunk tenni ennek az ügynek az érdekében, kellő ismeretekkel kell rendelkezniünk. Ezért javaslom a könyv elolvasását. Másrészt persze a terjesztését is, hiszen magyar nyelven nem sok hasonló könyvet tudnék ajánlani ezzel a témával kapcsolatban. Hiánypótló és az egészséges történelemszemléletet ebben a kérdésben helyes irányba alakítani képes kötettről van szó, amit szeretettel ajánlok mindenki figyelmébe.

(Elhangzott a Kazinczy könyvesboltban 2006. február 28-án rendezett könyvbemutatón.)

Egy könyvbemutató margójára

Fazekas Csaba Történelem és egyházpolitika című könyvét 2006. február 28-án, Miskolcon, a Kazinczy könyvesboltban mutatták be. A könyvet Buda Péter egyházpolitikai szakértő méltatta, akit ez az alkalom késztetett arra, hogy röviden vázolja azt a kontextust, amiben a most megjelent könyv fontossága rejtezik. Általánosságban a vallás és a politika mai kapcsolatáról kívánt egy képet elénk tárni, nem kendőzvéni, hogy ezzel elgondolkodtatni, sőt, meghökkeníteni igyekszik hallgatóit. Idézeteinek válogatása és értelmezése meglepi a hitét a mindennapi életben gyakorló egyszerű embert és egy kelet-magyarországi városban lelkipásztori munkáját évtizedeken át ellátó papot is, e sorok íróját. Úgy gondolom, megérdemli az ügy, hogy a fölvetett jelenségekre és értelmezésekre az alábbiakban röviden reagáljak.

Előadása bevezetésében Buda Péter különböző, főként angol–amerikai szerzőktől citál, akik szerint a vallás kezd a globális politika egyik legdöntőbb elemévé válni; a vallás fontos szerepet tölt be a nemzetközi kapcsolatokban; vallási gyökerű kultúrharc vette kezdetét Európa szívében; a katolicizmus nagyon mérges hangon támadja mindazt, amit liberális EU-nak tekint stb. Mindezekből kitűnik, hogy az idézett szerzők a vallást, az egyházat merőben politikai tényezőként kezelik. A lényeg nem az, hogy egy vallás mit tanít, milyen értékrendet vállal föl és hirdet, hanem az a különbség, amely a mai világ életfelfogása és mindkét fél végső célja között fennáll. Az egyház pusztán politikai szintre történő zsugorítása közben olyan, már-már megmosolyognivaló szóhasználat került napvilágra, amelynek értelmezése homlokegyenest ellenkező lehet az egyházon belül és kívül. Egy idézett olvasói levél a radikális muszlimokkal párhuzamba állítja a *radikális keresztényeket*, akik veszélyes összecsapásban állnak mindenki mással. Egy keresztény azonban, felfogásom szerint, minél inkább radikálisan éli meg a maga kereszténységét, annál inkább a krisztusi szeretet gyűlöletmentes, békítő, szolgáló, gyengéket felemelni akaró formáját igyekszik megélni és gyakorolni. Úgyis mondhatnám: a radikális keresztények a szentek. Nem hiszem, hogy a szentek veszélyesek lennének a világunkra.

Az idézetekkel alátámasztott helyzetkép szerint a világ ma éppolyan „*izzóan vallásos*”, mint bármikor volt. Tekintettel arra, hogy a szerző nem különíti el ettől a katolikus egyházat, sőt, a körünkben tapasztalható szekularizálódásra vonatkozó megállapításokat egyszerűen tévesnek nevezi, fölmerül a kérdés: mit ért ő, és mit értünk mi „*izzóan vallásos*” világon. Sem hazánkban, sem Nyugat-Európában nem tapasztalok ilyesmit. Ha mégis ilyet állít valaki, azzal különös szándéka lehet...

Ezek után Buda Péter áttér a könyv konkrét témáinak bemutatására, amelyben Fazekas Csaba a rendszerváltás óta eltelt másfél évtized egyházpolitikai tárgyú problémáinak szinte mindegyikét számba veszi. Ennek bevezetéseként utal a magyar polgárosodás évtizedeire, amelyben többnyire egyénileg vallásos politikusok egy szekuláris

államot kívántak kialakítani, amely az egyháztól független, pusztán világi alapokon szerveződő állam, illetve államigazgatás. Az előzetes elgondolás szerint ez nem vallás- és egyházellenes, hanem éppen ellenkezőleg, a lelkiismereti és vallásszabadság biztosításának az egyedüli eszköze. Buda Péter elmondja, hogy ez az elgondolás valójában még nem valósult meg, mert vagy klerikális, vagy antiklerikális erők megakadályozták.

Ami a jelen évtizedeinket illeti, Buda Péter szerint, attól függően, hogy mikor milyen kormány volt hatalmon, a katolikus és a református egyház továbbra sem tett le arról, hogy az egyházat, mint közéleti és politikai tényezőt állítsa fel. Kétségtelen, hogy az elmúlt években a kereszténység kétezer éves, a magyar kereszténység ezeréves évfordulóinak ünneplése során igen nehéz lett volna egy szót is szólni ezekről a világot és országot gyökereiben érintő és befolyásoló értékekről, és azok hordozóiról anélkül, hogy el ne ismertük volna, vagy el ne ismernénk, hogy az egyháznak szerepe van a közéletben, és tagjain keresztül feladatai vannak a mindennapi politika alakításában. Ezek a megszólalások azonban korántsem jelentik azt, hogy a nagy egyházak a közélet egyfajta „rekolonizációjára” törekednének.

Ezek után érkezünk el ahhoz a megállapításhoz, amely mintegy összefoglalása az egyház és az állam kapcsolatában végbement törekvéseknek. A probléma: „a világnézetileg semleges, szekuláris állam, illetve vallásilag legitimált politikai rend koncepciója közötti küzdelem gyakorlatilag az európai civilizáció története során az egyik legmeghatározóbb törésvonalnak bizonyult”. Itt megérkeztünk a mai magyar állami oktatási-nevelési és egyéb intézményekben is meghirdetett semlegességhez. Tetszetős lenne ez az elgondolás, ha nem derülne ki, hogy az ún. „semlegesség” adott esetben éppúgy ideológia, illetve egy ideológia támasza, mint maga az egyház, vagy különböző vallási csoportok tevékenysége.

Buda Péter megemlíti még, hogy az egyházon belül is vannak olyanok, akik kritikával illetik saját egyházaikat azért, mert a vallás közéleti szerepének elismerésére szólítják fel a modern társadalmat és meg akarják óvni őket a társadalmi, gazdasági és politikai kérdések csalafintaságaitól. Tény azonban, hogy a Hittani Kongregáció 2003. január 16-án kelt állásfoglalása „emlékeztetni szeretne a demokratikus társadalmakban szükséges néhány olyan elemre, amelyek megerősítik a katolikusok társadalmi és politikai elkötelezettségét”.

A könyvbemutató végén Buda Péter elmondja: nem optimista azzal kapcsolatban, hogy az egyház és az állam kapcsolata egészségesen tud alakulni a jövőben. Továbbra is számolni kell azzal, hogy az egyház befolyást kíván gyakorolni a közéletre, saját törvényei és értékrendje szerint szeretné berendezni az államot.

A könyvbemutató egészét újból elolvasva, az abban előhozott idézeteket és értelmezéseiket szemlélve különös érzés alakul ki bennem: egy, már régtől fogva szekularizálódó, és ma ugyanakkor egyre jobban globalizálódó világ egyre kevésbé tud mit kezdeni a vallás és az egyház jelenségével. Kevésbé érzi annak szükségét, hogy lelki, szellemi, kulturális támogatást kapjon az egyháztól; úgy gondolja, megél nélküle. Ami pedig a globalizációt illeti, a világ azt érezheti, hogy a valláshoz, egyházhoz képest ő

mindig lemaradásban van. Világuralmi tervek, illetve azok megvalósulásai többször is előfordultak már a történelem során, de a tényleges globalizációnak esélyei és eszközei csak most jelentkeznek. Ha pusztán politikai tényezőként fogjuk fel az egyházat, amely katolicitást, minden korra és az egész emberiségre kiterjedő „eszméket” hirdet és gyakorol tagjaiban, akkor jogosan gondolhatják egyesek, hogy vetélytársuk lehet a küzdelemben.

Az egész könyvbemutató során érzékelhető még két elem, amely a mai – szerintem egyre inkább Isten nélküli – világban egyre kivédhetetlenebb lesz az egyszerű életet élő ember számára: az egyik az igazság elferdítése, a valóság hamis bemutatása, a másik a ríogatás. Mindkettőnek táptalaja, hordozója a média. Ha valami most igazán globális, az a médiumok világa, a tömegtájékoztató. Ezzel kapcsolatban hadd tegyek itt néhány megjegyzést.

Igaz, hogy mindig voltak hazugok, csalók, akik tudatosan akarták elferdíteni a valóságot, ám ezek többé-kevésbé elszigetelt jelenségek maradtak, illetve a szellemi harcokban előbb-utóbb felülkerekedett a józan ész, és megszegyenyítette ezeket. Annak arányában, ahogyan a média egyre jobban tért hódít az emberek életében, befolyása alá vonva őket, elsatnyítva, elsorvasztva bennük az igazság keresése utáni vágyat, egyre erősebben és hatványozottabban tör elő (tudatosan!) a valóság torz formában való bemutatásának próbálkozása, amellyel mint szellemi fegyverrel, lassan, de biztosan ölü méregként a médiumok mögött álló erők tömegeket tudnak megsemmisíteni, hatalmuk alá gyűrni.

Ebben a módszerben az „előadó” teljesen függetlenítheti magát a valóságtól és az igazságtól. Ha emiatt támadás érné másfelől, ő a legteljesebb öntudattal mindent kivédhet az emberi gondolkodás és véleménynyilvánítás szabadságára hivatkozva. Ezen az alapon mindent megtámadhat, kipellengérezhet, mert semmilyen kontroll nincs, legkevésbé az igazság kontrollja. „Igazságának” alapja egyedül a média tömegében, széleskörűségében és sulykolásaiban van. Ellenvetést különben is legfeljebb egy másik médiumon keresztül lehetne tenni, de vagy nincs ilyen, vagy pedig ezerféle módszerrel lehet hatástalanítani. Az eredmény: bárkinek bármit lehet mondani, híresztelni, és a hagyományos fegyverek bevetése nélkül népeket, népcsoportokat befolyásolni, szellemileg irányítani.

A médiapiair – a világhálót is beleértve – a tetőpontjára hágott, az egyik legalattomosabb fegyver lehetőségét nyújtva a hatalmasoknak. Mint szaloncukorpapírba csomagolt bomba, gyakorlatilag kivédhetetlen az emberiség legnagyobb részének. Igaz, egyik-másik ember, illetve embercsoport immunrendszere fejlettebb, de pillanatnyilag úgy tűnik, csak idő kérdése, hogy ezek is megfertőződjenek. Ha az egyházat, a vallást nem egyházi és nem vallásos ember mutatja be nemhívóknak, abban szükségszerűen tévedések lesznek. Buda Péter is elismeri, hogy „rettenetesen csökevényes és homályos, sztereotip ismeretekkel rendelkezik a média is ebben a kérdésben”.

A másik gondom a könyvbemutatóval kapcsolatban az elővett idézetek hangvétele. A katolicizmus „nagyon mérges hangon” támadja az EU-t, a nagy egyházak a közélet egyfajta „rekolonizációjára” törekuszenek... A szerzők úgy fogalmazznak, mintha va-

lami veszedelemtől kellene megóvni a szabad világot. *Riogatás* történt már a kereszténység kezdetén is, hogy a keresztények titkos összejöveteleiken emberhúst esznek, és ember vérért isszák... A kétezzer év tapasztalatai azonban, mindent összevetve, kelőképpen igazolják a kereszténységnek az evilágra vonatkozó jobbítási szándékát és túlvilági célját.

A riogatás, előítélet-keltés a mai világ egyik jól bevált eszközének tűnik. Emberek vagyunk, gyarlók vagyunk – szoktuk mondani, s ez így is van. Tény, hogy minden emberről, s így emberek csoportjairól is lehet jót és rosszat is mondani. A riogatás különösen „eredményes”-nek tűnik, ha több médium is mögéje áll. Egy-egy megszólalásnál, írásnál annak többféle értelmezése, „olvasata” lehetséges. Ha egy egyházi vezető, aki százezrek, vagy milliók hitéért, vallásosságáért érez felelősséget, azt mondja, hogy mi is vagyunk, és a társadalom részét képezzük, s ebben a világban szeretnénk élni, ennek a világnak a javát keresve, nos, ez már magyarázható úgy, hogy a közéletben pozicionálja magát, s beleártja magát a politikába. Az egyház vezetőinek különösen is felelőssége, hogy az evangéliumot Krisztus szándéka szerint közvetítsék, s az egyház tagjainak esetleges gyarlóságaiért a világot megkövessék. A kétezredik évfordulóval kapcsolatban előző Szentatyánk számos alkalommal kért bocsánatot az egyház tagjainak bűneiért Istentől, a világtól. Példát mutatott arra, hogyan kellene alkalomról-alkalomra megtenni ugyanezt más népcsoportok vezetőinek. Elmondhatjuk, hogy II. János Pál pápasága, utazásai, beszédei, a mai emberrel való természetes kapcsolata, a különféle vallásokkal való párbeszéde a globalizáció szempontjából nézve igen hatékonyan növelték a katolikus egyház renoméját az – úgymond – egyházon kívüli világban is. Úgy tűnik, ezt az előrehaladást más részről szeretnék most többen visszafogni, fékezni.

A napokban ünnepeelt húsvét megvilágítja az egyház és a társadalom, az egyház és a politika kapcsolatát. Jézus életéből kitűnik, minden emberhez jött, politikai csoportosulásoktól függetlenül, elítéltetésénél azonban látjuk, hogy mennyire komoly szerepe volt abban a politikának. Hosszan lehetne elemezni Jézus és a politika kapcsolatát, amely azonban már egy külön tanulmányt igényelne. A fent elmondottakkal kapcsolatban befejezésül álljanak itt Jézus szavai. Főpapi imájában minden idők minden „apostoláért”, az ő egyházáért így imádkozik: „Szent Atyám,... nem azt kérem, hogy vedd el őket a világból, hanem hogy óvd meg őket a gonosztól. Hiszen nem e világból valók ők, amint én sem vagyok e világból... Amint te küldtél engem a világba, úgy küldöm én is a világba őket” (Jn 17,15–19).

Műfaji-formai kezdemények a pálos írásbeliségben

A pálos rend kialakulásának évszázadában a pécsi, a veszprémi és az egri egyházmegye remetái keresték közös életük szabályozásának a lehetőségét. A keresés egyik mozzanataként a XIII. század végén András egri püspöktől kaptak szabályokat. Kevéssel utóbb Gentilis bíboros, pápai követ engedélyezte számukra az augustinusi regula követését (vö. Kristó szerk. 1994: 524). A továbbiakban ez a regula szabott irányt a rendtagok életének, tevékenységének.

A szellemi művelődés szolgálatában elért eredményeiket érzékelteti írásbeliségük néhány irodalmi és irodalomtudományi mozzanata, különös tekintettel azokra, amelyek – kialakult, vagy kialakulóban levő hagyományok sorába illeszkedve – műfaji-formai vonatkozásban maguk is hagyományteremtő szerepet vállaltak.

Mielőtt azonban a jelzett mozzanatokra rátérnék, engedjék meg, hogy egy másik szerzetesrend méltán híressé vált képviselőjének, a Karthauzi Névtelennek a kódexéből idézzek egy viszonylag hosszabb részletet:

(...) Vala Diósgyőrben egy magabíró porkoláb, kinek Imre vala neve, vámosi vajda fia. Mikoron ugyanottan való kalastrombeli öseket nagy erősen háborgatná, szolgáljokat levervén és ennen magokat fenyegetvén, barmok fiait is levágtatván, látván az szegén konvent, hogy soha meg nem szénnék róla, esdének az Úristenhez és szent ösējökhöz könyörögvén, hogy segítenék meg őket. Íme, nem feledtetének el az ő könyörgésekben. Dicsőséges Szent Pál ösenk neki jelenék, az kegyetlenek, ágyában fekvén, nagy szép vén ember képében, fehér palástjában, és egy mankót tartván ő kezében, úgy mint szomorú színnel tekéntvén öreája, és monda: „Alussz-é, te kegyetlen? Ó, te gonosz napja fogyott, mire gyötröd, kínzod az én fiaimat? Higgyed, hogy bosszúállatlan el nem múlatod, de ezennel ennen kezemmel eleget vészök, és végnapodon örökké el kell vesznöd.” Azt megmondván, annyéra kasztigálá ötet, mignem megemészte, amit ett vala, és elenyészék előle. Az nyavalyás ember kedég felszököllék ágyából, és nagy üvöltést, kiáltást kezdé tenni úgy, hogy az egész udvar mind feltámadá. És nagy csodálattal megbeszélé önekik, mint járt volna, és megmutogatván önekik mind hátát, vállait, miképpen felszakadoztak vóna az vereségben (...) Annak utána nem sok idő elmúlván, az hadba vesze, kinek még az testét sem tudhaták, hova lett vóna el (Madas–Klaniczay 2001: 366).

A pálosok ismertségét, idézetségét tanúsító példázat a magabíró (azaz öntelt) diósgyőri porkoláb kasztigálásáról (azaz megveretéséről) és kárhozatra meneteléről nemcsak az elégtételszerzés egyfajta vágyképét festi, hanem a rend történelmileg igazolható megbecsülésére is utal. Ez az anyagiakban is kifejezésre jutó megbecsülés tette lehetővé a rend legtehetségesebb tagjai számára a latin és magyar nyelvű írásbeliség értéksiholó művelését.

A magyarországi latin és magyar nyelvű irodalom, valamint a magyarországi irodalomtudomány történetében egyként számottevő és nem egy vonatkozásban úttörő szerepet játszik Gyöngyösi Gergely néhai pálos rendfőnök *Vitae fratrum heremitarum ordinis fratrum Sancti Pauli primi heremitaie* című befejezetlen rendtörténeti munkája a XVI. század első évtizedeiből, amelynek anyaggyűjtését más rendtársak kezdték meg, s amelynek folytatására Gyöngyösi halála után megint csak más rendtársak vállalkoztak.

A rendtörténet másoktól származó folytatásából tudjuk, hogy Gyöngyösi Gergely, akit 1520-ban választottak generális előljárónak, a tudományok baccalaureusa volt. Erre a közlésre alapozva véli a kutatás azonosíthatónak Gyöngyösit azzal a Gregorius Benedicti de Gniges-szel, akit 1493-ban írtak be a krakkói egyetem anyakönyvébe (vö. Tarnai 1984: 198).

A *Vitae fratrum*... Gyöngyösitől származó része fejezetekre tagolható egységes műnek, egyidejűleg azonban többé-kevésbé egységes keretbe foglalt írások sorozatának is tekinthető. Irodalmi igényessége és irodalomtudományi vonatkozásai folytán külön említést érdemel eme írások közül a *Vitae fratrum*... előszava, Batori László pálos írástudó és Szombathelyi Tamás generális előljáró portréja – vagyis az a két részlet, amely személyhez forduló fogalmazásából következően valószínűleg „más összefüggésből került át a rendtörténetbe” (Tarnai 1984: 202) –, valamint a Csanádi Adalbertről rajzolt portré keretében a jeles pálos költő irodalomelméleti vonatkozású levele és két himnusza. A Batori- és a Csanádi-portré irodalomtörténeti utalásai további művek említését, adott esetben azok azonosítását is lehetővé teszik.

A Gyöngyösi-féle rendtörténet irodalomtörténeti adatainak egyik csoportja Batori Lászlót állítja elé, akiről az adatközlő tudatja, hogy a XV. század derekán „*az egész Bibliát és sok szentnek az életét megírta magyarul*” (Árva Vince fordítása; Gyöngyösi 1983: 139). Ezt a közlést egészíti ki, árnyalja, netalán pontosítja a rendtörténet egy régi másolatára hivatkozó, XVIII. századi feljegyzés Batori Lászlónak a Biblia szövegéhez írott magyar nyelvű magyarázatairól. Tény, hogy Batorinak a magyar nyelvű írásbeliség és általában a magyar nyelvű kultúra céljait szolgáló művei nem maradtak az utókorra. Magyar nyelvű Biblia-magyarázatából ránk maradt mégis – sajátos módon latin fordításban – az említett feljegyzést hitelesítő néhány mondat, éppen a *Vitae fratrum*... lapjain (vö. Nemeskürty szerk. 1990: 62). Ezeket a mondatokat tehát kétszeres fordításban, azaz magyarra „visszafordítva” idézhetem:

Kedveseim, készítsétek föl szíveteket a küzdelemre, és mindenben jövevénynek tekintétek magatokat a földön. Nézzétek csak az idő változékonyságát és a világ bizonytalanságát. Mert aki elad, olyan, mint aki menekül, és aki vesz, mintha attól félne, hogy tönkremegy. Aki kereskedik, mintha nem nyerne, aki épít, mintha nem szándékozna benne lakni, aki vet, mintha nem aratna, és így aki szőlőt metsz, mintha nem akarna szüretelni, akik házasodnak, mintha fiakat nem akarnának, és akik nem házasodnak, mintha özvegyek volnának (Árva Vince fordítása; Gyöngyösi 1983: 138).

A fenti ihletett sorok változó idők elbizonytalanító körülményei között vélhetően bármikor tükröt tartanak, tarthatnak bárki eszmélkedni, eligazodni kívánó elé.

A rendtörténet irodalomtörténeti adatainak másik csoportját a kis termetű Csanádi Adalbert testvéréről szóló fejezet tartalmazza. Ebből megtudjuk, hogy Csanádi Adalbert „igen ékesszóló előadó és prédikátor volt”, aki „Remete Szent Pál dicséretéről több beszédet gyűjtött össze”, s aki Remete Szent Pál életét „heroikus mértékben”, azaz hexameterekben is megírta. Gyöngyösi jellemzése szerint: „Ő volt (...) az akkor élt szónokok között a műveltebb, ékesebben beszélő és a kiválóbb” (Árva Vince fordítása; Gyöngyösi 1983: 203, 215).

A fejezet betétjeként Csanádi Adalbertnek János generális előljáró-helyetteshez intézett levele, a levél függelékeként pedig – amint már jeleztem – két latin nyelvű himnusz olvasható. A levél tudatja, hogy Csanádi a két himnuszt 1513-ban fogalmazta, s a levél mellékleteként történő elküldés céljából szövegüket 1515-ben csiszolta. Ugyancsak a levélből tudjuk meg, hogy Csanádi népnyelven, azaz magyarul megírta Krisztus szenvedéstörténetét is, mégpedig „a szillabusoknak azon száma szerint” (Árva Vince fordítása; Gyöngyösi 1983: 207), amely a *Philomena* címen említett ének jellemzője. Csanádi magyar nyelvű költeménye nem maradt ránk. Gyöngyösi egyébként „heroikus mértékben” írt, latin nyelvű alkotásáról is úgy tudta, hogy azt, a személyét és munkásságát ért támadások miatt, a pálos költő elkeseredésében a tűzre vetette. A mű megsemmisülését illetően a rendtörténeti fejezet szerzője, szerencsére, tévedett. Tudjuk ugyanis, hogy Csanádinak Remete Szent Pál átvitelének ünnepére hexameterben és egy másik klasszikus versformában írott zsolozsmáját a pálos breviáriumok megőrizték.

A rendtörténetbe mint egészbe illeszkedő, önállóan is számba vehető írások közül Gyöngyösi Gergely előszavát nem hagyhatom említés nélkül.

Az előszó indítása korai magyarországi oklevelek arengájához kapcsolódik. Első, eredetiben fennmaradt, hiteles oklevelünkéből, az 1055. évi *Tihanyi alapítólevél*ből idézek:

Minthogy némely halandók (...) könnyelműen a feledésnek adták át, amit láttak és hallottak, ezért a tudósok, bölcselők s atyáink (...) rájöttek, hogy amit az emberi nem fia helyesen elhatározottak, azt a mindig szorgalmas írnokok keze által betűk emlékezetére bízzák (...) (Holub József és Érszegi Géza fordítása; Györffy szerk. 1997: 106).

Idézhetem, természetesen, III. Béla 1181. évi ismert oklevelének a fentiekkel egybecsengő szavait is:

Minthogy az emberi természet gyarlósága következtében (...) az elmúlt dolgok emlékezetének helyére könnyen belopakodik a feledés, illő írásba foglalva megerősíteni azt, amiben a szerződő felek egymás közt megállapodtak (...) (Kumorovitz L. Bernát fordítása; Györffy szerk. 1997: 140).

A rendtörténetet bevezető sorok, azonos formula változatoként, mindkét előbbi idézettel összefüggésbe hozhatók:

Minthogy az idő mulandósága nem engedi meg, hogy emlékeink kincsestárát sokáig megőrizzük, mert mindnyájunkat elragad a halál, ezért régi szokás az eseményeket az írás tartóságára bízni, nehogy az elmúlt idők történetét nem ismerő kor bizonytalanul tévelyegjen (Árva Vince fordítása; Gyöngyösi 1983: 29).

A hagyományokra visszautaló mozzanatai mellett a Gyöngyösi-féle előszó több

eleme is új hagyományok megteremtésének/meggyökereztetésének az irányába hat. Ilyen például a rendtörténet forráskutatói megalapozásában, valamint a mű szerzőségének vállalásában megnyilatkozó öntudat.

A szerzői öntudat kifejezésénél is figyelemre méltóbb azonban az előszónak az a részlete, amelyben Gyöngyösi Gergely az írásművekkel kapcsolatos elvárásait fogalmazza meg:

(...) *Midőn a testvérek, de főleg a rendfőnökök életét írtam, némely felmerülő problémával késő éjszakába nyúlva lámpa fényénél foglalkoztam, hogy olvasóimat ne csak az elbeszélések változatosságával gyönyörködtessem, és Teremtőjüket szentjeiben csodáltassam, hanem ragyogó és dicső példájukkal az erények csúcsaira fölvezessem, és a tökéletesség állapotára ösztönözzem* (Árva Vince fordítása; Gyöngyösi 1983: 29).

Mindenképpen sokatmondó az a tény, hogy Gyöngyösi a művel kapcsolatos elvárások között kitüntetett helyen említi a *gyönyörködtetést*, s ennek megvalósításában a *változatosságnak* tulajdonít kiemelkedő szerepet. A változatosság pedig, művének tanúsága szerint, egyként lehet műfaji és formai, akár versformai is.

Az elméleti vonatkozású előszóval társítható Csanádi Adalbertnek a róla szóló fejezetbe iktatott levele is, amelyben – mint fentebb olvashattuk – a szerző a maga korában egyedülálló tudatossággal utal népnyelven írott passiójának versmértékére.

A levél után beiktatott két himnusz nemzetközi hagyományok folytatójaként vállalt kezdeményező szerepet a rímes versformák magyarországi meggyökereztetésében.

Aquinói Szent Tamás *Pange, lingua, gloriosi...* kezdetű ismert himnuszához kapcsolódik, annak kezdő szavait is megismétli Csanádinak a Gyümölcslő Boldogasszony ünnepére készült éneke:

Pange, lingua, virginalis / uteri praeconium, / quem ingressus Rex caelorum / formam sumpsit hominum, / et peperit sine viro / Virgo Mater filium (Madas szerk. 1992: 270).

Zengjed, nyelv, a szüzi méhnek / angyali dicséretét, / melybe szállva ég Királya / formát öltött, emberét, / és megszülte férfi nélkül / Szüzanyánk a gyermekét (Csonka Ferenc fordítása; Gyöngyösi 1983: 207).

Azonos formában készült Csanádinak az angyalokról szóló himnusza is:

In superna regione / caelorum militia / gaudet Dei visione, / et firma in gratia / laudat Deum, et aeterna / perfruitur gloria (Madas szerk. 1992: 271).

A mennyeknek országában / égieknek serege / örvend Isten látásának, / s kegyelmének részese, / s tart örökké dicsőségük: / az Isten dicsérete (Csonka Ferenc fordítása; Gyöngyösi 1983: 209).

A Gyöngyösitől elvesztek hitt latin nyelvű verses zsolozsma a valóban elveszett magyar nyelvű verses szenvedéstörténettel együtt egy sajátos, két nyelven szóló költői életmű körvonalait sejteti.

Mint fentebb jeleztem, a zsolozsma részint hexameterekben, részint pedig egy klaszikus strófaformában, nevezetesen szapphói strófákban készült.

Hexameterben szólalnak meg az antifónák, rezponzóriumok, verzusok, például az első vesperás antifónája:

Inclite confessor Christi, sanctissime Paule, / quo duce perfectis patuere silentia ruris, /

fac, pateant humili caelestia limina plebi, / quae tibi condignos depromit laudis honores (Madas szerk. 1992: 292).

Ó, te dicsőséges hitvalló, Pál, ki vezérlesz / minket a szent élet ragyogó szép tájain egyre, / kérd, hogy az égi kapuk megnyiljanak egykor a népnek, / mely tisztel téged, nevedet nagy dicsővel övezve (Csanád Béla fordítása; Madas–Klaniczay 2001: 343).

A verses zsolozsma két himnuszának szapphói strófaformája nem példa nélküli magyarországi viszonylatban sem, a zsolozsma ritmikáját azonban mindenképpen változatosabbá, kifejezőbbé teszi.

Íme, az első himnusz első szakasza latinul, majd első, harmadik és ötödik szakasza magyar fordításban:

Inclitos Pauli recolens honores / concinat laudes populus fidelis, / atque caelestes resonent canoro / carmine cives (Madas szerk. 1992: 293).

Buzgó énekünk szava Pált dalolja, / együtt zeng velünk a hívők csapatja / és dicsérik őt a nagy ég lakói/ tiszta dalokkal. // (...) Jézus Krisztusért odahagyta kincsét, / drága otthonát, szeretett hazáját, / Istenért akart egyedül csak élni / távoli tájon. // (...) Ő vezette a remeteket ősi / barlangok mélyén, hol az Úrnak éltek / egyszerű szívvel, hogy elérhessék az / égi hazát majd (Csanád Béla fordítása; Madas–Klaniczay 2001: 345, 347).

A második himnusznak latinul az ötödik, magyar fordításban pedig az ötödik-hatodik szakaszát idézem:

Inde post vitae varios labores / inter orandum moribunda membra / spiritus linquens meritis coruscans / astra petebat (Madas szerk. 1992: 297).

Dolgos életét amidőn bevégzé, / imádság közben a halandó testet / lelke elhagyván, sok erénnyel ékes / szent megy a mennybe. // Szembe jönnek már az egek lakói, / és a próféták kara elkíséri, / fényes angyalok viszik énekelve / mennyei várba (Csanád Béla fordítása; Madas–Klaniczay 2001: 357).

Magyarországi viszonylatban latin nyelven korábban Janus Pannonius írt szapphói strófákat egy Henrik nevű germán költőnek címezve (vö. Janus Pannonius 1987: 240–243). A XVI. században nagy számú „magyar szapphikus” is készült. Olyan versek, illetve énekek ezek, amelyeknek első három sorát az ötödik szótag után következetesen metszet tagolja. Baranyai Pálnak *Az tékozló fiúról* szóló, 1545-ben írt éneke már az időmérték érvényesítésének feltételezhető szándékáról tanúskodik (Varjas szerk. 1979: 509–520). Utolsó előtti strófájának utolsó előtti, ténylegesen időmértékes sora így hangzik:

Csak te ő hozzá vigyed az te lelked.

– u – – / u u – u – –

27. és 37. szakaszának záró sorai mintha az adoniszi metrumra való rátalálás örömet jeleznék. Erre vall az a tény, hogy a két sor csak a *mulatás* szó ragjában tér el egymástól:

Nagy mulatásnak. – Nagy mulatásban.

Hibátlan lejtésű szapphói strófákban több mint két évszázad múltán a *Békesség-óhajlás* pálos költője, a „magyar Horácnak” nevezett Virág Benedek szólalt meg:

Szállj le felséges palotád egéből, / Béke! mennyeknek koronás leánya! / Szállj le, s Európánk mezején jelenj meg / Már valahára! (Mezei szerk. 1983: 774–775).

A Csanádi levelében említett magyar nyelvű verssel kapcsolatban a kutatás arra a feltevéésre jutott, hogy tematikai és ritmikai mintája Szent Anzelm *Egy jámbor lélek verse Krisztus Urunk életútjáról* című alkotása (vö. Gyöngyösi 1983: 309–328), amely Hadnagy Bálint pálos szerző Remete Szent Pál csodáiról összeállított könyvében olvasható. Szent Anzelm verse vágánssorokban készült. Valószínűleg vágánssorokban írta magyar nyelvű versét Csanádi Adalbert is. Sorai így hát egybecsenghetnek a Tétémi Pál nagyvázsonyi vikárius keze vonását is viselő Peer-kódex egyik szövegének soraival, amelyek verses formában szólaltattak meg egy tévesen Beda Venerabilisnak tulajdonított prózai imádságot:

Áldott Krisztus keresztjén hét igét megmonda, / Bínes népnek példáját kiáltani hagyja. / Krisztus testamentomba ez földön marada, / Írást róla mint íra bódog doktor, Béda (Kacs Kovics–Reményi–Oszkó szerk. 2000: 194–195).

A rendtörténet Bátoriról szóló fejezetéből és Csanádi Adalbertnek a rendtörténetbe foglalt leveléből egyaránt arra következtethetünk, hogy a pálos rendben a középkori írásbeliségnek számottevő műhelyei működtek. Ezek a műhelyek nem tekinthetők egy-személyesnek még akkor sem, ha ténylegesen egy-egy kiemelkedő személyiség körül szerveződtek. Magát Gyöngyösi Gergelyt is egy ilyen műhely élén álló személyiségnek tetelezhetjük, hiszen írásművei a rendi igényektől függetlenül nem jöhettek volna létre.

Hadd említsem itt külön nyomatékkal Gyöngyösi Gergely 1515-ben készült *Directorium*át, amelynek tizenegyedik, retorikai fejezete szónokoknak szóló utasításokat tartalmaz (vö. Tarnai–Csetri szerk. 1981: 27–29). A szerző művében a többi közt arra inti társait, hogy amikor szólnak, mindig figyeljenek a körülményekre, arra, hogy mit, miért, kinek, hol, mikor és hogyan mondanak.

A rendtörténethez visszakanyarodva, annak egyik fejezetét – az anakronizmus kockázatát is vállalva – a lélektani realizmus korai előzményeként említhetem. Szombathelyi Tamás generális előjáró betegségéről és haláláról szól ez a rész. Leírja a betegség testi és lelki tüneteit, a beteg kínok közötti magatartását, szenvedések okozta nyűgösségét, azt, ahogyan fájdalomtól gyötörve alaposan megnehezíti az őt odaadóan ápoló rendtársak dolgát. A Szombathelyi Tamásról szóló fejezet párbeszédekkel élenkített részletét idézem:

(...) Mégis mindannyiszor, ahányszor súlyosabb fájdalom érte, elfeledkezve önmagáról, néha kétségbeesett szavakban tört ki (...) Amikor ezeket a kísértéseket láttam, Salamont idéztem. „Mert megfenyíti az Úr, akit szeret, s megostoroz mindenkit, akit fiává fogad.” Akkor ő így szólt:

– Az én ostorozásom most kezdődött, és sohasem ér véget.

Amikor másnap is gyöttrődött, panaszkodott, hogy Isten nem őt hallgatja meg, pedig mindig kérte, hogy senkinek se legyen terhére. Akkor azt mondtam neki:

– Rendfőnökséged alatt te sem hallgattad meg a testvérek minden kérését. – Hozzáfüztem az Úr mondását: – Ha valamit kértek az Atyától az én nevemben, megadja néktek.

Azt felelte:

– Ezek csak szavak, és semmi hatásuk nincs. – Harmadszor így beszélt: – Senki sincs nyomorultabb a világon nálánál. Ámde én akkor így szóltam:

– Fehéregyházáról jövet országúton láttam egy szegényt, mezítelenül és betegen a földön fekvve, és körös-körül hóval volt borítva. Mellette senki sem állt, és senki sem takarta be, szavait senki sem hallgatta meg, mégsem tört össze, és nem beszélt türelmetlenül (...)

Ezeket hallva nagy zokogva kérte, hogy gyóntassam meg, majd oldozzam föl. Ettől kezdve gyakran mondogatta, hogy a káromló szavakat nem akarattal mondta, hanem az ördög kísértésére és a kifárasztott testnek a nagy fájdalomából. Akkor a teremtő és megváltó kegyes Jézus (...) a különféle szorongatásokban (...) kipróbált atyát ennek a testnek a börtönéből kiszabadítani kegyes volt, és mint hisszük, örvendező angyalokkal a mennyországba vitette (Árva Vince fordítása; Gyöngyösi 1983: 179–180).

Pálos műhelyben, a nagyvászonyi kolostorban készült, a kolostoralapító felesége, illetve özvegye, Kinizsiné Magyar Benigna használatára, a Festetics- és a Czech-kódex. A Festetics-kódex szövegei közt kiemelkedő helyet foglal el Petrarca hét bünbánati zsoltárának költői fordulatokkal teljes, prózai magyarítása a XV. század végéről. Az első bünbánati zsoltár elejéről idézek:

Jaj nékem, mert haragossá ellenem töttem én Megváltómat, és ő tervényét keménységgel elmúlattam! Igaz utat akaratom szerént elhattam, és az járatlan utakon messze és szélesen forgottam. Minden darabosokat és belhatatlanokat általjártam, és mindenütt muka és nyavalya (...) Mast azért mit tegyek? Ennyi veszedelmekben hová forduljak? Én ifjúságomnak reménségi mind elestenek, és löttem tengerbe veszítőhöz hasonlatos, ki jószága elvesztése után mezejtelen kiúsz (...) Hittem, hogy ifjúságnak ékes tévelgeni, és utat kevettem, valahová engemet viselt hertelenség (...) Mast az gonosz szokás az ő ünét megkéri és erővel elvonszja. Hejában ellene akarot. Hová fussak, nincsen utam! És én megketeztettem, és én megmenekedésem igen távol. Meghaljak én bínembe, ha nékem segejtség nem jevend onnag felyöl. Nem érdemlettem, én vallom, de Te, Uram, irgalmazj, és terits ki kezedet elveszőnek. És megemlékezvén te ígéretdről, szabadíts meg engemet pokolnak torkiból (...) (N. Abaffy szerk. 1996: 365–367, 370–371).

Gyémántként ragyognak az 1513-ban készült Czech-kódexben a brabanti Arnulphus de Lovanio *Salve mundi salutare...* kezdetű éneke nyomán magyarított, tévesen Szent Bernátnak tulajdonított sorok (vö. Horváth éd. 1992: 620–621).

A szakirodalom megállapítása szerint a magyar szöveg, képeinek élénksége és a benne érvényesülő gondolatritmus folytán, költőiségben meghaladja mintáját (vö. N. Abaffy szerk. 1990: VII). Méltán tekinthetjük tehát eredeti magyar versnek, amelynek több részlete a kor közköltészetével és a népköltéssel való termékeny kölcsönhatásban született.

Virágénekként idézhető a következő négy sora:

Nyíljék szíved mint szép rózsza, / ki illatját távul adja, / én lelkömmel eggyé légyön, / hogy én szívem megszépüljön (N. Abaffy szerk. 1990: 51).

A részlet virághasonlata és ismétlései mellett alliterációira érdemes figyelniük.

Az alábbi részletben is több alliterációt, valamint négy szótagra terjedő alliterációs rímeket találunk:

Ím, jelönik te szerelmed, / mert mezételen te szent mellyed, / ki dicső és idvözlendő, / nagy féjlelmel illetendő, / ki szentháromságnak széki, / nagy szerelmnek jelös helye, / erőt-

lennek erőssége, / félelmesnek békössége, / fáradtaknak jó szállása, / szegényeknek nagy bév háza (N. Abaffy szerk. 1990: 49).

A részletet záró, erőtlenekeket, megfáradtakat, szegényeket biztató sorok olyan bensőséges hangulatot árasztanak, mintha csak az ismert, *Erdő mellett estvéledtem...* kezdetű bujdosóénekekben felcsendülő fohász meghallgattatásáról tanúskodnának:

Én Istenem, adjál szállást, / Mert meguntam a járkálást (...) (Király és mások szerk. 1979: 95).

A Czech-kódexbeli vers fent idézett részletében nem „hibátlan” sem a felező nyolcasok, sem pedig a rímek rendje. Amit azonban hibának vélhetnénk, az könnyűszerrel kijavítható lett volna. A körülmény, hogy javításukra nem került sor, nem feltétlenül szövegromlásra, hanem a kor másfajta versigényére vall. Arra tehát, hogy a szigorúan kötött ütemhangsúlyos versforma a XVI. század elején még csak kialakulóban volt.

Nemcsak alliterációkkal, félsorrímekkel és szuggesztív felsorolással, hanem hibátlanul sorjázó felező nyolcasokkal éri el hatását a következő versrészlet, amelyben az *Énekek énekéhez* hasonlóan a szerelmi és az istenes költészet jellemzői elválaszthatatlanul összefonódnak:

Én szeretöm, hozzám hajolj, / megvizgasztalj, és nekem szólj, / kérlek, neköm az szót monddjad, / hogy bínömet megbocsáttad. / Keményödött szegény johom, / lám, nem tudok hálát adnom, / hogy imádjam teremtömet, / hogy szeressem szeretömet, / hogy fizessem szolgálatját, / hogy háláljam szent halálát (N. Abaffy szerk. 1990: 61–62).

Az idézett sorokban megnyilvánuló, bibliai ihletésű összefonódás – és ez a tény a pálos írásbeliség s általában a kódexirodalom műfaji-formai kezdeményeinek szerepéről, hatásának továbbgyűrűzéséről is sokat mond – több mint négyszáz év elteltével Dsida Jenő költészetében, közelebbről az *Angyalok citeráján* című kötetében vált ismét fontos szövegszervező erővé (vö. Kabán 2004).

Felhasznált irodalom

- Gyöngyösi Gergely 1983. *Arcok a magyar középkorból*. Szerk. V. Kovács Sándor. Árva Vince (próza) és Csonka Ferenc (vers) fordítása. (Csanádi Adalbert verses zsolozsmáját Csanád Béla fordította.) Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest. (Magyar ritkaságok)
- Györffy György (szerk.) 1997. *Árpád-kori oklevelek. 1001–1196*. Balassi Kiadó, Budapest.
- Horváth, Iván (éd.) 1992. *Répertoire de la poésie hongroise ancienne*. T. 2. Éditions du Nouvel Objet, Paris. (Ad corpus poeticarum)
- Janus Pannonius 1987. *Opera omnia – Összes munkái*. Szerk. V. Kovács Sándor. Tankönyvkiadó, Budapest.
- Kabán Annamária 2004. Világ legszebb virága. Egy versszöveg intertextuális beágyazódása. *Keresztény Szó*, XV. 10. 13–14.
- Kacsovics-Reményi Andrea–Oszkó Beatrix (szerk.) 2000. *Peer-kódex*. A nyelvemlék hasonmása és betűhű átirata bevezetéssel és jegyzetekkel. Argumentum Kiadó – Magyar Nyelvtudományi Társaság, Budapest. (Régi magyar kódexek, 25.)
- Király István és mások (szerk.) 1979. *Hét évszázad magyar versei*. 1. köt. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest.

- Kristó Gyula (szerk.) 1994. *Korai magyar történeti lexikon (9–14. század)*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Madas Edit (szerk.) 1992. *Szöveggyűjtemény a régi magyar irodalom történetéhez. Középkor (1000–1530)*. Tankönyvkiadó, Budapest.
- Madas Edit–Klaniczay Gábor (szerk.) 2001. *Legendák és csodák (13–16. század). Szentek a magyar középkorból. II.* Osiris Kiadó, Budapest. (Millenniumi történelem. Források)
- Mezei Márta (szerk.) 1983. *Magyar költők. 18. század*. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest. (Magyar remekírók)
- N. Abaffy Csilla (szerk.) 1990. *Czech-kódex. 1513. A nyelvemlék hasonmása és betűhű átírata bevezetéssel és jegyzetekkel*. Magyar Nyelvtudományi Társaság, Budapest. (Régi magyar kódexek, 4.)
1996. *Festetics-kódex. 1494 előtt. A nyelvemlék hasonmása és betűhű átírata bevezetéssel és jegyzetekkel*. Argumentum Kiadó – Nyelvtudományi Társaság, Budapest. (Régi magyar kódexek, 20.)
- Nemeskürty István (szerk.) 1990. *Magyar Biblia-fordítások. Hunyadi János korától Pázmány Péter századáig*. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest.
- Sarbak Gábor 2003. *Miracula sancti Pauli primi heremite. Hadnagy Bálint pálos rendi kézikönyve, 1511*. Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen. (ΑΓΑΘΑ, 13.)
- Tarnai Andor 1984. „A magyar nyelvet írni kezdik”. *Irodalmi gondolkodás a középkori Magyarországon*. Akadémiai Kiadó, Budapest. (Irodalomtudomány és kritika)
- Tarnai Andor–Csetri Lajos (szerk.) 1981. *Rendszerek. A kezdetektől a romantikáig*. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest. (A magyar kritika évszázadai, 1.)
- Varjas Béla (szerk.) 1979. *Balassi Bálint és a 16. század költői*. 1. köt. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest. (Magyar remekírók)

(A miskolci pálos konferencián 2004 novemberében elhangzott előadás szerkesztett változata. Megjelent a Magyar Könyvszemle 2005. évi 4. számában.)

MINDENNAPI KENYERÜNK

Valamennyi keresztény/keresztényen felekezet tagjainak legfontosabb imádságából vetjük ezt az idézetet, ezt a rovatcímet, amely minden számunkban olvasható lesz. S bár az imádság szövegében mindennapi betevő falatunkat, tágabb értelemben anyagi szükségleteink folyamatos biztosítását említjük, mindannyian érezzük, hogy többről van szó, lelki táplálékunkért is itt fohászkodunk. Ebben erősíti meg a keresztények közösségét Jézus mondata, mellyel az Újszövetség szerint az őt kísértő sátánnak válaszol:

„Meg van írva: Nem csak kenyérral él az ember, hanem minden igével, amely Isten szájából származik” (Mt 4,4).

Ebben a rovatban miskolci, keresztény kötődésű emberek ismertetik gondolataikat egy-egy általuk választott bibliai igehellyel kapcsolatban. A megkérdezett személyek között reménység szerint világi és egyházi hivatásúak egyaránt lesznek majd. De egyiküktől sem a választott bibliai idézetek teológiai magyarázatát várjuk, hanem az igehelyek életükre, személyiségükre gyakorolt hatásáról faggatjuk. A sorozat harmadik írását Gulybán Tiborné hitoktató, a Búza téri görög katolikus parochus felesége készítette.

GULYBÁN TIBORNÉ

„Ki hengeríti el a követ...?”

„Szombat elmúltával Mária Magdolna, Mária, József anyja és Szalóme illatszereket vásároltak és elmentek, hogy bebalzsamozzák Jézus testét.

Kora reggel értek a sírhoz, amikor a nap éppen fölkelte. A hét első napja volt. Így tanakodtak egymás közt: „Ki hengeríti el nekünk a követ a sír bejáratától?” De amikor odanéztek, látták, hogy a követ már elhengerítették, pedig igen nagy volt. Erre bementek a sírboltba és észrevették, hogy ott jobbfelől egy fehér ruhába öltözött ifjú ül. Nagyon megijedtek. De az bátorította őket: „Ne féljete! A názáreti Jézust keressitek, akit keresztre feszítettek? Föltámadt, nincs itt. Nézzétek, itt a hely, ahová temették. Most pedig siessetek, vigyék hírül tanítványainak és Péternek: előtettek meg Galileába – ott majd viszontlátjátok, amint megmondta nektek” (Mk 16,2–7).

Egy szép tavaszi vasárnap volt, amikor egy édesanya megszülte első lányát két héttel húsvét után. Ezen a napon a kenethozó asszonyokat ünnepelték, így a kislány életében meghatározó lett ez a nap. Na persze, nem tudatosult ez benne azonnal, hanem csak szép lassan. Minden évben hallotta a kenethozók és saját születése történetét. Ezek az asszonyok lassan példaképei és bátorítói lettek a kislánynak, aki én voltam.

Mi tetszett a magatartásukban? Két dolog:

- a) kora hajnalban illatszerekkel elindultak a sír felé,
- b) bátorítást, feladatot kaptak, és meg is tették.

Kora hajnalban. Régi magyar közmondás: Ki korán kel, aranyat lel! Vagyis legyek fürge és szorgalmas. Ez mindig tetszett és igyekeztem megvalósítani. Szoktam mondani, hogy ami munkát a napra eltervezünk, azt délig kell megcsinálni, mert a délután már nagyon rövid. Fontos, hogy tudjam, mi a célom, és jó irányba induljak el. A kenethozók is tudták a célt, hiszen látták, hová tették Jézust. Tehát feléje kell haladnom nekem is, bármilyen akadály van előttem. „Valaki” majd azt elhárítja.

Sokszor találkoztam, mint papfeleség „kenethozó asszonyokkal”. Férfiak nélkül is tették a dolgukat. Gyermekeket neveltek, dolgoztak, földet műveltek nehéz időkben, például háború idején, özvegységben, vagy elhagyottan, netalán italozó férj mellett.

Az Úr megsegítette őket, tudták, hogy az a fontos, hogy feléje haladjanak és tegyék, ami rajtuk múlik. A követ majd Isten elhengeríti.

Saját életemből is több példát említhetnék, de csak egyet emelek ki. Két éve laktunk Miskolcon, amikor pár nappal karácsony előtt összetörve találtuk a betlehemi jelenetet ábrázoló üvegfestményt. A fiatal káplán atyák és a sekrestyés házaspár is hozzám jöttek a hírrel. Férfiem lelkigyakorlat miatt távol volt és így nem tudott intézkedni. Istenem segíts! Hogyan lehet utolsó pillanatban templomi betlehemet beszerezni? Mit is tettek a kenethozók? A reménytelenség ellenére elindultak a cél felé. Tehát nekem is ezt kell tennem. Imádkozni és elindulni! Négy nap múlva karácsony. Ki hengeríti el a követ? Bejártam a várost. Áruházak, kegytárgybolt – ugyan kérem, ebben az utolsó pillanatban? Templomba való? Sokkal hamarabb kellett volna intézni.

Az egyik kegytárgyboltból a segítőkész vezető Budapestre telefonált és a nagykereskedőnél még éppen volt egy gyönyörű olasz templomi betlehem. „Véletlenül” éppen a kegytárgybolt vezetőjének férje Budapesten volt és még aznap el is hozta a Búza térre. Nagy örömet szerzett a közösségünknek. Újra megbizonyosodtam, hogy érdemes elindulni és megtenni azt, ami rajtam múlik. A kő pedig el lesz hengerítve.

Ne féljete! Már hogyanne félnénk, hiszen eltemették a mi Urunkat! Lezárták a sírt és vele Jézus ügyét is. El van temetve, ne beszéljünk róla.

Nagyon sok okunk van a mai világban is félni, de azzal nem oldunk meg szinte semmit. A bátorítás – remény! A fehérruhás angyal ma is üzeni: vigyétek hírlül, hogy föltámadt Krisztus!

Hitoktatóként dolgozom. Feladatomnak, hivatásomnak tekintem munkámat. Nagy örömmel tanítok Jézusról, csodáiról és feltámadásáról. Azonban Jézus ellensége, a sátán ma is eltemetné őt, és vele az egész kereszténységet.

Ilyenkor kell „illatos fűszerekkel”, vagyis nagy-nagy szeretettel, türelemmel, bölcseséggel beszélni arról, hogy a mennyország valóság. Arról, hogy nincs jobb út és nagyobb ígéret, mint az örök élet. Teszem a dolgom, az Úr majd gondoskodik és elhengeríti a követ, amikor és ahogyan jónak látja.

Az asszonyok hírlül vitték a feltámadást. A legenda szerint Jézus ellenségei leöntötték őket hideg vízzel, hogy hallgassanak, ők ennek ellenére boldogan indultak a városba az örömhírlrel.

Vigyük hírlül mi is, elsősorban családunkba és környezetünknek, hogy feltámadt Krisztus! Valóban feltámadt!

A Szeretethimnusz fordításairól

Amikor a szeretetről akarunk beszélni, természetes, hogy Pál apostol szavait vesszük elő, hiszen olyan szépen ír a szeretet jellemző tulajdonságairól a korinthusiaknak írt első levelének 13. fejezetében, hogy azt Szeretethimnusznak nevezzük. Ezt a himnikus szépségű leírást sokan sokféleképpen fordították magyarra, van, aki igazi költeményként, verssorokba rendezve. A fordítónak *szabad* ízlése szerinti és korának szóhasználatához igazodó szót keresnie az eredetinek a tükrözésére, viszont *nem szabad* egy szót egyszerre több szinonimával fordítania. Ez a fordítói szabadság és megkötöttség okozza, hogy a Szeretethimnuszban más és más szavakat találunk a régi és a legújabb, a katolikus és a protestáns Bibliában.

De a Szeretethimnusz közepén (4–7. vers), ott, ahol 15 rövid mondatban a szeretet konkrét jellemző vonásainak és cselekedeteinek a leírása szerepel, a 4., 5., 6. és 7. mondatban nem másik szinonimát, hanem más jelentésű, más tartalmú szót találunk a különböző fordításokban. Pedig nem mindegy, hogy mit gondol Pál apostol a szeretetről, s jól értjük-e. Nem mindegy, hogy milyen kritériumok alapján ítéljük meg mások szeretetét, és főleg saját szeretetünk milyenségét.

A 4. mondat, a szeretet 4. jellemzője a Káldi-féle 1928-as fordításban: „a szeretet nem cselekszik rosszat”, ezzel szemben a Magyar Bibliatanács Református Zsinati Irodájának 1980-as fordításában: „nem kérkedik”. Ugyanígy látjuk a katolikus egyház 1994-ben kiadott katekizmusában, amely nyilván a leghitelesebb és legmodernebb bibliafordításokra támaszkodik. Ez a „kérkedik” – hétköznapi szóhasználatunkban: „dicsekszik” – egészen más, mint a rossz cselekedet! Mi lehetett az eredetiben, mit fordíthattak ennyire másként? Igen ám, de mit tekintünk eredetinek? A latint vagy a görögöt? Ez folyton felmerülő dilemma a Bibliával kapcsolatban, főleg akkor, ha a két szöveg eltér egymástól. Jelen esetben a latinban ezt találjuk: „non agit perperam”, azaz: „nem cselekszik helytelenül, fonákul”. A görögben ez áll: „ου περιπερευεται”, azaz: „nem dicsekszik”. Ha ez a két dolog ugyanazt jelenti, akkor csak az lehet az érteleme: „nem kelt önmagával kapcsolatban olyan látszatot, ami nem igaz”.

Az 5. mondat a szeretet jellemzésére a Káldi-féle fordításban: „a szeretet nem fuvalkodik fel”. Ugyanígy van a Bibliatanács fordításában is, a katolikus katekizmus „nem is kevély” mondattá korszerűsíti, holott a „kevély” szót a mai fiatalok nem használják, alig értik, inkább „göggöst” mondanak helyette. A „felfuvalkodik” is régies, már csak Phaedruss „felfuvalkodott béka” meséje tartja életben, amely béka egyébként ugyanazzal az igével „fuvalkodik föl”, amelyet a latin Bibliában látunk az adott helyen: „inflatur”. A görög szöveg szerint „ου φυσιουται”, ami ugyanezt a képet idézi fel. Ez a fogalom a mai nyelvhasználatunkban leginkább „öntelt” megfogalmazásban fordul elő.

Hogyan értelmezik ezt a két mondatot mai magyarózói? Barsi Balázs 1998-ban megjelent *Örökké megmarad* című Szeretethimnusz-magyarázata ezt a két mondatot részben a régi, részben az új fordításból idézi, és összevonva magyarázza. Úgy állítja szembe a két fogalmat, hogy a kérkedő *hiú*, aki elvárja, hogy folyton dicsérik, a felfuvalkodó *gőgös*, aki annyira el van telve magával, hogy nem is érdekli, mi a véleménye másoknak őrá. Az a következtetés azonban, hogy a szeretet legyen diszkrét és önmagáról megelégedező, bár kétségekívül fontos elvárás, nem a megnevezett két negatívum pozitív párja.

Gabriel Calvo 2002-ben megjelent *Kéz a kézben* című, párkeresőknek írott könyvében úgy foglalja össze a szeretet e két jellemzőjének sajátosságát, hogy a szeretet nem akar mindenáron tetszeni. Ez is igaz, de úgy tűnik, a mai fiataloknak elég Szent Pál alap gondolatát a lehető legegyszerűbb szavakkal hangsúlyozni: a szeretetkapcsolatot a hiúság és az önteltség nagyon tönkretetheti, ezeknek az ellentétére kell törekedni.

A szeretet 6. jellemzője a Káldi-féle fordításban: „nem nagyravágyó”, a református zsinat Bibliájában: „nem viselkedik bántóan”, a katolikus katekizmusban: „nem tapintatlan”. A latin Bibliában: „non est ambitiosa”, vagyis nem ambiciózus. Baj az, ha törekvő, becsvágyó az ember?! Nyilván nem a mai értelmét kell vennünk ennek a latin eredetű szónak, hiszen itt, ha Szent Pál tagadja, biztosan nem jó dolog. „Nagyravágyó”? Ez negatív tulajdonság, de a szeretetkapcsolat szempontjából nem döntő fontosságú. Mit mond a görög? „ουκ ασχημονει, vagyis „nem viselkedik illetlenül”, ami itt nyilván nem szemérmetlen viselkedést, vagy társadalmi illemszabályok átlépését jelenti, hanem a szeretetkapcsolat valamelyik akadályát. Barsi Balázs a „tapintatlan” fordítást fogadja el, és úgy magyarázza, hogy a szeretet tiszteli a másik személyt, és ennek megfelelően viselkedik vele. Gabriel Calvo könyve ezt az elvárást nem említi a fiataloknak megszívlelendő tanácsai között, pedig mennyire megterheli a szeretetkapcsolatot, ha a másik személy ránk akaszkodik, tolakodóan kíváncsi, aztán kipletykálja a titkainkat, hízeleg és kritizál, nem tiszteli a személyiségünket – egy szóval: tapintatlan. Ma ez a legjobb szó arra, amit Szent Pál mond itt nekünk.

A 7. mondat a szeretetről Káldi fordításában így hangzik: „nem keresi a magáét” ...mintha elveszett volna..., a református fordításban: „nem keresi a maga hasznát” ...mintha anyagiakról lenne szó..., a katolikus katekizmus a „nem keresi a maga *javát*” fordítást tartja a legkorszerűbbnek. Nem volt szerencsés egy mondatra tenni azt, ami a latinban így hangzik: „non quaerit, quae sua sunt”, vagyis: „nem *azt* keresi, hogy mi jár neki”, tehát nem akar többet, mint ami megilleti, sőt, még azt sem várja el, ami jogosan megilleti, ami az övé, vagy az övé lehetne. A görög tömörebben, de hasonlóképp fogalmaz: „ου ζητει τα εαυτης, „nem keresi önmaga dolgait”. Barsi Balázs a régebbi („a magáét”) fordítást veszi elő, és azt magyarázza kétféle összetevőjével: a szeretet nem keresi a maga igazát, a maga jogát. Gabriel Calvo egy harmadik összetevőt is megemlít: „a szeretet nem ragaszkodik a maga igazához”. Hozzátehetünk még egy negyediket is: nem ragaszkodik igaznak vélt véleményéhez sem, nem harcolja ki, hogy mindenáron az ő véleménye győzzön.

Végül is úgy tűnik, hogy a Szeretethimnusznak ebben a négy mondatában az a közös, hogy mindegyik az önzésről szól. A hiú a maga jóságát akarja elismertetni, az öntelt teljesen önmagával van elfoglalva, a tapintatlan látszólag a másikra figyel, de igazából magát tolja előtérbe, az önérvényesítőnek is a maga jogos vagy vélt jussa a legfontosabb.

Ennek a négy nehéz és súlyos mondatnak a mondanivalóját valahogy így lehetne megfogalmazni a mai fiatalok nyelvén: Aki szeretetkapcsolatban akar élni, szeretetet szeretne kapni, adni, az ne legyen önző, mert ez nagyon megterheli, sőt, ellehetetleníti a szeretetkapcsolatot. Aki a maga szeretetét akarja felmérni, vagy másnak a szeretetéről akar véleményt formálni, használja mércének a Szent Pál-i gondolatokat! Aki folyton a maga (esetleg nem is létező) jóságáról beszél, és elvárja, hogy dicsérjék, aki olyan öntelt, hogy nem is érdekli, mit gondol róla más, aki tapintatlan, aki nem bírja elviselni, hogy ne az ő véleménye, akarata, érdeke győzzön, abban nincs meg az igazi szeretet. Ezeknek a tulajdonságoknak a teljes ellentétére kell törekednünk.

(Elhangzott a Magyar Katolikus Rádióban, 2005-ben.)

Unokaszótár (6.)

Első számunkban megírtam, honnan támadt az Unokaszótár ötlete, és azt is, hogy miről szól. Olyan szavak gyűjteménye, amelyek unokáinknak, a ma élő gyermekeknek már alig, vagy egyáltalán nem érthető (például varga, haris, pór, csángó, mokány, palánk, gersli, fővény, törek) és olyanoké is, amit ugyan mindenki ismer, de nem biztos, hogy ugyanazt értjük alatta (hűség, igazság, felelősség, kötelesség, bátorság, demokrácia).

Megírtam azt is, hogy száznál több levelet küldtem közismert és számomra kedves embereknek, mindüket arra kértem, küldjenek egy szót, illetve szómagyarázatot az Unokaszótár számára. Sokan eleget is tettek kérésemnek, s most az ő szómagyarázataikat adom közre folytatásokban. E számunkban újabb kiváló emberek szövegeit olvashatják.

Most is kérem a kedves Olvasót, bővítsük együtt az Unokaszótárt! Az eddigiek mintájára küldjön Ön is szerkesztőségünk címére egy szómagyarázatot. (G. L.)

CZIGÁNY GYÖRGY

Viola

Harmadik gyermekünkre várva, annak idején arról tűnődtünk a feleségemmel, ha lány lesz, ne nevezzük-e Violának? Egy latin szó ez, magyarul ibolya ugyan; név is, leányé: emlékezetesen szép elbeszélő költemény címében is szereplő: Miért borultak le az angyalok Viola előtt? Dsida Jenő finoman érzeki, természet- és állatszeretettel teli szerelmes ciklusa ez. Falusi legények gyakran szólítják kedvesüket „violámnak” – bár Sárosi Bálint közlése szerint a „lány-viola” becézésnek van némi elmarasztaló mellékíze is... viszont szerepel karácsonyi, templomi énekben: Szép violácska...

Lánynév, virágnév és persze régi hangszerek neve. Seregnyi szép hangszer gyűjtőneve volt ez a reneszánsz idején. A violának finom hangja, kellemes rezonanciája volt, kisebb termekben gyönyörűen szólt. Viola d'amore: a játszó húrokkal együttrezgő („együttérző”) húrok jellemzik, 6–7 rendes húrja mögött 7–14 rezgőhúr rejlik, ezüstös tónust adva a hangoknak. Vivaldi zenéjében hallható, Bach János-passiójában, Erkel Bánk bánjában, Puccini Pillangókisasszony operájában, Hindemith versenyművében... A viola da gamba pedig a mai nagybőgő őse: voltak embernagyságú violák. Violakészítő volt Nürnbergben Dürer apósa, Firenzében Benvenuto Cellini apja. VIII. Henrik királynak 25 violája volt.

Virágnév is: háromszáz fajta ibolyát emlegethetnénk, s más változatban az árvácskát, az árvaviolát, vagy Szent-Háromság violáját. Három színben, bársonyosan pompázó virág. Számomra a viola: leány, virág és hangszer egymást finoman gazdagító jelentésű neve.

SZEKERES FERENC

Lélek

Feleségemmel, Takács Klára operaénekesnővel a számunkra legfontosabb szót próbáltuk megfogalmazni. Egész életünk vezetője. Reggel ezzel ébredünk, este ezzel fekszünk. Bármit teszünk, a lélek mindig megelőzi az értelmünket. Mindennapos küzdelem ez. A békesség legcsodálatosabb állapota a lélek és az értelem egyetértése. Kivételes harmónia.

Muzsikuséletünk megingathatatlan értékmérője. Hihetetlen bátorságot, örömet, szomorúságot, boldogságot képes azonnal kifejezni bennünk, már a kotta olvasásakor. Isten csodálatos kegyelme ez azoknak, akik így (lélekkel) tudnak muzsikálni.

A legkifejezőbb, közelálló szó a lélekhez az *érzékenység*. Semmi más tulajdonsághoz nem fogható. A „lélekkel megáldott” ember világa csodálatos. Hogy mitől lesz valakiben a lélek az élet útmutatója minden más előtt: ez titok. A legnagyobb és tévedhetetlen erő.

TOKODY ILONA

Tisztelet

Megbecsülés, felnézni valakire a kora, tudása, embersége, rangja miatt. Elengedhetetlen minden emberi kapcsolatban, így a családon belül is, gyerek–szülő, szülő–gyerek viszonyában. Az az ember tudja a másikat igazából tisztelni, nagyrabecsülni, aki önmagát is becsüli, van tartása, egészséges önbizalma. Az ilyen ember tiszteletet áraszt maga körül.

Ilyen volt az én néptanító édesapám és édesanyám is. Tisztelték őket gyermekek és felnőttek egyaránt, szerették és rajongtak értük. Nekem ők példát mutattak, ideáljaim lettek. A legjobb nevelés a szülő példamutatása.

BUDAI ILONA

Szeretet

„Tudja meg, ha van kit szeressen, maga virág magára örökkéig süt a Nap. De ha nincs, kit szeressen és magát sem szeretik, beborul maga fölött még a csillagos égbolt is.”

Egy kedves erdélyi embertől, Magyarai Istvántól hallottam ezt, amikor a szeretetről

beszéltem vele. S valóban így van, enélkül a szép emberi érzés nélkül régen kihűlt volna körülöttünk a világ. Mégis olyan sokszor mondjuk ki felelőtlenül, hogy ezt az embert azért szeretem, mert kedves, jószívű, ezt pedig azért nem, mert gonosz, barátságtalan. Tehát válogat a szeretetünk. Pedig minden emberben van valami, amiért lehet szeretni. Csak mintha az időnk lenne egyre kevesebb egymásra. Nemhogy idegenre, de még a saját szüleinkre, gyermekeinkre sem figyelünk oda eléggé. Én örök optimistaként hiszek egy olyan világ eljövételében, amelyben minden emberben olyan lesz a szeretete, mint a Nap fénye. Hiszen a Nap sem válogat, hogy kire süssön, és kire ne. Egyformán árad a melege mindenre és mindenkire. Tudom, hogy egyszer lesz egy olyan világ, amelyben kinyújtja egymás felé a kezét minden ember, és a kezük melegétől átmelegszik a szívük is, s általa ez a világ. Adja Isten, hogy így legyen.

FRIEDRICH ÁDÁM
Udvariasság

Ezt a szót nyilván a nemesi, illetve királyi udvarok viselkedésmódjának betartásából eredeztethetjük, noha ma már mást értünk alatta, ha még egyáltalán van értelme és jelentősége ennek a szónak, mivel – sajnos – maga az udvariasság erősen kiveszőben van. Egyre kevésbé tapasztalható, hogy valaki köszönne, ha valahová belép (nem szupermarketre, hanem egy iskolára, intézményre gondolok), hogy az időseknek átadnák a villamoson az ülőhelyet, hogy felsegítenék a kabátjukat, esetleg átkísérnék a túlsó oldalra, netán vinnék a csomagjukat (nem bőröndre, hanem például egy bevásárlószatyorra gondolok).

Mégis, minden gyereket arra biztatnék, legyen udvarias és segítőkész. Sok előnye és öröme származhat belőle, legfeljebb néhányan megmosolyogják.

Az épített örökség a nemzeti kincs része

KEREKASZTAL-BESZÉLGETÉS AZ EGYHÁZI MŰEMLÉKEK VÉDELMEÉRŐL

Sajátos kapcsolat alakult ki Magyarországon az elmúlt évtizedekben a műemlék-védelem (napjainkban hivatalosan: a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal) szakemberei és az egyházak között. Ez a kapcsolat általában nem volt felhőtlennek, barátinak mondható, és ma sem az.

Templomaink, egyházi épületeink tekintélyes hányada műemlék. Közülük a többség – hasonlóan hazánk többi műemlékéhez – ilyen-olyan mértékben felújításra, tartozásra, védelemre szorul. A felújításnak és különösen az átalakításnak szigorú szabályai vannak, ezek betartásán a hivatal őrködik. A fenntartó, így a felújításért felelős és az anyagiakat is biztosító tulajdonos az egyház, így érthető, hogy örökös a vita, a szembenállás, ugyanakkor ebben a kérdésben egymásra vannak utalva.

A hivatal a szakértelem hiányát, a szabályok megszegését kéri számon legtöbbször, az egyház viszont a merev, hivatalnoki hozzáállást, a lehetőségek, korlátok figyelembe nem vételét rója fel a szakembereknek.

A Szemle szerkesztői úgy gondolták, talán segít feloldani a feszültséget, ha egy asztalhoz ültetik a feleket, jelesül a KÖH Miskolci Iroda és az Egri Főegyházmegye képviselőit. A kerekasztal-beszélgetésre január 30-án, Miskolcon került sor. A KÖH irodáját *Paszternák István* irodavezető, *Kosdi Attila* és *Sárközy Sebestyén* műemlékvédelmi felügyelők, az egyházmegyét *Kuklay Antal* körömi, dr. *Lengyel Gyula* egri plébános és *Takács Gábor* állandó diakónus, az egyházmegye építési referense képviselte. A résztvevőket *Gróf Lajos* kérdezte.

– *Gondolom, törvény határozza meg, hogy a hivatalnak és az egyházaknak milyen, kötelező érvényű munkakapcsolata legyen. Mit tartalmaz ez a jogszabály?*

Sárközy Sebestyén: Korábban a műemlék fogalmába tartozó kérdéskör most az örökségvédelem fogalommal bővült, ami tartalmilag azt jelenti, hogy nemcsak az épített örökséggel, a műemlékekkel foglalkozunk, hanem a régészeti vonatkozású emlékekkel és műtárgyakkal is. A most hatályos jogszabály „a kulturális örökség védelméről” szól, de már korábban, 1945-től folyamatosan voltak olyan jogszabályok, amelyek máig ható erővel bírnak, különös tekintettel egy-egy épület védelmére. Azokat az épületeket, amelyek most is védettség alatt állnak, valamikor az ötvenes években nyilvánították műemlékké. Közben változtak a törvények, volt egy műemlékvédelemről szóló törvény is, a lényeg az, hogy ez az alapja a kapcsolatnak. Kifejezetten az egyházakra vonatkozó speciális jogszabály nincs. Ugyanolyan műemlék-tulajdonosnak tekinthetők e törvény szerint, mint az önkormányzatok, a magánszemélyek vagy bármilyen más egyéb szervezet.

A törvénynek vannak végrehajtási rendelkezései is, amelyek speciálisabb kérdésköröket szabályoznak, a régészeti kutatásoknak, ásatásoknak önálló szabályozása van, ugyanígy a műtárgyaknak, és a nyilvántartásnak is van szabályozása, és még többet is említhetnék.

– *Milyen jogosítványai vannak a hivatalnak? Miben kötelező érvényű a döntése?*

Sárközy Sebestyén: Mi hatósági jogkörrel rendelkezünk, ami azt jelenti, hogy a műemlékek tekintetében az építésügyi hatósági jogkör van nálunk, ha építési engedélyhez kötött munkákról van szó. A műemléken azonban minden beavatkozás, változtatás engedélyhez kötött, amit örökségvédelmi engedélynek nevezünk. E kettős engedélyezési szerepkör az építészeti beavatkozások teljes spektrumát felöleli a műemlékeken.

Ezen túlmenően a korábbi öszszevonás következtében a régészeti hatósági feladat is a miénk. A munkánk nagy részét az úgynevezett szakhatósági ügyek teszik ki, ami azt jelenti, hogy olyan, úgynevezett műemléki környezetekre és műemléki jelentőségű területekre (MJT) kell véleményt, döntést hozni, melyek ugyan nem közvetlenül a műemlék épületről szólnak, hanem annak a környezetében helyezkednek el, de befolyással vannak az épületek megjelenésére. Például egy barokk épület környezetében olyan változásokat nem lehet tenni, amelyek nem illeszkednek az épület sajátosságaihoz. Gondolok a színezésre, az ablakok anyagára, a tetőfelületre és burkolatokra. Mindenre figyelünk, ami külső megjelenésében, esztétikai kérdésekben számottevő. Egy belső átalakítás a műemléki környezetben talán kevésbé fontos.

Takács Gábor: Annyit változtak a műemlékvédelmi törvények az elmúlt évtizedekben, hogy mi gyakran vagyunk bizonytalanok. Régebben több osztályba voltak besorolva a műemlékek, most változtak ezek a kategóriák, a plébánosok gyakran nem tudják, melyikbe tartoznak az épületeik. Vannak országos jelentőségű műemlékek és területi, helyi védelemre besorolt épületek, a módosítások útszétőiben könnyen el lehet tévedni. Nem mindegy, hogy egy engedélyt hová kell beadni, a helyi építési hatósághoz, vagy a műemlékvédelemhez.

Paszternák István: Engem meglep ez a dolog, tudniillik 1992 óta nincs három

kategória a műemlékvédelemben, hanem az új jogszabály szerint egyszerűsödött a műemlékek beosztása, miszerint nincs városképi jelentőség, nincs műemlékjelleg, egy épület vagy műemlék, vagy nem. A műemlékek száma gyarapszik ugyan, de nem számottevő módon. Azt hiszem, ha van műemlék egy kis településen, az valószínűleg a templom. Ha kettő van, az a templom és a kastély, ha három, a népi ház a harmadik. Ezek fix értékek, hiszen egy barokk templom nem keletkezik egyik napról a másikra, egy épületről hosszú évtizedek óta lehet tudni, hogy védett-e vagy sem.

– Arról nem tudok mit mondani, hogy a helyi védelemről miért nem értesülnek a tulajdonosok, de azt igen, hogy a mi hivatalunk a hét öt napján nyitva áll, ahol személyesen, telefonon, e-mailben bárkit tájékoztatunk a műemléki védelmekről. Az önkormányzatok, akik a rendezési tervek birtokában vannak, szintén jó szívvvel tájékoztatják az érdeklődőt, hiszen minden településnek kötelező rendezési tervet készítenie, amiben a műemléki és a régészeti védelmeket is fel kell tüntetni. Elméletileg minden polgármesteri hivatal tájékoztatást tud adni erről a kérdésről. Ha valamilyen csoda folytán mégis eltéved egy megkeresés, véletlenül nem a jó hivatalhoz adja be azt az állampolgár, öt napon belül át kell küldeni az illetékes építési hatósághoz.

Lengyel Gyula: Takács Gábor kérdése arra utalt, hogy mi, gyakorló lelkipásztorok, amikor egy adott helyre kerülünk, ott a plébános kötelme a hozzá tartozó hívek lelki gondozása mellett az épületek állagát figyelni, hogy a templomnak, mint szakrális helynek állandó funkciója működjön. Ebben a vonatkozásban értem az ő felvetését, mert nincs egy állandó, folyamatos információáramlás az egyházmegye, de az egész egyház és a műemlékvédelmi, illetve kulturális örökség hivatalai, valamint a minisztérium között. Másrészt eléggé újkeletű a műemlékek csoportosításának egyszerűsítése. Néhány évvel ezelőtt, amikor szendrői plébános koromban felújítottuk a templomot, ott volt probléma, hogy műemlék-e, vagy műemlék-jellegű az épület. Ha ma már valóban nem létezik ez utóbbi terminus technicus, akkor a nem műemlék épületek nélkülöznek minden művészi, építészeti értéket?

Kosdi Attila: Egyszerűen meg lehet fogalmazni, miért szűnt meg a műemlék-jelleg. A törvényalkotók valószínűleg úgy gondolkodtak, hogy a műemlék gyakorlatilag egy épített emlék. Ez azt jelenti, hogy az épület olyan, a magyar történelemhez kapcsolható értéket képvisel, amellyel bevonták a magyar nemzeti kincsek közé. Furcsán hangzana, hogy van fél érték és egész érték. Leegyszerűsítették a dolgot, ha egy épület a magyar kultúrához kapcsolódó épített érték, akkor műemlék. Lehet olyan építészi, vagy történeti emlék, ami máshol nincs, mint a jáki templom, vagy lehet olyan, amelyik hazánk valamelyik szellemi nagyságához, esetleg az egyház egyik kiemelkedő személyiségéhez kötődik és ezért válik értéké. A műemlék olyan épített érték, ami a nemzeti kincsnek a része. Ezért csak műemlék van, és azoknak a szintén védett környezet, ahol mi sokféle munkát végzünk.

– Még annyit tennék ahhoz, amit az elején Sárközy Sebestyén mondott, hogy kettős feladatunk van. Korábban a műemlékvédelem szó elsősorban azt jelentette, hogy a műemlékként elismert, tehát a korábbi korokból ránk maradt értékek úgymond felügyelője. Az a hivatal, amelyik arra fordította erejének nagy részét, hogy ezeket

az értékeket megfelelő szinten tartsa, ne engedje tönkremenni. Ha erre utaló jelek vannak, intézkedjen, hogy helyre lehessen hozni, illetve felfedezzen újakat. Az utóbbi, talán tíz évben alakult ki az a helyzet, hogy ez a hivatal hatósági jogkört is kapott, tehát építési engedélyeket is kiad. Ezért kettős feladatunk van, és míg egy építési osztály hagyományosan befogad egy kérelmet, s addig figyel oda egy házra, míg felépítik, utána „elfelejti”, nekünk az építés előtt és utána is oda kell figyelnünk.

Paszternák István: 1992-ben lett építési hatóság az Országos Műemlékvédelmi Felügyelőség, de ez a jogelődünk már 1957-ben megalakult. Akkor az ország félig romokban volt és egészen mások voltak a tulajdoni, egyáltalán a politikai viszonyok, a lehetőségek. A műemlékek tulajdonosa döntő többségében az állam volt, vagy az államhoz valamilyen transzmissziós szíjjal kapcsolódó szervezet: tanács, tsz, de nagy tulajdonosnak továbbra is megmaradt az egyház. Sok oktatási és világi intézménytől el kellett búcsúznia, mert elvették, de a templomok, parókiák és néhány iskola megmaradt. Mindannyian jól tudjuk, hogy komoly megfélemlítést és elnyomatást kellett tulajdonosként elszenvedniük az egyházaknak, közel sem kezdhettek a tulajdonukkal azt, amit akartak.

– A rendszerváltozáskor ez radikálisan megváltozott, de még nem is 1989/90-hez kötném, hanem a rendszerváltással járó törvényi változásokhoz. Inkább az új önkormányzati törvényhez, vagy az egyházi restitúciós törvényhez, amiből kiderült, hogy minden tulajdonos egyenrangú. A beszélgetés kezdő kérdésére válaszolva: speciális, a hivatal és az egyházak kapcsolatát rendező törvény nincs. Ma már a műemlékvédelemben is minden tulajdonos egyenlő elbírálás alá esik. Ami szintén a rendszerváltás következménye, hogy a magyar állam, amely korábban „mindenhez jobban értett”, mint bárki más – ő volt a legjobb műemlékvédő is többek között –, gyakorlatilag kivonult a műemlékvédelem direkt finanszírozásából.

– Mindnyájan jól emlékszünk azokra a magas inflációval bennünket sanyargató évekre, amikor ugyan nem jelentették be, de a hivatalos műemlékvédelem visszaszorult ennek a területnek a szabályozása, irányítása szakterületére, míg korábban az OMF gyakorlati kivitelezésből is kivette a részét. A magyar műemlékvédelem fénykorában, a hatvanas-hetvenes években, amikor a magyar műemlékek „zászlós hajóit”, az épp az imént emlegetett jáki templomot, vagy Bélapátfalvát, Eger nagy épületeit is felújították, az állam részben finanszírozó is volt. 1992 után visszaszorultunk – részben a pénzhiány, részben a tulajdonok közötti egyenlőség érvényesítésének érdekében – a szervező és irányító feladatra. Kisebb részben vállalkozott az állam a kutatások fizikai elvégzésére. Ez a kilencvenes években óriási gondot okozott, talán '98-tól kezdett magára találni az az irányzat, hogy a műemlékvédelem közügy. A köz által védetté nyilvánított értékek megtartása a feladatunk, és a már felsorolt hatósági eljárásoknak az érvényesítése. Néhány éve kezdenek megjelenni azok a pályázatok, amelyek kifejezetten a műemlékvédelem finanszírozását szolgálják.

– *Hogy érzi az egyház, ezek elvek, vagy gyakorlatilag is így van, ahogy hallottuk?*

Kuklay Antal: Én Hollandiában jártam, és érdeklődtem erről a barátaimtól, akik egy építőipari szakiskolának a tanárai. Azt mondták, hogy a műemlékeknek a gon-

dozása náluk közfeladat, ezért ebből kiveszi a részét a helyi önkormányzat, a tartományi és az országos kormány is. Bizonyos százalékban oszlik meg a feladat. Ha helyreállítanak egy épületet, a költségvetés bizonyos százalékát automatikusan fizeti a tulajdonos, a tartományi hivatal és a minisztérium. Hollandiában járva azt mesélték nekünk, hogy a házadó, a tulajdonadó szukcesszív. Minél idősebb egy épület, annál nagyobb a ház adója. Hatvanéves épületnél olyan magas, hogy nem érdemes tovább fenntartani, gazdaságosabb lebontani és újat építeni. Ezzel védi meg a holland állam a saját lakáskincsét, hogy az ne errodáljon. Kivéve a műemlék épületeket, amelyeknek a tulajdonosai nemcsak nem fizetnek adót, hanem még támogatásban is részesülnek. Lakásépítésnél az első öt év adómentes, utána emelkedik az adózás mértéke. A hollandok nagyon praktikus emberek.

– *De így akkor soha többé nem lesz új műemlék Hollandiában.*

– Dehogynem, mert lehet hogy egy világhírű építész épít egy új házat, a kritika öt év alatt igazolja, hogy az kiemelkedő érték, és akkor műemlékké nyilvánítják. Tegyük fel, hogy Makovecz Imre felépíti a sevillai világiállítási pavilonját, és egy hónap után műemlékké nyilvánítják – ha Hollandiában lenne. Hogy ennek vannak buktatói, nyilvánvaló, mert az értékrend változik, tudom, gyerekkoromban, a negyvenes évek végén mi úgy tartottuk, hogy ronda a szecesszió. Érthető, hiszen az a szüleink, nagyszüleink stílusa volt, ki kellett érlelődni, változni a szemléletünknek. Most hallok, hogy szocreál épületeket nyilvánítanak műemlékké, amit mindenki rondának talál – kivéve a szakembereket.

– *Ez van tehát Hollandiában, de mi van nálunk?*

– Mi le vagyunk maradva Európától. Az egyház örökölt egy óriási műemlékvagyont, aminek a létrehozásakor rendelkezett gazdasági alappal, ma azonban fenntartásához, helyreállításához nem rendelkezik. Ez vonatkozik Mari nénire is, akinek van egy kis barokk házikója, parasztháza, aminek nádteteje van, és nagyon költséges a felújítása. Következetlenséget látok, lemaradást Európától, hogy nem gondoljuk végig a következményeit, ha ez a magántulajdonos személy rendelkezik országos jelentőségű kulturális értékkel, akkor az ország köteles ennek a fenntartásához arányos mértékben hozzájárulni. Sőt, itt be kell venni a méltányosságot is, hiszen Mari nénitől nem

lehet elvárni, mivel mindössze özvegyi nyugdíja van, hogy ötszázezer forintért állítsa helyre azt az épületet, amit az önkormányzatnak joga van helyi védetség alá helyezni. Mari néni a saját házában lakik, a családé már évszázadok óta, az maradt meg, mert annyira szegények voltak, minden mást lebontottak a községben. Nagyszerű érték, műemlékké nyilvánítják, és kötelezik, hogy tessék a zsúpfedelet kicserélni. Itt látok következetlenséget, lemaradást az európai joggyakorlattól.

– *Áttérve gyakorlatiasabb kérdésekre, tételezzük fel, hogy van egy templom, vagy bármilyen épület, amiről úgy gondolja az egyházközség, a plébános, hogy megérett a felújításra. Szaladjunk végig a lépcsőfokokon, mit kell tennie, mi az első lépés.*

Takács Gábor: Egyszerűbb dologgal kezdjük, mondjuk beázik egy templom, vagy mozog a torony, mit lehet tenni. A hívektől összegyűjt a plébános 50 ezer forintot, hogy ezt a vészhelyzetet elhárítsa. Jó, ha ennyit tud, komolyabb beavatkozásra gondolni sem lehet. Az egyház 1957 után üldözött állapotba került, egy-két műemléket ugyan akkor is helyrehoztak, de csak néhány kiemeltet, a többi állapota folyamatosan romlott. Így jutottunk el a rendszerváltáshoz, amikor azt mondták, itt van, ez a tiétek, azt csináltok vele, amit tudtok, mert az államnak erre nincs pénze. Így magára maradt az egyházközség, olyanok, különösen a Borsod megyei falvakban, amelyek időközben elnéptelenedtek. Volt olyan község, amelyikben 2200-ról a felére csökkent a lakosok száma negyven év alatt, csak az öregek, a nyugdíjasok maradtak meg, s nekik kellene a saját műemlék templomukat felújítani.

– *Ez így van, saját erőből képtelenség még városon is egy ilyen munkába belefogni. Ha mégis rászánja magát egy plébános, először is mi a teendője?*

Paszternák István: Egy mondat még az előző kiegészítésére. Itt valóban összeszűszott két dolog, a napi karbantartás és az ezt meghaladó felújítás. A napi karbantartást komolyabb műszaki beruházás nélkül lehet elvégezni, a félrecsúszott cserepet helyretenni, a lebillent esővetőt visszaszögelni, a kitört ablakot beüvegezni. Ez minden tulajdonosnak nemcsak kötelessége, hanem jól felfogott érdeke is. Ezekhez semmiféle engedély nem kell. Ezt még a legkisebb egyházközségekben is meg tudják tenni, ha van egy-két ember, aki képes a tetőre felmenni.

– Hadd mondjak el egy példát, ha már Kuklay atya a hollandot felhozta. A kollégáim előtt jól ismert egy civil szerveződésként indult műemlékfenntartó csapatnak, a Monumentenwachtnak a története Hollandiában, ahol néhány elhivatott ember felszerelt egy kis, dobozos teherautót és vállalták, hogy a műemlékeket évente kétszer meglátogatják. A tönkrement záratkicserélik, a félrecsúszott cserepet visszahúzzák, illetve, ha nagyobb beavatkozás szükségét látják, javaslatot tesznek, szólnak, hogy például a tetőzetben elindult valamilyen kártevő pusztítása, valamit csinálni kell vele. Ezt a céget az első néhány évben a holland állam támogatta, mert belátták, hogy a minden évbéli átvizsgálás milyen sokat használ, rögtön az elején kijavítják a hibákat és nem akkor nyúlnak csak az épülethez, amikor már nagy a baj. Egy lakatos, egy ács, egy tetőfedő, egy kőműves – így indultak, ma már az egész országot behálózzák. A felmérést ingyen végzik, a javítást pedig egy kisebb átalánydíjért.

Lengyel Gyula: Visszatérve a kérdésre, most a saját tapasztalatomról hadd számol-

jak be. A szendrői római katolikus Assisi Szent Ferenc-templomról van szó. 1996 őszén kerültem oda, és amikor beléptem a templomba, borzalmas, mondjam így, emberi maradványokra emlékeztető szag terjengett benne. Nem tudtuk az okát. Amikor a leltári átadás megtörtént – én egy haláleset után vettem át az egyházközséget –, láttam, hogy a főoltáron egy kéttenyényi lyuk van, s ha csendben megálltam a csodálatos, barokk oltáregyüttes mellett, hallottam a sok-sok száz szű munkáját.

– Mi a teendő? Levelet írtam az érsek úrnak, amelyben leírtam a helyzetet, s itt jött be az a kegyelmi többlet, ami az isteni gondviselés jele volt, hogy a '96-os év végén egy nyolcszámjegyű összeget, kárpótlás címén az akkori kormány megadott a szendrői egyházközségnek, azzal a kitételrel, hogy csak szakrális célokra használható fel, és egy bizonyos időintervallumhoz is kötve voltunk. Úgy kellett a templomhoz hozzáfogni, hogy nem mondhattuk a híveknek, addig bezárjuk, és a szentmisék, keresztelesek, esküvők, gyászmisék, litániák szünetelnek. Így indult el az egész folyamat, és amikor az érsek úr kijött, a képviselőtestület legidősebb tagja elmondta, hogy egy kriptarendszer van a templom alatt, amelyet egy bizonyos ponton felnyitottak az 1970-es években. Mi is megtettük és döbbenetes kép fogadott, több méter magas víz állt a kriptában és a korábban Szendrőn élt ferences barátok csontjai úszkáltak a víz tetején.

– Akkor kihívtuk az egyházmegye főépítészt, Vaskó urat és Valuch atyát, akik megállapították, hogy az a megoldás, hogy a templom mellől 2,5 méter mélységig le kell szedni a földet. Addig is a templom szobrai elvittem Máriahegyi János budapesti művésszel, aki elkezdte néhánynak a megmentését. Itt lépett a képbe a műemléki felügyelőség. Akkor még nem volt helyi iroda, illetve főhatósági jogköre, Budapestről jöttek le, s abban a pillanatban mindent leállítottak, és elindult egy közel hároméves munka. Ez egy hárompólusú szerkezet, nem kis feszültséget okoz az illető egyházközség, a műemlékhivatal, mint szakhatóság és az anyagi dotációt biztosító között, ez utóbbi gyorsan szeretne eredményt látni. Ezt a hármat a plébánosnak kell hol ügyesebben, hol ügyetlenebbül egyensúlyban tartani.

– *Nem tudom, hogy ez mennyire tipikus, hiszen a kárpótlás révén Szendrőn megvolt az anyagi fedezet, de ahol nincs – és most elsősorban szakmai szempontból kérdezem –, melyek az első, szükséges lépések? A hivatal mint szakhatóság, csak az ellenőréssel foglalkozik, vagy legalább tanácsot tud-e adni a hozzáforduló lelkipásztornak, honnan lehet pénzt szerezni a felújításokhoz?*

Paszternák István: Mielőtt az építésznek átadnám a szót, elmondhatom, hogy pénzt szerezni a legritkább esetben tudunk. A '90-es évek elejétől a műemlékek direkt finanszírozásából kivonult, illetve ennek ellenpólusaként a műemlékekre fordított állami pénzeknek a kihelyezése más csatornába került, a műemléki hivatalból kapható direkt finanszírozás helyett a különféle címen kiírt és elnyerhető pályázatok világába. Erről most nem érdemes vitatkozni, hogy jó-e vagy rossz, hogy rentábilisabb-e, célszerűbben, valóban a megfelelő helyre kerülnek ezek az összegek, hatékonyabban használják-e ezeket a támogatásokat, vagy sem. Ezek olyan pályázatok, amelyek műemléki felújításokra vehetők igénybe, másrészt, és ez egyre inkább ta-

paszthalható, hogy nem direkt műemlékek finanszírozására, hanem például turisztikai vonzerő-fejlesztésre, történeti belterületek helyreállítására írnak ki pályázatokat a minisztériumok. Nem okvetlenül a művelődésügyi, hanem például a földművelésügyi, vagy a gazdasági. Egyre több ilyen pályázat jelenik meg, a döntés mindig kormány-szinten történik.

– Ennyit a pénzszerzési lehetőségről, itt a jó értelemben vett civilkurázsinak van nagy szerepe. A hozzánk fordulókát természetesen tájékoztatjuk az éppen ismert pályázati lehetőségekről.

Takács Gábor: Az Egri Főegyházmegye három közigazgatási megyére terjed ki, Borsod-Abaúj-Zemplénen kívül Hevesre és Jász-Nagykun-Szolnokra, összesen 640 templomunk van ezen a területen, bár ez nem mind műemlék. Az ebben a megyében található műemlékek 80 százaléka egyházi kezelésben, illetve tulajdonban van, de a beszélgetés során egyértelművé vált, hogy finanszírozás kérdésében az egyházak teljesen magukra vannak hagyva. A műemlékeiket úgy próbálják felújítani, ahogy tudják, a hatóság pedig gyakorolja a jogköreit.

Kosdi Attila: Néhány évvel ezelőtt kettős támogatás volt. Az egyházak direktben kaptak állami pénzeket és voltak pályázati lehetőségek. Ezt a kettőt ötvözték, az egyház bizonyos pénzügyi támogatásokat átadott a gyülekezeteknek, azok viszont részt vettek a pályázatokon. Ez addig volt így, amíg az a rendszer fennállt. Most másfajta, polgári világ felé csúsztunk át, viszont egy érdekes dolog figyelhető meg. Egyre inkább megjelennek az európai uniós pénzek. Személyes tapasztalatom szerint tőlünk nyugatra, elsősorban német területen nagyon erős a műemléki kultusz, a hagyományok megőrzése és ennek „kirakatba helyezése”. Annyira törekszenek arra, hogy egy nagyon szép világ vegye körül az embert. A múlt megóvásának felértékelődése egy sajátos dologgal ötvöződik majd, arra próbálják rászorítani a műemlékek tulajdonosait, így az egyházakat is, hogy csoportonként újítsák fel a műemlékeiket és ne egyéni emlékként. Olyan sajátos helyzet fog kialakulni, hogy a polgármester, a plébános, a református lelkész, és mondjuk a cserkészek együtt adnak be egy pályázatot a faluközpontra, ahol a templomok környezetét, a közterületeket, az épületeket, a világítást együtt fogják pályázni és helyreállítani. Erre tudatosan készülni kell, mert a hagyományos gondolkodás szerint a plébános a vállalkozást nem ismeri, és az egyházaknál talán épp ez az egyik probléma. Akinek döntenie kell, és a felújítást menedzselni, ki kell

számítania, mire van szükség, honnan kérje, mennyi idő alatt térül meg, mibe vághat bele. Azok az egyházi vezetők, akiknek van valamilyen kapcsolatuk a vállalkozásokkal, könnyebb helyzetben vannak, mert át tudják látni a folyamatot az elejétől a végéig és mernek a pénzhez nyúlni, akik viszont nem, nagyon nehéz helyzetbe kerülhetnek, kiszolgáltatva olyan embereknek, akikről utólag derül ki, hogy jót akartak-e vagy sem. Sokszor előfordul, hogy nem rosszindulatból, hanem hozzá nem értésből rossz tanácsot adnak, felesleges dolgokat csinálnak. Visszatérve az eredeti kérdésre, hogy mit csináljunk, ha fel akarunk újítani, egy mondattal tudok válaszolni: mindig forduljunk szakemberhez.

Takács Gábor: Amióta beléptünk az Európai Unióba, más rendszer alakult ki, a pályázati rendszereknek a dzsungelé. Szó volt itt arról is, hogy össze kellene fogni a kormánzatnak, a civil szervezeteknek és az egyházaknak. Tudjuk, hogy a megyében sem az egyházaknak, sem az önkormányzatoknak, sem a civil szervezeteknek nincs pénzügyi forrásuk. Az önkormányzatok sincsenek abban a helyzetben, hogy több millió forintot fordítsanak műemlékvédelemre, hiszen csak egy torony felújítása 8 millió forint körül kezdődik. Ezt kellene ennek a három szervezetnek összeszedni csak ahhoz, hogy elkészítse a pályázatát.

– *Jól értem, ahhoz, hogy egyáltalán részt vegyen valaki egy pályázaton, több millióra van szüksége?*

Paszternák István: Pályázata válogatja. Sok pályázat kiírója már engedélyezett tervet kíván meg a részvételhez, ez valóban pénzbe kerül. Hogy mennyibe, bármelyik építési vállalkozó megmondja. Egy nem védett ingatlan tulajdonosa sem tud a semmiből elindulni. Azt hiszem, tévút, ha mindig abból indulunk ki, hogy nem tudunk semmit sem tenni, mert nincs pénzünk. Azt készséggel elfogadom, hogy sok hátrányos helyzetű település és egyházközség van az észak-magyarországi régióban, ugyanakkor látjuk, hogy jó néhány nagyon szépen sikerült műemlék-helyreállításról beszélhetünk, mindnyájan tudnánk példákat hozni. Mégsem teljesen lehetetlen dolog. Kétségtelen, nem műemlék-diktatúrában élünk, hanem egy, az értékeit gyakran elszóró világban. Biztos vagyok benne, hogy minden helyzetből van kiút. A helyi erőknek össze kell fogni. Heves megyei kollégáim mondják, hogy a gondos műemlék-tulajdonosnak mindig van a fiókban engedélyezett terve, hogy amikor kiírják a pályázatot, aminek esetleg csak egy-két hónap a beadási határideje, készen álljon. Ennyi idő alatt egy tervet elkészíteni és engedélyeztetni lehetetlen, az okos tulajdonos kész tervvel várja a pályázatot. Ezt egyházközségi szinten talán nem lehet megcsinálni, de egyházmegyéin lehet. „Nagytulajdonosi” felelőssége van minden egyháznak, hogy felmérje, hol van szükség leghamarabb beavatkozásra, hogy oda adjanak valamilyen központi segítséget.

– *Az Egri Főegyházmegyében működik egyházművészeti tanács. Tudja-e az egyházmegye pontosan, hogy mije van és milyen állapotban?*

Kuklay Antal: Meg kell különböztetni az ingatlanokat és az ingó értékeket. Az ingatlanokról az egyházmegyének van nyilvántartása. Az egyházművészeti tanács konkrét ügyekben tud véleményt nyilvánítani a főpásztor kérésére. Ez ad hoc tevékenység, pél-

dául készül egy bronzkapu a székesegyház számára, előtte az érsek összehívja ezt a tanácsot és a véleményünket kéri. Azt viszont, hogy mondjuk Pásztón milyen állapotban van a templom, nem tudjuk, azt az egyházmegyei műszaki osztály tartja szemmel.

– Más a helyzet a műtárgy-nyilvántartásban. Itt már évtizedek óta folyik a munka. Korábban a Művelődésügyi Minisztérium irányítása alatt az Iparművészeti Múzeum és a Magyar Nemzeti Múzeum munkatársai tekintették át az egyházi műtárgyállományt és javaslatot tettek egy-egy tárgy védetté nyilvánítására. Ez különféle eredményeket hozott egyházmegyénként, és jelenleg is folyik egy munka ennek a nyilvántartásnak a teljessé tételére. Ezt központilag irányítja a Gyűjteményi Központ. Ebben mi is részt veszünk, kapunk támogatást országos forrásból és az egyházmegyétől is, művészettörténészek járják a templomokat, hogy kiegészítsék a még hiányos nyilvántartást.

Lengyel Gyula: Szerencsére időközben megrendezték az egri főegyházmegyei zsinatot. Az itt hozott határozat alapján 1995 után a főegyházmegye minden plébániáján megtörtént a visitatio canonica, az érseki titkár nemrég fejezte be ezek feldolgozását, hogy minden plébánián és az oldallagosan ellátott egyházközségekben milyen állapotban vannak az ingatlanok és a bennük található ingóságok. Ezekről leltár készült, van tehát egy alap, amelyből fel lehetne állítani a sürgősségi sorrendet.

– Egy plébánosnak arra nincs ideje, hogy állandóan böngéssze az internetet, a pályázati lehetőségeket, másrészt nálunk rögtön kell cselekedni. Az épületek szakrális használata azt követeli, hogy menjen a munka. Nem beszélve arról, hogy a hívek pénztárcája is akkor nyílik jobban, ha látnak mestereket. Azt tapasztaltam, hogy az idő mást jelent egy vállalkozónak, mást a plébánosnak és megint mást a műemlék-restaurátornak. Mindet tiszteletben kell tartani, mert különben fizetni kell a kötbért, és az több évre elhúzódva igen komoly összeg. Azt is tudomásul kell venni, hogy nem mindig érzek meg az az anyag, amire éppen szükség van a folytatáshoz. Ez kellemetlen a hivatalnak és a plébánosnak is.

– *A plébánosok többsége nem építész és nem is örökségvédelmi szakember. Az előzetes beszélgetésekben szó került arról, hogy nem elképzelhetetlen ilyen irányú képzés, előadások tartása. Értelmes, hasznos dolognak tűnik, kérdés, mit szól hozzá az egyik fél és mit a másik?*

Kosdi Attila: Két oldala van a dolognak, a továbbképzés szerintem olyan beszélgetés lehet, ahol arról van szó, amivel mindennap találkozunk a műemlékes szakemberek. Olyan mennyiségben tárolunk belső információkat, hogy ha ezekről beszélgetünk, nem szakmai előadást tartunk, de elmondunk olyan gyakorlati problémákat, hogy állunk a cementtel, a betonnal, milyen meszet célszerű használni, mivel érdemes festeni. Lehet, hogy ezáltal sokkal olcsóbbá tudjuk tenni a felújítást és a helyreállítást, mint a megszokott, az utóbbi negyven évben reflexszé vált elképzeléssel, hogy jó erősen bebetonozunk és rákenjük a cementes habarcsot, mert az majd segít. Én meg azt mondom, hogy meszet használjunk, meszes vakolatot, ne kenjük fel a drága festéket, mert le fog jönni egy év alatt, színes mésszel dolgozzunk. A templomok is olyanok, mint minden ház, hogy egy életre nem lehet helyrehozni. Sajnos állandóan karban kell tartani. Egy festék sem tart ötszáz évig. A legjobb műanyag festéknél is tíz év után javítani kell.

– Sokkal szomorúbb a helyzet a szakemberek tekintetében. Magyarországon évente 200, most már inkább 400 építészmérnököt képeznek, viszont az ötvenes évektől kialakult egy olyan gondolkodás, hogy nagyon sokfajta végzettségű embernek megadták az építészjogosítványt. Jelenleg Borsod megyében tíz építész közül talán kettő az építészmérnöki végzettségű, a többi soha nem járt olyan iskolába, ahol azt tanítanák, hogy egy műemlékkel mit kell csinálni. Reflexből, a szomszédától elesett anyaghasználatnál, a sátortető házaknál kitalált metodikákkal fognak a műemlék épületekhez is hozzányúlni, nem azért, mert rosszindulatúak, hanem mert nem tudják. Ez nagyon veszélyes, mert úgy újítják fel az épületeket, hogy a tulajdonosok személyes kapcsolatokon keresztül keresik a megoldást. A legjobb barátjuktól kérdezik meg, hogy kit javasol, aki ismer egy nagyon olcsón, jól dolgozó, becsületes embert, aki meg is csinálja a munkát, a probléma az, hogy a felújítás egymillió forintba kerül, amit így is, úgy is el fognak költeni. Akkor is, ha jól csinálnak, akkor is, ha rosszat. Csak akkor a szakember nagyon ideges lesz, hogy kidobták az egymillió forintot.

– *Ezt a beszélgetést még sokáig folytathatnánk, hiszen sok témáról nem esett szó. Befejzéséként minden résztvevőt arra kérnék, arról beszéljen, amiről úgy gondolja, nem maradhat ki semmiképp.*

Sárközy Sebestyén: Folytatnám az előbbi gondolatot, nem lehet eléggé hangsúlyozni, milyen fontos, hogy szakemberhez forduljunk ilyen ügyekben. Olyan szakemberhez, aki műemléken jogosult tervezni, szakvéleményt adni. Nemcsak a problémát tárja fel, hogy mit kell elvégezni, nemcsak építészeti kérdésekben ad szakmai tanácsokat, készíti el a terveket, hanem a költségvetést is ő készíti el, amiből kiderül, mennyi pénzre van szükség. Ez a kiindulópontja az egésznek. Lehet, az elején kidobott pénznek tűnik, hogy az asztalfióknak készült az engedély, de amikor egy bizonyos pályázatot kiírnak – sajnos a határidők egyre rövidebbek –, akkor hihetetlen előnyben van az, aki előhúzza a fiókból a jogerős engedélyt.

– Másik téma: Miskolcon a református püspökségen olyan kezdeményezés történt, hogy mérjék fel az épületeik állagát. Meg is bíztak ezzel egy építészmérnököt, mert tudni akarják, hol van legsürgősebb szükség a beavatkozásra. A püspökség az önerő biztosítására ausztriai hitelt vett fel, ez már egyfajta vállalkozói, pénzügyi gondolkozás jele.

– Jó lenne, ha a hazai egyházakban is jobban tudatosulna az a felismerés, hogy a műemlék templomaik és egyéb egyházi műemlékeik – amelyek az ország műemlékállományának körülbelül 23 százalékát teszik ki – nem mindegy, hogy hogyan néznek ki. Senki nem akar az egyházak tulajdonjogába beleavatkozni, de egy tudatosabb, értékalapúbb szemléletre nagy szükség lenne. A turisták ugyanis az értékeket keresik és elsősorban a templomokat látogatják, ezért az egyházi műemlékek helyzete mindenképpen közügynek tekinthető.

Kuklay Antal: Én fontosnak találnám, ha lenne közvetlen kapcsolat a papság és a műemlékvédelmi hatóság között, például tájékoztatás a pályázatokról, hiszen ez új elem, amire mi nem vagyunk felkészülve. Vannak rendszeres papi összejövetelek, például a rekollekciók, amelyek két előadásból állnak, az egyik lelki, a másik gyakorlati témákban. Jól be lehetne ezeket illeszteni a rekollekciók programjába, amit az egyház-

megye állapít meg, és jelöli ki az előadókat. Megmondom, miért. Az első műveltségi probléma. Meg kell állapítani, hogy az általános műveltség csökkent az elmúlt száz év alatt. Ez minden kategóriára vonatkozik, s ez még tovább fog csökkenni a bolognai hatás miatt. A másik dolog, hogy az egyház elnyomás alatt élt az ötvenéves üldözés miatt, és ezalatt partizánharcot folytattunk. Mindenki a saját felelősségére próbálkozott úgy, ahogy lehetett. Elvileg minden hatóság ellenség volt, mert a kommunisták uralma alatt álltak és csak terhet jelentett a beavatkozásuk. Kivéve talán a csúcson lévő, magas műveltségű papokat, akik megértették, hogy a műemléki felügyelőség emberei nagyon is méltányolták az egyház dolgait, de ez nem volt általános a papság körében, a többség ellenérzettel tekintett a műemlékvédőkre, mert azok mindig csak akadékoskodnak.

Paszternák István: Eddig a partnereink számára talán kevésbé kedves hatósági feladatainkról esett szó, de mi legalább olyan fontosnak tartjuk az úgynevezett műemlékfelügyeleti feladatunkat. Jó tanáccsal, szakemberek bevonásával, egyes konkrét esetekben minden műemlékes építész kollégám nagy örömmel áll a műemléktulajdonosok, így az egyháziak szolgálatára. Mindannyiunk közös célja a műemlékek megmaradása és egyre jobb karba kerülése.

– Egy bizonyos szemüvegen át nézve valóságos sorscsapás, ha egy épület műemlék, mert ott csak a drágább anyagot lehet használni, csak a magasabb végzettségű, tehát drágábban dolgozó építészt lehet megbízni. De ezeknek az épületeknek az egyszeri és visszahozhatatlan építészeti értékei megőrzése érdekében szükséges a képzetesebb szakember bevonása, a nemesebb, az odaillőbb, az eredetihez hasonlóbb anyag használata, alkalmazása, ami adott esetben akár még olcsóbb is lehet, mint egy modern, nyugat-európai, és jobb promócióval rendelkező anyag. Ezeknek a technikai részleteknek, sok esetben értékek elvesztésén keresztül megtanult szakmai dolgoknak az átadására a hivatalunk képes és ezt feladatának is érzi. Azt hiszem, hogy minden műemlék-tulajdonossal és -kezelővel megvan a kapcsolat.

– Kuklay atya felvetésére mondom, hogy már folynak olyan lelkészképzések, egyszeri, egy-két napos tanfolyamok, eddig elsősorban a határon túli magyar lelkészek számára – a Felvidéken kétszer is, Erdélyben egy alkalommal –, ahol a nagyon szembeszökő hiányokat, a legegyszerűbb és legkönnyebben felhasználható praktikus ismereteket adták át a lelképásztoroknak a kollégáim az ingóságok és ingatlanok kezelése kapcsán. Ilyenre Magyarországon eddig nem került sor, de ha együttműködési felkérést kapunk, biztos vagyok benne, hogy tudunk előadásokat és konzultációkat tartani.

Lengyel Gyula: Ha minden év elején, akár az első egyházmegyei körlevélben közlétenék, hogy mikor, mely napokon, kit, milyen telefonszámon lehet elérni, hol van ilyen tanácsadási, illetve kérésí lehetőség, ebből azt olvashatná ki minden plébános, hogy ez a hatóság elsősorban tanácsadó, és nem egy fölöttes ellenfél. Másrészt így a főpásztor is tájékoztatva van, és márciusig a hivatal eldönti, hogy az addig beérkezett bejelentésekből, kérelmekből melyik a legakutabb, és fel lehet állítani egy éves tervet, amelyben a főegyházmegye vezetője, a plébános és a szakhatóság között indulhatna párbeszéd az anyagiak megteremtéséről.

Kosdi Attila: Fontosnak találom, hogy a partizánlelket bontsuk le magunkban, nem illegálitásban kell küzdenünk valamiért. Ezt mind a két fél számára mondom, mert néha mi is azt érezzük, hogy reménytelen küzdelemmé válik a dolog. Fontosnak tartom azt is, hogy tudják – kívülről valószínűleg nem látszik –, a hivatalon belül nagyon komoly reflex és rutin van, amellyel tényleg tudunk segíteni. Elmúlt a műemlékvédelem hőskorszaka, sokkal árnyaltabbak vagyunk, az elsődleges célunk, hogy az általunk védendő, illetve a felügyeletünk alá helyezett műemlékek esetében lássuk, hogy az egyház tulajdonában van és annak céljait szolgálja, nem egy kiállítási tárgy, amivel azt csinálunk, amit akarunk. Viszont olyan 21. századi problémák jelentkeznek, amelyekre már vannak megoldások, és tudunk segíteni. Parkolót kell építeni, mert már autóval járnak templomba is, fűteni kell, világítási, hangosítási kérdések vannak, ma már mások az igények. Ezekben tudunk segíteni, szakembereket ajánlani, akik árat mondanak, különböző lehetőségek vannak, meg tudjuk mondani, mit szabad és mit nem.

– Végül a magam részéről még egy dologra szeretném felhívni a figyelmet: védjük a templomok környékét. Sorozatosan látom, kisebb és nagyobb gyülekezeteknél is, hogy kivágják a fákat. Legutóbb Forrón vágtak ki 15 gyönyörű hársfát a katólikus templom körül, felújítás címén. Vastag, egészséges törzsű fákat. Tolcsván két éve láttam hasonlót, ott az volt az indok, hogy a néni, aki a templomra vigyáz, nem tudja kiszedni a csatornából a falevelet... Kivágtak 18 fát, és közben fantasztikus élménytől fosztották meg az embereket, mert az a templom együtt élt a szép, egészséges facsoporttal. Most úgy néz ki, mint egy szovjet hősi emlékmű a domboldalon, nincs semmivel kapcsolata. Mindig megráz, amikor egy plébános – vagy bármely más műemléktulajdonos – azzal kezdi a tavaszt, hogy kiváгат egészséges fákat.

Takács Gábor: Megköszönöm ezt a lehetőséget, mert a személyes beszélgetések során derül ki, mindannyiunk közös érdeke, hogy Magyarországon a szakrális örökség továbbra is gondozottan megmaradjon. Úgy látom, hogy az egyházközségek és az érsekség nagy anyagi áldozatot hoz ennek érdekében. Ez közös ügyünk és az egész nemzet javára szolgál.

(A 83. oldalon a tarnaszentmáriai, a 86. oldalon a diósgyöri, a 89. oldalon a bélapátfalvai műemlék templom képe látható.)

E számunk szerzői

Dr. Berkes László pápai prelátus, miskolc-mindszenti plébános

Bodolóczki Emil mikóházi parochus

Dr. Bölcskei Gusztáv református püspök, a zsinat lelkészi elnöke

Buda Péter egyházpolitikai szakértő

Budai Ilona népdalénekes

Csomós József református püspök

Czigány György költő, zenei szerkesztő

Dr. Fabiny Tamás evangélikus püspök

Friedrich Ádám kürtművész

Gulybán Tiborné hitoktató

Mikolai Vince pápai prelátus, esperes, diósgyőri plébános

Dr. Mózes Huba irodalomtörténész,

Dr. Orbán Viktor a Fidesz, Magyar Polgári Szövetség elnöke

Papp András egyetemi lelkész

Szekeres Ferenc karnagy, a Madrigálkórus vezetője

Szőke Ágnes tanárnő

Telenkó Miklós sárospatak-kispataki parochus

Tokody Ilona operaénekes

ADEPTUS®

MÉRNÖKI, ÉPÍTŐIPARI ÉS KERESKEDELMI Rt.

3525 Miskolc, Szepessy u. 3-5.

Telefon: (46) 501-391, 412-706

Telefax: (46) 501-397, 501-398

E-mail: adeptus.mi@mail.datanet.hu

CÉGÜNK TEVÉKENYSÉGI KÖRE:

- Építőipari fővállalkozás
- Magasépítés
- Mélyépítés
- Acélszerkezet-gyártás,
-szerelés

Tartalomjegyzék

- BERZSENYI DÁNIEL:** Foháskodás (3)
Seregély Istvánt köszöntjük 75. születésnapján (4)
Evangélikus püspök avatása Miskolcon (6)
FABINY TAMÁS: Conservando et renovando (7)
CSOMÓS JÓZSEF: Az igazsághoz ragaszkodva (19)
BÖLCSKEI GUSZTÁV: Isten, aki szereti a világot (22)
ORBÁN VIKTOR: A világról, amelyet Isten szeret (27)
MIKOLAI VINCE: Isten a szeretet (35)
XVI. Benedek pápa első enciklikája
PÁSZKÁS KOSÁR
PAPP ANDRÁS: Keresztvetésünk (47)
BODOLÓCZKI EMIL: A hagyományos cigány család értékei (49)
TELENKÓ MIKLÓS: Hiszek Magyarország feltámadásában (54)
BUDA PÉTER: Vallás és politika (56)
BERKES LÁSZLÓ: Egy könyvbemutató margójára (61)
MÓZES HUBA: Műfaji-formai kezdemények a pálos írásbeliségben (65)
MINDENNAPI KENYERÜNK
GULYBÁN TIBORNÉ: „Ki hengeríti el a követ...?” (74)
SZŐKE ÁGNES: A Szeretethimnusz fordításairól (76)
UNOKASZÓTÁR (6.)
CZIGÁNY GYÖRGY: Viola (79)
SZEKERES FERENC: Lélek (80)
TOKODY ILONA: Tisztelet (80)
BUDAI ILONA: Szeretet (80)
FRIEDRICH ÁDÁM: Udvariasság (81)
Az épített örökség a nemzeti kincs része (82)
Kerekasztal-beszélgetés az egyházi műemlékek védelméről
E számunk szerzői (95)